T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE İŞGAL DÖNEMİNDE İSTANBUL (16 MART 1920- 31 ARALIK 1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA AFYONCU

İSTANBUL 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE
İŞGAL DÖNEMİNDE İSTANBUL
(16 MART 1920- 31 ARALIK 1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA AFYONCU

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. VAHDETTİN ENGİN

İSTANBUL 2009

MARMARA ÜNİVERSİTE Sİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Fatma Afyoncu'nun "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul (16 Mart 1920 - 31 Aralık 1922)" konulu tez çalışması Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof.Dr. Vahdettin Engin Marmara	....
Üye Üniversitesi	: Yrd.Doç.Dr. Bülent Bakar Marmara	....
Üye Üniversitesi	: Yrd.Doç.Dr. Ali Satan Marmara	....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..14../...12../ 2009 tarih ve ..23/4...... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

RESMİ İŞGAL DÖNEMİNDE İŞGAL KUVVETLERİNİN İSTANBUL'DAKİ FAALİYETLERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RESMİ İŞGAL DÖNEMİNDE İSTANBUL HALKI

ÖN SÖZ

Araştırmamız, İstanbul'un resmen işgale uğradığı 16 Mart 1920 tarihinden, işgalin devam ettiği 1922 yılı sonuna kadar olan dönemde, şehirdeki işgal kuvvetlerinin faaliyetlerini esas almıştır. İşgal güçlerinin bu faaliyetleri daha çok Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulduğumuz belgeler ışığında anlatılmaya çalışıldı. Özellikle belgelerimizin yoğunlaştığı sosyal hayatla ilgili konular üzerinde duruldu.

Çalışmamızın birinci bölümünde İtilaf Devletleri'ni İstanbul'un resmi işgaline götüren sebeplere, işgalin gerçekleştiği 16 Mart günü yaşananlara ve resmi işgale gelen tepkilere değinmeye çalıştık. Bu konuda yazılmış eserler ve makalelerle belgelerimizi destekleyerek orijinal bilgilere ulaşmayı amaçladık.

İkinci bölüm, çalışmamızın esas kısmını oluşturdu. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız çalışmalarda elde ettiğimiz belgeler ışığında, resmi işgal döneminde müttefik kuvvetlerin İstanbul'da, özellikle günlük hayatta, İstanbul'daki resmi kurumlara ve İstanbul'un yerleşik halkına karşı takındıkları tavrı ve faaliyetlerini açıklamaya çalıştık. Belgelerimizin yoğunlaştığı konuları başlıklar halinde sınıflandırarak anlattık.

Üçüncü bölümde de İtilaf kuvvetlerinin bütün bu faaliyetlerine maruz kalan İstanbul halkının ekonomik ve sosyal durumundan, ayrıca İstanbul'un yerleşik halkı olmalarına karşın İstanbul halkına İtilaf kuvvetleri kadar, belki de daha fazla zarar veren azınlıklardan, özellikle belgelerimizde isimleri çok geçen Rumlardan bahsettik.

Ekler bölümüne ise çalışmamızda kullanılan arşiv belgelerinin bir kısmı, transkripsiyonu ve asıllarıyla konuldu, ayrıca resmi işgalin tebliğ edildiği 17 Mart tarihli İstanbul gazetelerinden de örnek verildi.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yapıcı eleştiri ve tavsiyeleriyle bana yardımcı olan ve çalışmanın tamamlanması için destek veren Sayın hocam Prof. Dr. Vahdettin Engin'e teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca destekleri için eşim Doç. Dr. Erhan Afyoncu'ya, sevgili arkadaşım Şeyma Şahin'e ve Uğur Demir'e teşekkür ederim.

Fatma AFYONCU

ÖZET

Bu araştırmanın konusu Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra gerçekleşen İstanbul'un resmi işgal döneminin 16 Mart 1920- 31 Aralık 1922 tarihleri arasındaki kısmının Osmanlı arşiv belgeleri ışığında incelenmesidir.

Osmanlı Devleti'nin yaklaşık beş asırdır başkentliğini yapan İstanbul, I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgal edildi. 13 Kasım 1918'den itibaren fiili 16 Mart 1920'den itibaren ise resmi olarak işgal edilen İstanbul'un acı günleri beş yıl sürecektir

İşgal süresince, İstanbul'da en etkili olan İtilaf Devleti İngiltere'ydi. Zaten İstanbul'un resmen işgali için en ısrarcı olanlar da İngilizlerdi. Yunanlılar ise İstanbul Rumlarıyla birlikte en acımasız davrananlardı. Fransızlar ve İtalyanlar ise İstanbul'u İngiliz hakimiyetine terketmemek için, İngilizlere paralel olarak hareket etmişler, onlardan aşağı kalmamaya çalışmışlardı.

İstanbul halkı, işgal yıllarında asayiş problemleri yaşadı, birçok kamu ve özel binaya el konuldu. Can ve mal güvenliği kalmadığı gibi Türk milletinin dini ve milli hisleri de rencide edildi. Mahkumlar işgal güçleri tarafından tahliye edildi. Yiyecek maddelerinin azlığı yüzünden oluşan pahalılık, maaşların zamanında verilememesi ve işsizlik gibi sorunlarla da birleşince geçim sıkıntısı baş gösterdi. Ayrıca İstanbul'da sürekli çıkan ve pek çok insanın mağdur olmasına sebep olan yangınlar, İstanbul'a Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen muhacirler ve Rusya'dan gelen mülteciler sosyal hayatı alt üst eden gelişmelerdi.

ABSTRACT

The topic of this research is the analysis of the period of Istanbul's official occupation immediately after the Mondros Armistice during 16 March 1920 and 31 December 1922, according to the Ottoman Archive documents.

İstanbul, the long term capital of Ottomans, was occupied after the First World War. The sorrow days of the capital city would take five years, from the de facto invasion date, namely 13 November 1918, up to 31 December 1922.

During the occupation, Britain was not only the most effective one in Istanbul between the Entente States, but also the most insistent state for the official invasion of the city. However, Greeks were the most brutal for Istanbul's Muslim population with Greek inhabitants of the city. The French and Italians, on the other hand, in order to prevent the British dominion in the city, behaved parallel to them and victimazed the residents.

People of Istanbul, lived with public order problems during the occupation and many public and private buildings were confiscated. Not only life and property safety got lost, but also religious and national feelings of the Turkish nation were hurt. Prisoners were evacuated by the occupying forces. Due to food scarcity, the expensiveness, unemployment and the other issues such as unpaid wages, livelihood distress emerged. Moreover, the social life was turned upside down by the continuous fires which victimised many people, immigrants coming from different parts of Anatolia and refugees from Russia.

KISALTMALAR

a.g.e: adı geçen eser.

a.g.m: adı geçen makale.

a.g.t: adı geçen tez.

bk.: bakınız.

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

çev.: çeviren

DH. EUM. AYŞ: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi

DH. EUM. LVZ: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Levazım Kalemi

DH. EUM. MEM: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemi

DH. EUM. MH: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemi

DH. EUM. SSM: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Seyrü Sefain Müdüriyeti

DH. KMS: Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı

DH. MB. HPS: Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi Evrakı

DH. MB. HPS. M: Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi Müteferrik Evrakı

DH. UMVM: Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti

ed.: editör.

HR. HMŞ. İŞO: Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası

HR. İM: Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı

HR. SYS: Hariciye Nezareti Siyasi

MV: Meclis-i Vükelâ Mazbataları.

nr.: numara

s.: sayfa

GİRİŞ

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI VE İSTANBUL'UN FİİLİ İŞGALİ

Avrupa Devletleri İstanbul'un, 1453'te Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmesini ve şehrin Türklerin eline geçmesini, hiçbir zaman kabul etmek istemedi. Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecine girmesi ile beraber İstanbul'un Türklerden alınması konusunda Avrupa Devletleri planlar yapmaya başladılar. Napolyon Bonapart'a göre, İstanbul, dünya hakimiyeti için elde bulundurulması gereken bir yerdi ve dünya imparatorluğunun merkezi konumundaydı. 1807 Tilsit görüşmelerinde, İstanbul'un Rusya'ya bırakılmasını isteyen Çar Aleksandr'a, Napolyon şöyle karşılık vermişti: "İstanbul mu asla! İstanbul, dünya imparatorluğu demektir!"[1].

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na girince, yapılan gizli antlaşmalarla, İtilaf Devletleri Osmanlı ülkesini paylaşmaya başladılar. Bu gizli antlaşmalarda İstanbul ve Boğazlar, Rusya'ya bırakılmıştı. Rusya'nın Bolşevik İhtilali sonucu savaştan çekilmesi, İstanbul ile ilgili planları durdurmamış, bu defa İstanbul İngiltere, Fransa ve Yunanistan'ın ele geçirmek istedikleri bir merkez olmuştu. Fakat İtilaf Devletleri şehrin kimde kalacağı konusunda anlaşamadıklarından, İstanbul'un uluslararası bir yönetime alınmasında karar kılmışlardı.

İtilaf Devletleri'nin, I. Dünya Savaşı başladıktan ve Osmanlı Devleti savaşa girdikten bir süre sonra gerçekleştirdikleri Çanakkale Harekâtı'nın bir sebebi de Osmanlı'nın başkentini, yani İstanbul'u ele geçirmekti. Çanakkale'de bunu başaramayan İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için yine İstanbul'u hedef alarak, Temmuz 1918, Ağustos 1918 ve Ekim 1918'de İstanbul'a yaptıkları hava saldırılarında attıkları bombalarla ölümlere ve yaralanmalara sebebiyet vermişlerdi[2].

---

[1] Zekeriya Türkmen, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII/53, (Temmuz 2002), s. 322.

[2] İsmail Hami Danişment, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul 1972, s. 447.

1918 yılına gelindiğinde müttefikleri olan Almanya ve Bulgaristan gibi Osmanlı Devleti de barış istemeye karar verdi. Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda demirli bulunan İngiliz savaş gemisi Agamemnon'da başlayan ateşkes görüşmelerine İtilaf Devletleri adına İngiliz Amiral Calthorpe, Osmanlı Devleti adına Rauf Bey katılmıştı[3]. Görüşmeler başladığı andan itibaren Rauf Bey, İstanbul'a devamlı bilgi vermiş ve talimatlar istemişti. İstanbul'dan hükümet tarafından gönderilen talimatlarda, özellikle İstanbul'un işgal edilmemesine ve Boğazlar'ı işgal edecek kuvvetler arasında Yunan ve İtalyan askerlerinin yer almamasına dikkat edilmesi gerektiği Rauf Bey'e hatırlatılmıştı[4]. Uzun tartışmalar sonunda 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti için I. Dünya Savaşı'nı bitiren Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Ateşkesin 7. maddesine dayanarak İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede gördüklerini iddia ettikleri Osmanlı şehirlerini ve bölgelerini işgal etmeye başladılar.

Osmanlı Hükümeti, İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'a gelmemesi, gelirlerse içlerinde Yunan kuvvetlerinin olmaması için ateşkes görüşmeleri sırasında ve ateşkesin imzalandığı ilk günlerde yoğun teşebbüslerde bulundu. Bu konuda teşebbüste bulunan kişilerden biri, Amiral Calthorpe'a bilgi vermek için Mondros'a gönderilmiş olan Yüzbaşı Şevket idi. Yüzbaşı Şevket'in yaptığı girişimler sonuç vermedi. 7 Kasım 1918'de İstanbul'a Amiral Calthorpe'un cevabını bildirdi. Cevapta şöyle deniyordu: "Hükümetimden emir aldığımdan, Yunan gemilerinin İstanbul'a gelmesini men edemeyeceğim. Osmanlı Hükümeti'nin bir karışıklık çıkmasına meydan vermeyeceğine eminim"[5].

Rauf Bey'in İstanbul'a dönüşünde gazetelere "İstanbul'a tek bir düşman askeri çıkmayacak" diyerek demeç vermesine rağmen, 13 Kasım 1918'de yani ateşkesin imzalanmasından sadece 13 gün sonra, ateşkese aykırı olarak 61 parça harp gemilik İtilaf donanması İstanbul'a gelerek demir attı. Aynı gün Boğaz'dan 11 harp gemisi ile bir Yunan zırhlısı da girdi ve gemi sayısı 73'e çıktı, 15 Kasım'a dek İstanbul önlerine

---

[3] Rauf Bey'in yanında ayrıca, Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Reşad Hikmet, Kurmay Yarbay Sadullah ve Sekreter Ali Fuat (Türkgeldi), Amiral Calthorpe'un yanında, Tuğamiral Culme Seymour, Komodor Burmester, Yarbay Dickens ve mutemed subay Lynes bulunmaktaydı. Salahi Sonyel, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı,* I, Ankara 2008, s. 12.

[4] Zekeriya Türkmen, a.g.m., 330.

[5] Mehmet Okur, " İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki Faaliyetleri, Osmanlı Hükümetleri Üzerindeki Baskıları ve Hükümetlerin Tutumu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIX/57, (Kasım 2003), s. 1136-1337.

demirleyen İtilaf harp gemisi sayısı 167'ye yükseldi[6]. Bu gemilerden İstanbul'a 2616 İngiliz, 40 Fransız ve 470 İtalyan askeri çıktı[7].

14 Kasım 1918'de İstanbul Boğazı'nın iki yakasındaki müstahkem mevkiler Türkler tarafından boşaltılmaya ve 15 Kasım'dan itibaren İtilaf askerleri tarafından işgal edilmeye başlandı[8]. 23 Kasım'da Fransız Doğu orduları Başkomutanı General Franchet d'Esperey bir Rum'un armağan ettiği beyaz at üzerinde İstanbul'a girdi ve azınlıkların taşkın gösterileriyle karşılandı[9]. Zaten İtilaf filolarının ve onlar arasında yer alan Yunan gemilerinin İstanbul'a girişi, şehirdeki Rumları sevince boğmuş, Beyoğlu'ndaki dükkân ve mağazalarını Yunan bayrakları ile donatmışlardı[10].

İstanbul'a çıkan İtilaf askerlerinin yerleştirilmesi için yoğunluk Beyoğlu bölgesi olmak üzere kışla, yabancı okul, hastane gibi kurumlarla bazı otel ve özel binalar işgal edildi, liman, tramvay, savunma, jandarma ve polis hizmetleri sıkı denetim altına alındı[11]. 5 Kasım 1919 itibariyle İstanbul'daki İtilaf askerlerinin sayısı 50.000'e varmıştı[12]. Müttefik kıtasının karargâhı İngiliz Kız Okulu, Karadeniz Müttefik Ordusu'nun karargâhı Harbiye idi. 27 Kasım'da İstanbul'a gelen General Milne ise, karargâhının 18 Aralık 1918'de gelmesinden sonra Haydarpaşa Demiryolu İstasyonu'nu denetim altına aldı[13].

Müttefiklerin İstanbul'daki örgütlenmesinin başında Müttefik Yüksek Komiserliği bulunuyor, buna bağlı olarak Müttefik İşgal Kuvvetleri Askeri Komutanlığı, Müttefikler arası Kontrol ve Örgütlenme Komisyonu ve Pasaport Büroları yer alıyordu[14]. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, yardımcısı Koramiral Richard Webb, Fransız Yüksek Komiseri Visamiral Amet, İtalyan Yüksek Komiseri ise Kont Sforza idi[15].

İtilaf kuvvetleri İstanbul'a çıktıktan sonra şehirde asayiş bozulmuş, Türk polisinin ve jandarmasının sözü ve hükmü azalmıştı. Şüpheli görülen evlere izinsiz giriliyor, ittihatçı olduklarından şüphelenilen subaylar sokak ortasında tutuklanarak

---

[6] Zekeriya Türkmen, a.g.m., s. 332.
[7] Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Ankara 1998, s. 11.
[8] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Ankara 1994, s. 26.
[9] Salahi Sonyel, Gizli *Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara 2007, s. 9.
[10] Zekeriya Türkmen, a.g.m., s. 340.
[11] Mehmet Temel, a.g.e., s. 4.
[12] Zekeriya Türkmen, a.g.m., s. 338.
[13] Mehmet Okur, a.g.m., s. 1138.
[14] Bilge Criss, *İşgal altında İstanbul 1918-1923*, İstanbul 1994, s. 112.
[15] Zekeriya Türkmen, a.g.m., s. 336.

gözlem altına alınıyor, Osmanlı subaylarının İtilaf subaylarını rütbe farkına bakılmadan selamlaması isteniyor, İtilaf askerleri trenlerde ve vapurlarda birinci mevkide oturuyor, haberleşme kontrol ediliyor, basına sansür uygulanıyordu[16].

Ocak 1919'dan itibaren İstanbul'da asayiş ve inzibat işleri İtilaf inzibat kuvvetlerinin kontrolü altında yeniden düzenlendi. Buna göre; Beyoğlu ve Boğazın Rumeli yakası iki bölgeye ayrıldı ve her birine, İngiliz, Fransız ve İtalyan polislerinden onar polisle, İngiliz, Fransız ve İtalyan subaylarından oluşan bir heyet konuldu. Bu iki bölgenin başına da bir İngiliz Yüzbaşı getirildi. İstanbul yakası da iki bölgeye ayrıldı ve idaresi bir Fransız Yüzbaşısına verildi. Üsküdar, Kadıköy ve Boğaz'ın Anadolu yakasının inzibat işleri ise İtalyanlara bağlandı[17].

İstanbul halkı ise işgalden sonra ne yapılması gerektiği hususunda üç gruba ayrılmıştı. Bir grup savaşa karşı çıkıyor ve Anadolu'da başlamakta olan Milli Mücadelenin durdurulmasını istiyor, diğer bir grup, durumu olduğu gibi kabul edip, aceleye gerek görmeden kurtuluşu zamana bırakmayı savunuyor, üçüncü grup ise Anadolu'da başlamak üzere olan savaşın desteklenmesini istiyordu[18]. İşgalin boyutları belli oldukça üçüncü grubun taraftarları artacak ve İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve asker kaçırma işlerini, organize şekilde yapacak çeşitli teşkilatlar kurulacaktı[19].

13 Kasım 1918'de İtilaf filosunun İstanbul'a gelmesi, askerlerin karaya çıkması, istihkâmların işgal edilmesi ile başlayan İstanbul'un fiili işgal dönemi, 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından resmen işgali ile resmi işgale dönüşecekti.

---

[16] Zekeriya Türkmen, a.g.m., 341, 346-347.
[17] Mehmet Okur, a.g.m., s. 1142.
[18] Mehmet Temel, a.g.e., s. 9.
[19] Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Yazan: Samih Nafiz Tansu, İstanbul 1957, s. 200.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜTTEFİK KUVVETLERİN İSTANBUL'U RESMEN İŞGALİ –16 MART 1920

1.1. İSTANBUL'UN MÜTTEFİK KUVVETLER TARAFINDAN RESMEN İŞGALİNİ HAZIRLAYAN GELİŞMELER

1.1.1. İstanbul'un Önemi ve Londra Konferansı

13 Kasım 1918'den beri İtilaf kuvvetleri tarafından fiilen işgal altında bulunan İstanbul'da, sonraki günlerde nasıl bir strateji izleneceği İtilaf devletlerini, özellikle İngilizleri oldukça meşgul eden bir konuydu. 22 Aralık 1918 tarihli "İngiliz İmparatorluğu İçin İstanbul'un Stratejik Önemi" başlıklı rapor İngiltere'nin İstanbul ile ilgili hedeflerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu raporda;

"- Boğazları da kapsayan niteliği İstanbul'a hem kara köprüsü hem de su geçitlerinden kaynaklanan ikili bir stratejik önem kazandırmaktadır. Bu yapı geçmişte Avrupa ile Asya arasındaki istila dalgalarının yolu olarak her zaman önemli idi ve bu gerçek sürekli olarak geçerli olmuştur. Sahip olduğu bu nitelik onları Rusya'nın ana kapısı olması yanı sıra Hint yolları için de bir geçit durumuna sokmuştur.

-Bu önem tarihsel gerçeklerle de değerlendirilebilir. Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünü beraberinde getirecek Türk istila dalgaları İstanbul'dan geçerek Viyana kapılarına ve Güney Rusya'ya ulaşmıştır. Aynı şekilde Türk İmparatorluğu'nun Ortadoğu ve Balkanlarda çöküşü Rusya ve Almanya gibi iki büyük gücün rekabetini bu bölgeye davet etmiştir.

- Bu rekabetin baskısı altında ülkelerin bloklaşması büyük savaşın hazırlayıcısı olmuştur.

- Bu tarihsel görünüm bile İstanbul'un Avrupa ile Asya arasında bir kara bağlantısı olarak önemini göstermeye yeterlidir. Türklerin Boğazlara egemen olduktan sonra Karadeniz'i geçerek Güney Rusya'ya ulaşmaları ve Rusya'nın Çar Petro

zamanında burada bir deniz gücü oluşturmaları, İstanbul'un önemini daha da artırmıştır" [20] denilerek İngilizler için İstanbul'un önemini belirtiyordu.

Nitekim 4 Ocak 1920'de İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon "her ne pahasına olursa olsun Türklerin Avrupa'dan ve İstanbul'dan atılmalarının şart olduğunu" öne süren muhtırayı İngiliz kabinesine sundu. Muhtırada Türklerin İstanbul'dan atılmaları ya da orada bırakılmaları konusunun Fransızlarla tartışıldığı, İngiliz delegelerin Türkleri İstanbul'dan atmayı, Fransızların ise İstanbul'u Türklerde bırakmayı savundukları belirtiliyordu. İstanbul'un Türklerden alınmasının yüzyıllardır süregelen Türk topraklarının paylaşılması sürecinin bir devamı olacağı savunuluyor, Türkiye'de bulunmuş ve Türkiye'yi incelemiş uzmanlardan Amiral Calthorpe ve Amiral Robeck'in de Türklerin İstanbul'dan atılmaları fikrinde oldukları ve Türk'ün İstanbul'da bulunmasının Doğu Avrupa'nın havasını zehirlediği belirtiliyordu[21]. İngiliz Başbakanı Lloyd George tarafından da desteklenen bu fikir Hindistan İşleri Bakanı Montagu'nun etkisiyle mecliste kabul edilmedi[22]. Bu defa, Lord Curzon İstanbul'un uluslararası statüye kavuşturulması planını öne sürdü ve padişahın İstanbul'dan uzaklaştırılması konusunda yine ısrarlıydı. Fakat Fransızlar buna karşı çıktı ve Montagu'yu destekleyerek Fas, Cezayir ve Suriye'deki Müslümanların gücendirileceğini öne sürdüler. Curzon bu kez padişahın zaman zaman İstanbul'da oturmasına izin veren "Vatikan önerisi" ile geldi fakat yine Fransızlardan bu konuda da destek bulamadı[23].

Bu arada İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşmasının şartlarını konuşmak üzere 12 Şubat 1920'de başlayıp 10 Nisan 1920'ye kadar aralıklarla devam eden Londra Konferansı'nda bir araya geldiler. Bu konferans Paris Barış Konferansı'nın bir uzantısı mahiyetindeydi ve barışla ilgili bütün sorunları, bu arada yoğun olarak da Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşmasını ele alacaktı[24]. Konferanstaki en önemli konu İstanbul'un durumu ve Boğazlar idi. Fransa Başbakanı Millerand toplantıda, İstanbul'un Türklerde kalmasını ve Türkleri İstanbul dışına atmanın maliyetini Fransa'nın kaldıramayacağını savundu[25]. İtalya Başbakanı Nitti ise İtalyan siyasetinin esasını şu şekilde açıkladı: " Türkiye'nin bütünlüğünün korunması,

---

[20] Ünsal Yavuz, "İngiliz ve Fransız Resmi Belgelerinde İstanbul'un İşgalini Hazırlayan Gelişmeler", *Belleten*, LVI/217, (Ankara 1992), s. 965-966.
[21] Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, I, Ankara 1973, s. XCIII- XCIV (93-94), Belge nr: 107.
[22] Osman Özsoy, *Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 2007, s. 226.
[23] Bilge Criss, a.g.e., s. 23.
[24] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele* II, İstanbul 1992, s. 391.
[25] Osman Özsoy, a.g.e., s. 236-237.

Padişahın İstanbul'da kalması ve Boğazların uluslararası bir idare tarafından yönetilmesi". İtalya, Halifenin İstanbul dışına çıkarılmasını güvenlik ve uluslararası denge bakımından kabul etmiyordu[26].

Neticede 14 Şubat tarihli toplantıda "İstanbul'un Türklere bırakılması" kararı çıktı. 17 Şubat tarihli İstanbul gazetelerinde yer alan Londra çıkışlı bir telgraf haberi, büyük başlıklarla verildi ve bu karar İstanbul'da coşkuyla karşılandı. Haberde Londra görüşmelerinde İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmasının bütün İslam dünyasında meydana getireceği olumsuz etkilerin ciddi olarak göz önünde tutulduğu, İtalya ve Japonya'nın Fransız görüşüne katıldıkları ve bu durumda İngiltere'nin de aynı görüşü benimsemek zorunda kaldığı belirtilmekteydi[27]. Oysa İngiliz Observer Gazetesi Boğazların ve İstanbul'un Türklerde bırakılmasına büyük tepki gösterdi. 22 Şubat 1920 tarihli sayısında, "Genç Türkleri Geri Getirme Boğazlar ve Tam Güvenlik" başlıklı yazıda, Sultan Halifenin İstanbul'da kalmasının, Ermeni katliamının kan lekelerini üzerinde taşıyan, Türkleri savaşa sokan, zorba, şövenist İttihatçılara yarayacağı ve milliyetçilik adı altında yönetimi tekrar ele geçirecekleri ileri sürülmekteydi[28].

Konferansın ilerleyen günlerinde İngilizlerin görüşü ağır basmaya başladı.

1.1.2. Müttefik Kuvvetlerin İstanbul'u Resmen İşgalini Hazırlayan Sebepler

İtilaf Devletleri zaten Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa kabinesinden memnun değillerdi. Üstelik İstanbul'da 12 Ocak 1920'de açılan mecliste milliyetçi bir hava esmiş ve bu meclis 28 Ocak 1920'de Türk tarafının kabul edebileceği barış şartlarını belirleyen Misak-ı Milli'yi kabul etmişti. İtilaf Devletleri, yeni meclisin Paris Konferansı'nda verilen kararları kabul etmelerini beklerken, işgal altında bulunan İstanbul'da meclis, Anadolu'daki milli mücadeleyi destekler yönde çalışmalar yapıp Misak-ı Milli'yi kabul etmişti. Bu gelişmeler üzerine İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck'in, Lord Curzon'a gönderdiği yazıda, İstanbul'da meclisin açılmasının ve bazı milliyetçi ileri gelenlerin İstanbul'a gelmesinin buradaki durumu müttefikler aleyhine etkilediğini bildirmekte, İstanbul ve Boğazlar bölgesini güçlendirmeleri gerektiğini tavsiye etmekteydi. General Milne ise İstanbul'daki İngiliz askeri durumunu artırmak

---

26 Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri*, Ankara 1999, s. 190.
27 İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara 1989, s. 71.
28 Ergün Aybars, "Milli Mücadele'de İngiliz Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı: 12, (Ankara 1988), s. 621.

gerektiğini belirtmekte, hatta Batum'daki İngiliz askerlerinin Boğazlara yerleştirilmesini önermekteydi[29].

Ayrıca İtilaf Devletleri, milliyetçi olduklarını bildikleri Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa'dan dolayı rahatsızdılar. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck bu iki Osmanlı paşasının hemen görevden uzaklaştırılması gerektiğini düşünüyordu, çünkü barış konferansını yıldırma ve şiddetli barış şartlarına karşı direniş hazırlama amaçlarına yönelik olan bütün milli hareketin Harbiye Nezareti'nden yönlendirildiğine inanıyordu. Bu konuda General Milne ile iletişime geçen Robeck, onun da kendisi ile aynı fikirde olduğunu anlamıştı. Fakat Cemal ve Cevat Paşaların tutuklanma işi Türk yetkililer eliyle yapılmalıydı[30]. 20 Ocak 1920'de paşaların görevden alınması ile ilgili nota Osmanlı Hükümeti'ne verildi [31]. İngilizler bu konu ile ilgili planlar yaparken 21 Ocak 1920'de Hariciye Nezareti'nden Yüksek komiserlere Harbiye Nazırı ve Erkan-ı Harbiye Reisi'nin istifa ettiklerine dair yazılar geldi[32].

Bu sırada Fransızların Maraş'ta uğradıkları yenilgi ve Kilikya'da Ermeni katliamı iddiası, İngiltere'nin Fransa'yı kendi yanına çekmek için kullandığı bir provokasyon aracı oldu. Kuva-yı Milliye ile Fransızlar arasında Maraş'ta 1 Ocak'tan itibaren şiddetli mücadeleler başlamış ve bu mücadeleler 11 Şubat'ta Fransızların şehri boşaltmalarına kadar sürmüştü. Kuva-yı Milliye'nin başarılı mücadelesi İtilaf Devletleri'ni telaşlandırmıştı[33]. Bu olayların sorumlusunun Mustafa Kemal Paşa olduğu, onun da İstanbul Hükümeti ile gizli ilişkiler içinde bulunduğu, bu durumda İstanbul Hükümeti'ne baskı yapılması gerektiği İtilaf Devletleri arasında tartışıldı[34]. Londra gazeteleri, orada Ermenilerin Türkler tarafından öldürüldüğü yolunda hararetli yayınlarda bulunuyorlardı. Meselâ, 14 Şubat tarihli Times Gazetesi'nde, Anadolu'da ajanlık yapan bir İngiliz'in gönderdiği telgraf yayınlandı. Telgrafa göre, Ocak ayı sonunda Maraş yakınında milliyetçi haydutlar 1500 Ermeni'yi katletmiş, 1 Şubat'ta da iki Amerikalı, haydutlar tarafından öldürülmüştü. İstanbul-Ermeni Delegasyonunun haberine dayanarak verilen bir bilgide ise Antep Maraş arasında 2000 sivil Ermeni'nin

---

[29] Mehmet Okur-Murat Küçükuğurlu, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele 1918–1920*, Trabzon 2006. s. 153.

[30] Mehmet Okur-Murat Küçükuğurlu, a.g.e., s. 156.

[31] Osman Özsoy, a.g.e., s. 243.

[32] Mehmet Okur-Murat Küçükuğurlu, a.g.e., s. 158.

[33] Nurcan Fidan*, İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali (16 Mart 1920)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000, s. 64.

[34] Ünsal Yavuz, a.g.m., s. 76.

öldürüldüğü ileri sürülmekteydi[35]. Fakat Fransız gazeteleri "Bu katliam, Londra'da kasten uydurulup, yayılıyor; yalandır" diye yazıyorlardı. Hatta bu yalan katliam haberleri ile ilgili Tasvir-i Efkar Gazetesi'nde çıkan makalenin adı "Uydurma Katliamlar" iken, İngiliz sansürü sonunda "Katliamlar" olarak değişmişti[36].

İstanbul'daki Yüksek Komiser De Robeck'in Lord Curzon'a gönderdiği gizli yazıda, gizli bir kaynaktan sağlamış olduğu bilgiye dayanarak Maraş bölgesindeki Fransız güçlerine saldıran milliyetçi milis gücüne, silah ve mermileri Harbiye Nezareti ile Osmanlı kolordu ve tümen komutanlarının sağladığını bildirmesi[37], İngiltere'nin iddialarını kuvvetlendirdi. Hatta Lloyd George Londra Konferansı'nın 28 Şubat tarihli oturumunda Maraş olaylarının büyük devletlerin prestijine leke sürdüğünü belirtti ve artık Türkiye'ye karşı harekete geçmek gerektiğini söyleyerek, gerekirse sadrazamın ve bazı nazırların tutuklanmasını önerdi[38]. Aslında Fransız basını ve Fransa kamuoyu Maraş'ta ve Kilikya'da Ermeni katliamı olduğuna dair gelen haberleri şüphe ile karşılıyor, bu haberlerde askeri ve siyasi amaçların varlığını seziyor ve Lloyd George'un bu olayları bahane ederek İstanbul'da girişmeyi tasarladığı hareketi uygun bulmuyordu[39]. Fakat bu durum, Fransa'nın işgale katılmasına engel olmayacaktı.

Müttefikleri sinirlendiren diğer bir gelişme de 26- 27 Ocak 1920'de gerçekleşen Akbaş Cephaneliği baskınıydı. Gelibolu yarımadasının doğusunda bulunan bu cephanelik, Balıkesir cephesindeki silah ve cephane ihtiyacını giderebilirdi, ayrıca içindeki cephanenin Rusya'ya gönderileceği söylentileri dolaşıyordu. Bu durum, 61. Tümen Komutanı Albay Kazım (Özalp) Bey'i harekete geçirmişti. Baskını yapma görevi Köprülü Hamdi Bey ve Dramalı Rıza Bey yönetimindeki elli kişilik Kuva-yı Milliye çetesine verildi. Çete, cephaneliği basıp, 8.500 tüfek, 30 makineli tüfek ve yarım milyon piyade fişekliği'ni alıp, Bolayır Vapuru ile yanındaki mavna ve kayıklara yükleyerek Umurbey İskelesi'ne hareket etmişti[40]. Üstelik bu olay etraftaki Müttefik gemilerine ve Akbaş yakınlarında bulunan İngiliz kuvvetlerine rağmen gerçekleşmişti[41]. Akbaş baskını Türkiye'deki İngiliz askeri makamlarını kaygılandırmıştı. İngiliz işgal ordusu başkomutanı General Milne, İngiltere Savaş Bakanlığı'na gönderdiği yazıda,

---

[35] Ergün Aybars, a.g.m., s. 620-621.

[36] Ebubekir Hazım Tepeyran, *Belgelerle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 2009, s. 166.

[37] Salahi Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara 1995, s. 67.

[38] Bilal Şimşir, a.g.e., cilt I, s. CXI, Belge no: 137.

[39] Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, Ankara 1988, s. 96, 97.

[40] Nurcan Fidan, a.g.t., s. 60-61.

[41] Fahir Armaoğlu, "İngiliz Belgelerinde İstanbul'un İşgali", s. 473

denetiminde çok fazla savaş malzemesi bulunduğunu, bu malzemenin korunmasının ciddi bir askeri sorumluluk oluşturduğunu, üstelik milliyetçilerin bu silahları ele geçirmek için planlar hazırladığını bildiriyor ve Akbaş baskınını örnek vererek denetimindeki tüm silahları denize atmak için yetki istiyordu. Savaş Bakanlığı, buna izin vermemiş fakat silahları düşmanın eline geçirecek ani bir durum meydana gelmesini engellemek için gerekli tedbirleri alma yolunda General Milne'ye yetki vermişti[42].

İstanbul'un işgaline karar verilmesindeki bir diğer etken ise giderek güçlenen Bolşevik yayılmacılığının İngilizlerin bölgesel çıkarlarını tehdit edici boyuta ulaşması ve İngilizlerin bu olumsuz gelişmeleri ancak İstanbul'un işgali ile kontrol ve denetim altına alabileceklerine inanmalarıydı[43]. Yine İstanbul'un işgali ile müttefikler, barış şartlarını milliyetçilere dayatabileceklerini ve onları İstanbul Hükümeti'yle işbirliğine zorlayabileceklerini umuyorlardı. İşgal sayesinde bütün istenmeyen kişileri yani şehirdeki Kuva-yı Milliyeci unsurları tutuklayabileceklerini, daha etkin bir mali ve hukuki kontrol getirerek şehrin yönetilmesini kolaylaştıracaklarını düşünüyorlardı[44].

Aslında İstanbul'un işgali daha çok İngiliz politikasının, İngiliz çıkarlarının ve İngilizlerin İstanbul'u kendi hakimiyetlerine alarak kendi müttefiklerini de bu oyunda kullanmak istemelerinin bir sonucu idi. Nitekim İngilizler, İstanbul'un işgali ile; Amerikan Mandası fikrinin kökünden yıkılmasını sağlamayı, mandanın Boğazlar ve İstanbul'a sıçramasını önlemeyi, İstanbul'un bir emrivaki ile Yunanlılar tarafından işgaline engel olmayı ve Bolşeviklerin İstanbul ve Boğazlar üzerinde hak iddia etmelerini veya bunu fiili hale getirme teşebbüslerini peşinen yok etmeyi istiyorlardı. Ayrıca, Ortadoğu'da özellikle Musul bölgesindeki İngiliz çıkarlarını, barış ne zaman ve hangi şartlarda yapılırsa yapılsın elde edebilmek için İstanbul ve Boğazları daimi bir koz olarak kullanmak gibi düşünceleri bu işgalin İngiliz çıkarlarına daha çok hizmet edeceğinin göstergesiydi[45].

---

[42] Salahi Sonyel, a.g.e., s. 64.
[43] Ünsal Yavuz, a.g.m., s. 984.
[44] Bilge Criss, a.g.e., s. 28.
[45] Tülay Duran, "İstanbul'un İşgali", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, XI/66 (Ankara 1973),s. 15.

1.1.3. İşgal Kararının Alınması

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir John de Robeck, 29 Şubat'ta Lord Curzon'a çok gizli ibaresiyle gönderdiği yazıda "direnişi kırmak için İstanbul Hükümeti nezdinde boş yere teşebbüste bulunmaktansa İstanbul'un fiili olarak işgal edilmesi gerekeceğini" bildirdi[46]. Fakat İngiltere'nin tüm çabalarına rağmen hala Fransa ve İtalya, İstanbul'un işgali konusunda tatmin olmuş değillerdi ve durumu bir de İstanbul'daki yüksek komiserlere sormayı düşündüler. 3 ve 4 Mart günleri üç Müttefik Yüksek Komiseri toplandılar. Bu toplantıda, özellikle İngiliz ve Fransız yüksek komiserleri sert bir barışa karşı, milliyetçi hareketin bütün kesimlerinden muhalefet ve tepki geleceği görüşünde birleştiler. Milliyetçi hareketin direnmesine karşı askeri durumun kuvvetlendirilmesi gerektiğine, askeri pozisyonlarını kuvvetlendirebilecekleri ve aynı zamanda milliyetçilere baskı yapabilecekleri tek yerin İstanbul olduğuna, en kuvvetli tedbirin de İstanbul'un kesin işgali olduğuna karar verdiler. Fakat İtalyan yüksek komiseri İstanbul'un işgaline kesin karşı çıktı. Ona göre barış şartları hafifletilmeli ve önce Türklere sunulmalıydı[47].

Yüksek komiserlerin işgal tartışmaları yapmaları ve durumu hükümetlerine bildirmeleri üzerine işgal konusu 5 Mart 1920 Londra'da Yüksek Konsey'in yaptığı toplantıda uzun tartışmalara sebep oldu. İngiltere adına Başbakan Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon, sert tedbirler alınmayacak olursa, Türklerin müttefiklere karşı başarılı bir şekilde meydan okumaya devam edeceklerini ve müttefiklerin hareketsiz kalmasının bütün dünyayı hayal kırıklığına uğratacağını ileri sürdüler. Fransa temsilcisi Büyükelçi Paul Cambon, İstanbul'un işgaline karşı olmadıklarını, fakat bu işgalin doğuracağı sonuçlar hakkında, özellikle işgale tepki olarak milliyetçilerin Hıristiyanlara karşı girişebileceği katliamdan çekindiklerini ve bu konuda nasıl tedbirler alınacağını bilmek istediklerini söyledi. Toplantıya İtalya adına katılan Scilaoja ise Türkiye'de önemsenmesi gereken unsurun milliyetçiler olduğunu ve onların da müttefiklerin barış şartlarını hiçbir zaman kabul etmeyeceğini belirtti[48]. Ayrıca Lloyd George Yunan askerleri ile birlikte Türkiye'de 160 bin askerleri bulunduğunu, buna karşılık Türklerin ise 80 bin askeri olduğunu, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılardan meydana gelen her iki asker, bir Türk askerini yenemez ise konferansı durdurup

---

46 Bilal Şimşir, a.g.e., I, s. CXIII, belge no: 138.
47 Sina Akşin, a.g.e., s. 395.
48 Fahir Armaoğlu, a.g.m., s. 477, 478.

Türklerin bütün isteklerini kabul etmek gerektiğini belirterek müttefiklerini ikna etmeye çalıştı[49].

Sonunda Müttefikler Yüksek Konseyi 5 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgaline karar verdiler ve Lord Curzon tarafından 6 Mart'ta Amiral de Robeck'e Yüksek Konsey'in aldığı şu kararlar gönderildi:

- İstanbul müttefik kuvvetler tarafından derhal işgal edilecektir.

- Türk Hükümeti'nden, son Kilikya olaylarında sorumluluğu şüphe götürmeyen Erzurum Valisi[50] Mustafa Kemal'in derhal azli istenecektir.

-İstanbul'un işgalinin barış şartlarının tamamen kabulü ile uygulanmasına kadar devam edeceği Türk Hükümeti'ne bildirilecektir

-Eğer bundan sonra da olaylar çıkarılacak olursa barış şartları çok daha ağırlaştırılacak ve verilen tavizler geri alınacaktır.

Ayrıca bu maddelere şehrin işgali ile birlikte özellikle Harbiye Nezaretinin de işgal edileceği ve buradan yayınlanan emir ve talimatların kontrol edilip, bunlara sansür uygulanacağı da eklendi. Bu konuda diğer Yüksek Komiserlerle de görüşülüp Türklere boyun eğdirebilmek için başka tedbir düşünülüyorsa tez elden bildirilmesi istendi[51].

Fakat İstanbul'un işgal kararı İtilaf Devletleri'nce hemen uygulamaya konulamadı, çünkü toplantıdan işgal kararının çıkması bazı eski problemleri tekrar gün yüzüne çıkardı. İşgalden sonra şehrin yönetimi konusu özellikle İngiltere ve Fransa arasında sorun olmuş, 5 Mart toplantısında söz konusu edilmeyen fakat 10 Mart toplantısında gündeme giren bu konu, İngiliz Karadeniz Ordusu Komutanı General Milne ile Müttefik Orduların Doğu Cephesi Başkomutanı Fransız General Franchet d'Esperey arasında gerginliğe sebep olmuştu[52]. İstanbul başkomutanlığının paylaşılamamasından doğan bu İngiliz-Fransız çekişmesi yüzünden işgal kararı altı gün ertelenmiş, hatta Fransızlar 16 Mart operasyonuna işgal tamamlandıktan sonra katılmışlardı[53].

---

[49] Zeki Sarıhan, a.g.e., s. 409.

[50] Lloyd George'a göre Mustafa Kemal yakın zamanda Erzurum Valisi olarak atanmıştı. Bkz. Sina Akşin, a.g.e., s. 391.

[51] Bilal Şimşir, a.g.e., c.I, s. CXVIII, s. 440, belge no: 146.

[52] Bu konu İstanbul'un Yönetimi başlığında açıklanacaktır.

[53] Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, Ankara 1994, s. 64.

Yine 10 Mart toplantısında ortaya çıkan Meclis-i Mebusan'ın kapatılması, milletvekillerinin tutuklanması, posta ve telgraf hizmetlerinin kontrol altına alınması gibi konular Fransa'ya göre yeni sorunlar doğurabilirdi. Fransız temsilci Cambon sivil yönetime el koymayı ve meclisi dağıtmayı uygun bulmadıklarını söylerken, İtalyan temsilci Scialoja da dağıtılacak meclisin başka bir yerde toplanabileceğini, bu durumun Mustafa Kemal'in işine yarayacağını, yeni bir savaş harekatı şeklini alabilecek işgale, İtalya'nın taraftar olmadığını belirtti[54]. Ayrıca Fransız ve İtalyan temsilcilerin "bu hareketin İslam dünyasında meydana getireceği olumsuz etki" iddialarını doğrularcasına 10 Mart 1920'de Kalküta'da toplanan Halife Konferansı, İngiltere'nin Türklerin İstanbul'dan çıkarma politikası sona ermezse, Hint Müslümanlarının greve gideceklerini ve İngiliz mallarını boykot edeceklerini açıkladı[55].

Fakat bütün bu gelişmeler İngiltere'yi hiç etkilemedi ve İtilaf Devletleri arasındaki bu sorunlar İngiltere'nin katı ve kararlı tutumuyla aşıldı. Nitekim Curzon'un Fransız büyükelçisine yazdığı sert mektupta, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserlerinin İngiliz Yüksek Komiseri ile işbirliğinden kaçınmaları halinde General Milne'ye tek başına hareket emri verdiğini bildirmesi üzerine, Fransa Başbakanı Millerand İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserine İngiliz meslektaşı ile birlikte hareket etme talimatını vermişti [56]. İtalya ise ilk anda işgale asker vermek istememiş, fakat Dışişleri Bakanı Sciolaja'nın Londra'dan Başbakan Nitti'ye, İtalya'nın menfaatleri için asker gönderilmesinin gerekli olduğunu bildirmesi üzerine, bin civarında askerin işgalde görev almasına karar verilmişti[57]. Hatta İtalya Başbakanı Nitti 12 Mart'ta Sciolaja'ya gönderdiği telgrafta; " Müttefikler İstanbul'un işgaline karar vermekle durumlarını tehlikeye atmışlardır. Türklerin isteği dışında alınan bu karar, onların direnme gücünü artıracaktır. Bu, sadece Yunanlıları değil bütün Müttefikleri ve İtalya'yı da gerçek bir savaşla karşı karşıya bırakıyor. İstanbul'un işgali kararı, Müttefiklerin düşüncesizce aldıkları bir karardır" demişti[58].

Bütün bu tartışmalar sonunda Yüksek Konsey'in üç Müttefik Yüksek Komiseri, aldıkları talimat üzerine 15 Mart günü son toplantılarını yaparak işgalin 16 Mart sabahı saat 10.00'dan itibaren başlaması konusunda anlaşmaya vardılar. Tımes Gazetesi'nde

---

[54] Salahi Sonyel, *Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara 2008, s. 617.
[55] Bilal Şimşir, a.g.e., s. CXIX
[56] Fahir Armaoğlu, a.g.m., s. 481.
[57] Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 196.
[58] Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 197.

14 Mart'ta Harold Buxton imzası ile çıkan yazıda, 50.000 müttefik askerinin İstanbul'a gönderileceği ilân edildi[59].

1.2. MÜTTEFİK KUVVETLER TARAFINDAN İSTANBUL'UN RESMEN İŞGALİ- 16 MART 1920

15 Mart'ta İngiliz Akdeniz Filosu Genel Komutanı, İngiltere'nin Donanma Bakanlığı'na gönderdiği gizli telgrafta şöyle demişti: "İstanbul yarın yerel saatle sabah saat 11'de askeri işgale tabi tutulacaktır. Genel objektifler, Harbiye ve Bahriye Nezaretleri'ni işgal etmek, komünikasyonları ve Boğazlardaki trafiği denetlemektir. Sıkıyönetim ilân edilecektir. Üç bin kadar subay ve er gemilerden karaya çıkarılacaktır. Savaş gemileri ve destroyerler Beyoğlu, İstanbul ve Üsküdar'a hakim olarak mevzilendirilecektir. Trabzon, Samsun, İzmit, Mudanya, Bandırma, Gelibolu ve Çanakkale'ye destroyerler yerleştirilecektir. Ceres savaş gemisi Çanakkale'de olacak, Ark Royal gemisinin uçakları da işgale yardımcı olacaktır"[60].

13 Kasım 1918'den itibaren zaten işgal altında olan İstanbul'daki İtilaf Kuvvetleri mevcudu 19 Şubat 1920 tarihi itibariyle şöyleydi: 30.550 er, 28 batarya ve 160 makineli tüfekten oluşan İngiliz kuvveti, 33.000 er, 55 top, 91 makineli tüfek, 39 tayyare, 25 tank ve 12 zırhlı otomobilde oluşan Fransız kuvveti, 1.150 Yunan askeri ile 4.000 İtalyan askeri[61]. İtilaf Devletleri Şubat ve Mart ayları boyunca da İstanbul'a asker ve silah sevk etmeye devam ettiler. Batum'daki İngiliz birliklerinin önemli bir bölümü İstanbul'a getirildi, Konya'daki İtalyan, Bulgaristan'daki Fransız birliklerinin büyük bir kısmı İstanbul'da toplandı, Malta'daki İngiliz Amirallik Akdeniz Filosunun da İstanbul önünde demirlemesi kararlaştırıldı[62]. 14 Mart'ta İngilizler telgrafhaneyi kontrol ettiler, 15 Mart'ta sıkıyönetim ilân edip, İstanbul'da 150 aydını tutukladılar[63].

16 Mart 1920 sabahı İstanbul'un işgali başladı. Sabah saat 6 sularında Şehzadebaşı'ndaki Onuncu Kafkas Fırkası Karargâhına, otomobil ile gelen, başlarında bir subay bulunan elli kadar İngiliz askeri, kapıdaki nöbetçiye hücum edip, nöbetçi onbaşıyı yaraladıktan sonra henüz yatmakta olan askerlere ateş açtılar[64]. Onuncu

---

[59] Ergün Aybars, a.g.m., s. 623.
[60] Salahi Sonyel,a.g.e, s. 618.
[61] Nurcan Fidan, a.g.t., s. 75.
[62] Tülay Duran, a.g.m., s. 16.
[63] Zeki Sarıhan, a.g.e., s. 425, 426.
[64] *Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara 2007, s. 188.

Kafkas Fırkası Kumandanı Kemaleddin Sami Bey'in Yirmi Beşinci Kolordu Kumandanlığı'na yazdığı yazıda, bu olayda karargâh askerlerinden iki, mızıka takımından üç asker olmak üzere beş askerin şehit olduğu, on askerin de yaralandığı bildirilmişti. Ayrıca İngiliz askerlerinin, karargâh komutanını, katibi ve orada mevcut bulunan silahları da alıp Bayezid Camii karşısındaki eski Jandarma Komutanlığı binasına götürdükleri de yazıya eklenmişti[65]. Fakat bu olayın Bayezid İnzibat Zabiti tarafından tutulan zabtında, olayın sabah 05.45'te gerçekleştiği ve altmış kadar silahlı İngiliz askerinin Şehzadebaşı'ndaki Onuncu Kafkas Fırkası'nın işgali altında bulunan Letafet Apartmanı'nın karşısındaki binayı bastıkları, sebepsiz ve sualsiz, yatağından kalkmakta olan askerlere ateş açtıkları anlatılmış, karargâh askerlerinden iki, mızıka askerlerinden iki olmak üzere, şehit sayısının dört olduğu kaydedilmişti. Karargâh askerlerinden altı, mızıka askerlerinden dört olmak üzere, yaralı sayısı yine on olarak verilmişti [66]. Şehit olan askerler; Fırka karargâhından Onbaşı Velioğlu Mehmed, Fırka karargâhından Çavuş İbişoğlu Abdullah, Mızıka efrâdından Kadiroğlu Ömer Osman, Mızıka efrâdından Ahmedoğlu Nasuh idi[67]. Türk askerlerinin İngilizler tarafından bu şekilde şehit edilmesi halk arasında tepkilere yol açmış, Darülfünun öğrencileri şehitlerin cenazelerini kaldırmayı düşünürlerken, bu hareketin çıkaracağı karışıklıktan çekinen yetkililer cenazeleri gizlice Eyüp Bahariye'deki İplikhane karşısındaki mevkiye gömdürmüşler ve gömücü görevlilerle birlikte birkaç kişi dışında şehitlerin gömüldüğü yer kimseye söylenmemişti[68]. Bilge Criss, İngiliz kuvvetlerinin sabahın erken saatlerinde önce burayı basmalarının bir tesadüf olmadığını, tümenin ve komutanı Kemalettin Sami Bey'in Karakol Cemiyeti'ne bağlı olmalarının buna sebep olduğunu belirtir[69].

Saat 9.00- 10.00 sularında, Müttefik Devletleri adına İstanbul'daki İngiliz kuvvetleri komutanı General Wilson, Harbiye Nezareti'ne İstanbul'un işgal edileceğini şu şekilde bildirdi; "Yüksek Konsey'in emri altında vazife gören İtilaf Devletleri fevkalade komiserinden aldığım bildiriye uyarak İstanbul'un işgali konusunda askeri tedbirleri almakta olduğumu ekselanslarınıza arz ederim. Harbiye ve Bahriye Nezaretlerinin işgali, Telgraf ve Telefon Umum Müdüriyeti kontrolü ve genel asayişin

---

[65] *Aynı eser*, s. 188.

[66] Halil Bingöl, "16 Mart 1920 İstanbul'un İkinci İşgali ve Eyüp Bahariye'ye Gömülen Şehitlerin Sayısı ve Künyeleri", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüp Sultan Sempozyumu*, Tebliğler, 205, İstanbul, s. 591.

[67] Halil Bingöl, a.g.m., s. 592.

[68] Halil Bingöl, a.g.m., s. 598.

[69] Bilge Criss, a.g.e, s. 168.

temini de bu tedbirlere dahildir. Bu durum karşısında emriniz altında bulunan birliklerin kendi yerlerine çekilmelerini ve görev gereği dışarı çıkacak herhangi bir askerin silahsız olmasını sağlamanızı rica ederim"[70] .

İstanbul'un resmi işgali sırasında Harbiye Nezareti telgrafhanesi'nde görev yapan Mahmud Ezan Hoca, işgal sabahını şöyle anlatmıştı: "Güneş doğmak üzereydi. Harbiye Nezareti'nin yangın kulesinin bulunduğu kapıdan işgal askerleri, mitralyözler, yüklü katırlar ve hasta sedyeleri ile birlikte girip, batı kapısından geçtiler. Meğer bunlar Harbiye Nezareti'nin etrafını kuşatmakta imiş. Bir müddet sonra aynı kapıdan 200 kadar asker geri dönüp doğruca Nezaret kapısına varıp durdular. Artık her yer işgal edildiğinden dairelerin teslimi için tebliğde bulundukları nöbetçi subayı dışarı kovdular… Bu işler sırasında Nezaret avlusunun her köşesine makineli silahları kurmuşlar ve her tehlikeye karşı emniyet tedbirlerini almışlardı. Bu olaylar mesai vaktine kadar icra edilmişti"[71].

Harbiye Nazırı Fevzi Paşa ise, işgal sabahı Harbiye Nezareti'ni işgal eden düşmanın, odasına süngülü askerleri soktuklarını, iki askerin göğsüne süngülü silahı dayayıp gerekli emirleri vermesini tebliğ ettiklerini, Bâbıâli'ye gidebilmek için, merdivenlere iki sıra dizilmiş düşman askerlerinin arasından geçtiğini, Rum ve Ermeniler tarafından hakarete uğradığını anlatmaktadır[72].

Harbiye Nezareti'nin inzibat kıtasındaki silah ve malzemeler alındı, telefon haberleşmesi saat 13.00'e kadar kesildi. Ayrıca İngilizler Nezaret meydanındaki yangın kulesini de işgal ettiler ve kulede bulunan bayrağı parçalayıp, yangın ilanı maksadıyla kulede asılı olan sepetleri ipleriyle birlikte harap ettiler[73].

Saat 9.30'da Kasımpaşa'ya çıkarılan bir tabur İngiliz bahriye askeri de Bahriye Nezareti'ni işgal etti[74].

Dersaadet Istıtlaat memurundan İstanbul Emniyet müfettişliğine gönderilen 16 Mart 1920 tarihli raporda, İngiliz deniz kuvvetlerinden önemli bir kuvvetin geceden itibaren karaya çıkmaya başladığı, Harbiye ve Bahriye Nezaretlerini ablukaya alarak Harbiye Nezareti'nin şubelerine kadar nöbetçi yerleştirdikleri, Bahriye Nezareti'nin,

---

[70] Hülya Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Ankara 2006, s. 38. Tülay Duran bu bildirinin 15 Mart'ta verildiğini belirtiyor. (Tülay Duran, a.g.m., s.16*)*

[71] Mustafa Gül, " Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütareke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* s. 430.

[72] Hüsamettin Ertürk, a.g.e., s. 384.

[73] Nurcan Fidan, a.g.t., s. 79.

[74] Nurcan Fidan, a.g.t., s. 80.

Bahriye Hastanesi ile kışlasının etrafında İngiliz, Kanada ve Hint askerlerinden oluşan müfrezelerin bulunduğu bildirilmişti ve öğleden sonra 13.30'da yine İngilizlerin cephane ve askerleri takviye ettikleri, Beyoğlu'nda Galatasaray'daki postanenin caddeye doğru bakan mitralyözle teçhiz edildiği, Cadde-yi Kebir ve mahallelerin asayişi için otuzar kırkar kişilik devriyeler gezdirildiği, telefon santrallerinin Fransızlar tarafından işgal edildiği, İtilaf Devletleri gemilerinin toplarının İstanbul'a ateş açmak üzere şehre doğru çevrildiği ve uçakların da genel durumu teftiş için dolaştıkları belirtilmişti[75]. Dolmabahçe'de karaya çıkan İngiliz askerleri tepeden tırnağa silahlıydılar, fakat gelen geçene karışmıyorlar ve düzenli sıralar halinde verilecek emirleri bekliyorlardı[76].

Saat 9.40'da İtilaf devletleri Yüksek Komiserlerinin müştereken imzaladıkları notayı İngiliz Yüksek Komiserliği baş tercümanı Ryan, Sadrazam Salih Paşa'ya, Fransız Yüksek Komiserliği Siyasi Müsteşarı M. Ledoulx ise saat 10.15'te Saray Başkâtibi Ali Fuad Bey'e verdi[77]. Notada, şunlar yazıyordu: "Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Yüksek Komiserleri, İstanbul kentinin Martın on altıncı günü saat ondan başlayarak Müttefik Devletlerin askeri işgali altına alınacağını zatıâlilerinize arza, Müttefikler Meclisi tarafından görevlendirilmişlerdir. Bu konuda komiserlerce alınan kararları içeren belgeler ilişiktedir.

Bundan başka, komiserler, sözde ulusal denen ve birçok yerde ve özellikle Adana ilinde çıkan olaylardan sorumlu olduğu kesin olan, bu harekatı yöneten Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının, Osmanlı Hükümeti ile hiçbir ilişkisi olmadığının duyurulmasını ve bu hareketin kınanmasını istemeye de anılan yüce meclisçe görevlendirilmiştir.

Şunu da Osmanlı Hükümeti'ne arz etmek zorundayız ki, böyle eylemler ve aşırıya varan durumlar yinelenirse, Türkiye ile barış koşulları şiddetlenecek ve daha önce gerçekleşmiş yardımlar geri alınacaktır.

İstanbul'un işgalinin, barış koşulları benimsenip uygulanma yoluna konuluncaya değin süreceğini de ek olarak açıklamakla görevliyiz".

Notaya ilişik bildiri ise şöyleydi:

---

75 *Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*, s. 184
76 Esat K. Ertur, *Tamu Yelleri*, Ankara 1994, s. 196.
77 Osman Özsoy, a.g.e., s. 241.

“Biz Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Komiserleri Müttefik yüce meclisin emirlerine uyarak aşağıdaki konulara karar veriyoruz:

1. İstanbul kenti 16 Mart saat ondan itibaren Müttefik Devletlerin askeri işgali altına alınacaktır.

2. Kentlerin işgalinden dolayı gereken bütün askeri önlemler, Müttefik Devletler Komiserleri adına Müttefik askeri hükümetçe tasarlanacak ve uygulanacaktır.

3. Yukarıdaki maddede bildirilen önlemlerin gerektirdiğince Harbiye ve Bahriye Nazırlıkları işgal olunacak ve bunların bütün emirleri ve haberleşmesi denetlenecektir.

4. Telgraf, posta ve telefon denetimi

5. Polis ve bütün basın ile İstanbul ve askeri işgal bölgesi içinde düzenin ve kamu güvenliğinin korunmasıyla ilgili düzenlemelerin uygulanması çok sıkı bir biçimde denetlenecek”[78].

İtilaf Devletleri aynı gün vilayetlere de gönderilen resmi bir bildiri de yayınladılar. Bu bildiri 17 Mart 1920 tarihli İstanbul gazetelerinde yayınlandı. Bu bildiride, beş buçuk sene evvel Osmanlı’nın kaderini elde eden İttihat ve Terakki Cemiyeti başkanlarının Almanların telkinine kapılarak Osmanlı milletini harbe soktukları, bu haksız ve uğursuz siyaset sonucunda Osmanlı Devleti’nin ve Osmanlı milletinin bin türlü felaket geçirdikten sonra büyük bir mağlubiyete mahkûm olduğu ve İttihat ve Terakki reislerinin bile başka çare bulamayıp bir ateşkes imzalayarak ülkeden kaçtıkları belirtiliyordu. Ayrıca ateşkesin imzasından sonra İtilaf Devletleri’nin çok ağır bir görev yüklendikleri, bu görevin Osmanlı Devleti’nde bulunan halkların din farkı gözetilmeksizin gelecekteki mutluluklarını, gelişmelerini güven altına alacak bir barışın temellerini atmaktan ibaret olduğu, fakat barış konferansı bu görevin ifası ile uğraşırken kaçak İttihat ve Terakki erkanının fikirlerinin taraftarı olan bazı kişilerin Teşkilat-ı Milliye adı altında bir teşkilat kurarak padişah ve hükümetin emirlerini hiçe saydıkları söyleniyordu. Bu teşkilatın harpten tükenmiş olan halkı askerlik için topladığı, çeşitli milletler arasında nifak çıkardığı, milli yardım diyerek halkı soyduğu ve böylece barış değil yeni bir savaş dönemi açmak istediği, buna rağmen barış konferansının görevini yerine getirmeye devam ettiği ekleniyordu. Barış konferansının İstanbul’un Türk idaresinde kalmasına karar verdiği, bu kararın şartlarının Bâbıâli’ye

---

[78] Ebubekir Hazım Tepeyran, a.g.e., s. 166-167; Fahir Armaoğlu, a.g.m., s. 483; Zeki Sarıhan, a.g.e.,s. 428.

tebliğ edildiği, bu şartların; Osmanlı vilayetlerinde bulunan Hıristiyanların hayatlarını tehlikede bırakmamak ve İtilaf Devletleri askerleri aleyhinde ortaya çıkan hücumlara son vermekten ibaret olduğu belirtiliyor, İstanbul Hükümetinin bu ihtara bir dereceye kadar iyi niyet gösterdiği, fakat Teşkilat-ı Milli takma ismi altında hareket eden kişilerin hareketlerine devam ettikleri hatta İstanbul Hükümetini de kendi hareketlerine ortak etmeye çalıştıkları söyleniyordu. Bütün bu sebeplerle herkesin yüksek hevesle beklediği barışın hükümlerinin tatbikini temin için gerekli tedbirleri almak zorunda kaldıkları, bunun için tek çare buldukları, bu çarenin de İstanbul'un geçici olarak işgali olduğu ve bu kararın bugün icra edileceğinden kamuoyunu aydınlatmak için şu maddelerin açıklandığı bildiriliyordu:

1. İşgal geçicidir.
2. İtilaf Devletlerinin niyeti saltanat makamının nüfuzunu kırmak değil bilakis Osmanlı idaresinde kalacak memleketlerde bu nüfuzu takviye etmek ve güçlendirmektir.
3. İtilaf Devletlerinin niyeti yine Türkleri Dersaadet'ten mahrum etmemektir fakat Allah korusun taşrada huzursuzluk ve katliam hareketleri olursa bu kararın değiştirilmesi muhtemeldir.
4. Bu nazik zamanda Müslüman, gayrimüslim herkesin görevi kendi işine gücüne bakmak, asayişin teminine hizmet etmek, Osmanlı Devleti'nin enkazından yeni bir Türkiye kurmak düşüncesiyle son bir ümidi mahvetmek isteyenlere kapılmamak ve hala saltanat merkezi kalan İstanbul'dan verilecek emirlere itaat etmektir.

Yukarıda adı geçen hareketlere iştirak eden kişilerden bazıları İstanbul'da tutuklanacak, onlar kendi fiillerinden ve o fiillerin sonucunda ortaya çıkan ahvalden sorumlu tutulacaktır. 16 / 3/ 1336

İtilaf Devletleri Mümessilleri[79]

Resmi tebliğle birlikte İstanbul halkına yönelik General Wilson imzalı bir ilân da vardı. Bu ilânda, İstanbul'da sıkıyönetim olduğu, bu yüzden İtilaf kuvvetlerine mensup subay ve askerlerden veya İtilaf Devletleri ve tarafsız devletler elçiliklerinden alınmış belgesi olanlar dışında herhangi bir kimsenin kendi şahsi meskeni dışında silah, bıçak, hançer taşımasının, toplantılar yapmasının kesinlikle yasak olduğu bildiriliyor, bu düzenlemeye karşı çıkanların divan-ı harbe verileceği ve oradan çıkacak idam veya

[79]Alemdar s. 1, sütun 3-4 17 Mart 1920, Vakit s. 1, sütun 3, 17 Mart 1920, İkdam s. 1, sütun 2, 17 Mart 1920.

benzer cezalarla cezalandırılacakları da ekleniyordu. Bu ilâna ek olarak İtilaf Kuvvetleri Pasaport Dairesi de bir ilân vermiş ve İtilaf kuvvetlerine mensup deniz ve kara askerleri dışında hiç kimsenin, Galata'da merkez Rıhtım Hanı'ndaki Pasaport dairesinden vize almadan İstanbul vilayetinin Anadolu Feneri-Pendik hattından doğuya doğru herhangi bir noktaya yolculuk etmesine izin verilmeyeceğini bildirmişti[80].

Ayrıca İstanbul işgal komutanlığı halka yönelik bir bildiriyi de sokaklara asmıştı. "Dersaadet Ahalisine" diye başlayan bu bildiri de ahalinin sükûnetle hareket edip günlük meşguliyetlerine devam etmeleri, bu suretle hareket edip İtilaf kuvvetlerine düşmanca hareketlerden çekinirlerse müttefik askerler tarafından herhangi bir müdahaleye maruz kalmayacakları ve hayatlarının hiçbir tehlikeye düşmeyeceği bildiriliyordu. Halkın bireysel haklarına ve mallarına riayet edileceği, fakat ahali bu husustaki görevlerini yapmazsa, harp icabı örnek teşkil edecek cezaların gerekeceği de ekleniyordu. Bildiride ayrıca, her kim olursa olsun emirlere karşı çıkıp, müttefik askerlere düşmanca veya zarar verici, genel asayişi bozucu neticeler getirecek veya müttefiklerin düşmanlarına yardım edecek ya da böyle bir teşebbüste bulunacak olurlarsa ya da bu beyannamenin aksine hareket edilecek olunursa Divan-ı harb tarafından mahkeme ile idam veya suçun gerektirdiği daha hafif bir ceza verileceği belirtiliyordu[81].

İtilaf Devletleri 16 Mart sabahının ilk saatlerinden itibaren başladıkları işgali günün ilerleyen saatlerinde genişletmeye devam ettiler. Gülhane Parkı ve Topkapı Sarayı'nın çeşitli mahallerinde noktalar belirleyip, giriş çıkışı yasakladılar[82], Gülhane Parkı'nı Fransız askerleri, Yeni Postane'yi İngiliz askerleri işgal etti[83], Yıldız Sarayı'nın çeşitli mevkilerinde kontrol noktaları oluşturuldu, Istabl-ı âmire tamamen işgal olundu, Beylerbeyi'nde bulunan Jandarma Zabit Mektebi ile jandarma askerlerinin bulunduğu bölge işgal edildi ve hatta buranın işgali sırasında çatışma çıktı[84]. Üsküdar Jandarma Taburu ile Belediye daireleri de işgal edildi[85]. Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kasımpaşa, Kadıköy, Üsküdar ve diğer yerlerdeki caddeler İngilizler

---

[80] Vakit s. 1, sütun 3, 17 Mart 1920, İkdam s. 1, sütun 2, 17 Mart 1920.
[81] Vakit s. 1, sütun 3, 17 Mart 1920, İkdam s. 1, sütun 3, 17 Mart 1920.
[82] *Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*, s. 185.
[83] *Aynı eser*, s. 181.
[84] *Aynı eser*, s. 185.
[85] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi (DH.EUM.AYŞ), 35/60.

tarafından tutuldu, gidiş geliş durduruldu[86]. Beyoğlu telgrafhanesi ile Boğaziçi'nde bulunan telgrafhanelerin bir kısmını, Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü'nü ve Harp Okulu'nu İngilizler işgal ederken, Fransızlar Ayasofya Camii'nin müze tarafında bulunan kuleleri üzerine makineli tüfekler yerleştirdiler[87].

Müttefik kuvvetler, İstanbul'un çeşitli bölgelerinde kontrolü sağlamak için semtlere de asker sevkettiler. Meselâ, Kısıklı, Bulgurlu, Çamlıca civarını kuşatıp, yolları tutmuşlar ve bu mıntıkaya giren çıkanları kontrol edip, silahlarına el koymuşlar, ayrıca Büyük ve Küçük Çamlıca sırtlarına mitralyöz ve top yerleştirmişler, Bostancı'dan itibaren İngiliz askerleri Osmanlı subay ve askerlerini toplayıp İstanbul'a veya başka bir mahalle göndermişlerdi. Ayrıca yine İngiliz askerleri sabah saatlerinde Üsküdar merkez posta ve telgrafhanesini işgal ettiler, Üsküdar Jandarma Taburu Kumandanlığı ile Üsküdar polis merkezinde bulunan polis resmi telefon santrallerine asker koyarak telefonla haberleşmeyi men ettiler, ertesi gün sadece telefon ve posta haberleşmesine izin verirken, telgraf haberleşmesine yine izin vermediler[88]. İngilizler özellikle telgraf ve telefon haberleşmesinin kesilmesi konusuna çok önem vermişler ve Harbiye Nezareti'nin kolordulara vereceği emirleri kayıtsız şartsız yasaklamışlardı[89].

Harbiye Nezareti 17 Mart'ta kolordulara gönderdiği tamimde, İstanbul'un İtilaf kuvvetleri tarafından askeri işgal altına alınması konusunda barış konferansında alınan kararın uygulaması olarak 16 Mart Salı günü öğleden önce saat 10'dan itibaren önce Harbiye ve Bahriye Nezaretlerinin işgal edildiğini, haberleşmenin kontrol altına alındığını ve nezaretle haberleşme yapılacaksa açık telgrafla yapılmasını, ayrıca sükun ve asayişin muhafazasına da ihtimam gösterilmesini bildiriyordu[90]. Nisan 1920'de İstanbul İstitlaat Memuru'ndan İstanbul Müfettişliği'ne gönderilen yazıda ise Harbiye Nezareti'ndeki İngilizlerin oradaki küçük rütbeli Türk askerlerle konuştukları ve konuşulanları gün gün üstlerine rapor halinde sunduklarının haber alındığı, bu yüzden askerlerimizin bu konuda dikkatli olması istenmişti[91].

Amiral Robeck'den Lord Curzon'a gönderilen ve 16 Mart'ta İstanbul'da neler olduğunu bildiren yazı ise şöyleydi: "16 Mart sabahı İstanbul işgal edildi, saat 10.00'da

---

[86] Yücel Özkaya, "İstanbul'un İşgali ve İstanbul'dan Kaçış", *Milli Mücadele Tarihi-Makaleler*, yay. haz. Berna Türkdoğan, Ankara 2002, s. 258.

[87] Nurcan Fidan, a.g.t., s. 80.

[88] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 35/43. Bkz. Ekler, Belge I.

[89] *Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*, s. 189.

[90] Tülay Duran, a.g.m.,s. 17; Zeki Sarıhan, a.g.e., s. 434.

[91] BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Seyrü Sefain Müdüriyeti (DH.EUM. SSM), nr. 41/42.

müttefikler İstanbul'u işgal ettiler. Askeri otoriteler her tedbiri aldı, Harbiye ve Bahriye Nezaretleri işgal edildi. Postahaneler, telefon ve telgraflar kontrol altına alındı. Sadrazam büyük bir hayrete düştü. Sultan müttefiklerle çalışmaktan hoşlandığını, fakat işgale üzüldüğünü bildirdi. Muhtelif tevkifler yapıldı, mukavemet eden beş Türk askeri öldürüldü, bir de İngiliz öldü. Wilson karşı koyan herkesin en şiddetli cezalandırılacağını bildiren bir beyanname yayınladı. Türk halkı şimdilik iyi hareket ediyor"[92].

İtalyan Askeri Ataşesi Albay Vitale, 16 Mart 1920'de Başbakanlık, Dışişleri ve Savaş Bakanlıklarına gönderdiği telgrafta, işgali şu şekilde anlatıyordu: "Bu sabah postane ve telgraf merkezleri, Bahriye ve Harbiye Nezaretleri işgal edildi. Gece boyunca kırk kadar milliyetçi tutuklandı. Türkler işgale karşı direniş göstermediler ve önemli bir olay meydana gelmedi. İngiliz komutanının idare ettiği kendi birlikleri tarafından işgal edilen bakanlıkların ve resmi merkezlerin işgaline İtalyan ve Fransız birlikleri katılmadılar; bunlar ikinci derecede önemli yerlerin işgaline ve genel asayişin sağlanmasına iştirak ettiler. Bugün saat 18'de her şey sakindi"[93].

Fransa'daki gazeteler ise, işgal haberini verirken, Fransa'nın Türkiye'deki prestijinin gölgelendiğini, İstanbul'daki Fransız kurum ve yerlerinin de İngilizler tarafından işgal edildiğini, Fransız dostu Türk aydınlarının tutuklandığını, İstanbul'da bir İngiliz kontrolü kurulup Fransa'nın ikinci plana itildiğini yazıyorlardı[94].

İtilaf kuvvetleri resmi işgal ile birlikte yapmayı planladıkları tutuklamalara da hemen başladılar. Tutuklananların suçu Anadolu'daki Milli Mücadele ile işbirliği içinde olmaktı. İlk gün iki Ermeni tercümanla Mebusan Meclisi'ne gelen İngiliz polisler ve başlarındaki İngiliz haberalma subayı Yüzbaşı John Bennett, Kara Vasıf Bey'i ve Rauf Bey'i tutuklamaya geldiklerini söylediler. Başkanvekili Abdülaziz Mecdi polislerden, bu kişileri meclisten zorla götürdüklerine dair bir belge aldıktan sonra, Kara Vasıf ve Rauf Bey İngiliz polislerinin arasında Meclis'ten ayrıldılar[95]. John Bennett hatıralarında bu olayı aktarırken, tüm mebusların tutuklanıp Malta'ya sürülme kararı alındığını, aynı zamanda bu işin müttefik emniyeti tarafından değil, üniformalı ordu birlikleri tarafından yapılmasının istendiğini söyler. Fakat kendisinin Türk evlerinin fiziki durumundan dolayı kaçışın çok rahat olacağını bildirmesi üzerine,

[92] Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul 1967, s. 266-267.
[93] Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 198.
[94] Yahya Akyüz, a.g.e., s. 99.
[95] Esat K. Ertur, a.g.e., 199.

evlerin sivil ajanlar tarafından da izlettirilmesinin emredildiğini ve bu işi Taşnak Sütyun üyesi olan üç yüz kadar Ermeni ile çözdüğünü, sonuç olarak akşama kadar seksen beş mebusun hapsedildiğini belirtir[96]. Yine aynı gün Seryaver Naci Bey, Cemal Paşa, Cavid Paşa, Ayan Üyesi Çürüksulu Mahmud Paşa tutuklandı[97]. Şehzade Tevfik, Osmanlı prensesi olan eşiyle birlikte tutuklandı, Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa evinden yatak kıyafeti ile ve elleri bağlı olarak çıkarılırken, Dr. Esat Paşa da evinden aynı kıyafette ve sürüklenerek çıkarılmış, hatta yolda dövülmüştü. Cemal Paşa'nın konağında bulunanlar, İngiliz askerlerine direnmeye çalışınca iki İngiliz, beş Türk askeri yaralanmıştı[98]. Ayrıca Edirne Mebusu Şeref Bey, Faik Bey ve Numan Usta'da tutuklandılar[99]. İtilaf kuvvetleri aleyhinde, Anadolu'daki harekete taraftar yazılar yazan gazetelerin yazarları da tutuklandı. Ahmet Emin Yalman, Velit, Süeyman Nazif ve Celal Nuri bunlardan bir kaçıydı[100].

İşgalle birlikte seksen beş milletvekili, altmış kadar subay ve yüksek bürokrat tutuklandı[101]. Tutuklananlardan, Çürüksulu Mahmut Paşa, İzmir Milletvekili Hasan Tahsin Bey, Mehmet Esat Paşa, Hüseyin Rauf Bey, Albay Galatalı Şevket Bey, Kara Vasıf Bey, Mehmet Şeref Bey, Ahmet Faik Bey ve Numan Usta 18 Mart'ta Malta Adası'na sürüldüler[102]. Ayrıca 18 Mart'ta eski Harbiye Nazırı Cemal Paşa, eski Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa da Malta'ya sürülenler arasındaydı ve o gün toplam 11 kişi "Benbow" (Bombay) gemisiyle yola çıkarılıp 22 Mart'ta Malta Adası'na ulaştılar[103].

18 Mart günü Mebusan Meclisi son toplantısını yaparak bir önerge kabul etti. Bu önergede "Anayasa'nın 7. maddesi gereğince barış, ticaret, toprak bırakılması ya da eklenmesi, Osmanlı tebaasının özlük ve kişisel haklarıyla ilgili ve devletçe harcama gerektiren antlaşmalar Meclis'in onayına bağlıdır. Genel savaşın ülkemiz için çok kötü koşullar içinde sona ermesi üzerine acı bir tarihsel görevi yerine getirmek için toplanan Meclis-i Mebusan'ın son günlerde Hilafet ve Saltanat merkezinde olağanüstü durumların meydana gelmesi ve Meşrutiyet'le yönetilen tüm ülkelerde milletvekillerine tanınan dokunulmazlık ve korumanın, olaylar yüzünden işlerliğini yitirmesi dolayısıyla milletvekilliğinin gerektirdiği görevlerin ülkenin içinde bulunduğu durumla

---

[96] John Godolphin Bennett, *Tanık: Bir Arayışın Hikayesi Otobiyografi*, çev. Çiçek Öztek, İstanbul 2006, s. 55-56.
[97] *Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*, s. 185.
[98] Bilge Criss, a.g.e., s. 104.
[99] Ali Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara 1948, s. 124.
[100] Sina Akşin, a.g.e., s. 415.
[101] Osman Özsoy, a.g.e., s. 242.
[102] Mehmet Akif Bal, *Milli Mücadele Döneminde Bekirağa ve Malta Anıları*, İstanbul 2003, s. 42.
[103] Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Ankara 1985, s. 175.

bağdaştırılması olanağından yoksun kalmıştır. Her şeyden önce düşünce ve vicdan hürriyetine dayanması gereken bu kutsal görevin tam güven içinde yerine getirilmesine olanak verecek durumun yeniden elde edilmesine kadar Meclis toplantılarının ertelenmesini öneririz" deniyordu ve Meclis bu önerge ile çalışmalarının tatil etti[104]. 11 Nisan 1920'de de padişah Meclis-i Mebusan'ı feshetti.

1.3. İSTANBUL'UN MÜTTEFİK KUVVETLER TARAFINDAN RESMEN İŞGALİNE TEPKİLER

1.3.1. İstanbul'un Resmen İşgaline Mustafa Kemal Paşa'nın ve Heyet-i Temsiliye'nin İlk Tepkisi

20 Ocak 1920'de İtilaf Devletleri'nin, Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Erkan-ı Harbiye Reisi Cevad Paşa'nın görevden alınmaları konusunda verdikleri nota üzerine, Mustafa Kemal Paşa, 22 Ocak 1920'de Kazım Karabekir Paşa'ya bir telgraf çekerek, İngilizler İstanbul'da tecavüzü artırarak nazır ve mebuslardan bazı kişileri, özellikle Rauf Bey'i tutuklarlarsa karşılık olarak Anadolu'da bulunan İngiliz subayların tutuklanacağını, bu yüzden Erzurum'da bulunan Rawlinson'u kaçırmamak için gerekli tedbirlerin alınmasını istemişti[105]. 11 Mart 1920'de 14.Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya çektiği acele telde, Fransız kaynaklarından öğrenildiğine göre, İngilizlerin birkaç güne kadar Harbiye Nezareti'ni işgal edecekleri, bütün subayların sivil gezmeye mecbur tutulacaklarını, hapsedilecekler için listeler düzenlendiğini bildiriyordu[106]. 13 Mart'ta Meclis-i Mebusan üyelerinden Kara Vasıf, Hüseyin Rauf, Yunus Nadi ve Bekir Sami Beylere çektiği telgrafta da, her ihtimale karşı, özellikle Anadolu'da bulunmaları yararlı olacak arkadaşların Anadolu'ya geçmelerini, gerektiğinde süratle ve emniyetle Anadolu'ya geçmek için şimdiden tertibat almaları gerektiğini belirtmişti[107]. 15 Mart'ta Kazım Karabekir'e çektiği telde ise, İtalyan kaynaklarından, İstanbul'un 16 Mart günü İngilizler tarafından işgal edileceği ve bazı milletvekillerinin tutuklanacağı söylentilerinin duyulduğunu bildirmişti[108].

Mustafa Kemal Paşa, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmi işgalini telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey'den öğrenince, Anadolu'da bulunan İngiliz subaylarının

---

[104] Esat K. Ertur, a.g.e., s. 205.
[105] Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz I*, İstanbul 2008, s. 494
[106], Yücel Özkaya, a.g.m., s. 256.
[107] Yücel Özkaya, a.g.m., s. 259.
[108] Kazım Karabekir, a.g.e., s. 584.

tutuklanmalarını emretti[109]. Yine misilleme amacıyla Erzurum'daki İngiliz Kontrol Karargâhı dağıtıldı, Yarbay Rawlinson tutuklanırken "Erzurum halkının galeyanından korunması" gerekçesi ileri sürüldü, ertesi gün de Amasya'da Yüzbaşı Forbes tutuklandı[110]. İstanbul'un işgaline misilleme olarak yapılan bu tutuklamalarda hangi İngiliz subayının tutuklandığı ve tutuklanma tarihleri kesin belli değildir fakat İngiliz gizli ajanlarının edinebildiği kırıntı bilgilere göre yaklaşık otuz kadar İngiliz askeri esir alınmıştır[111]. Yine Mustafa Kemal Paşa'nın Kazım Karabekir'e gönderdiği ve "bu telgrafı bir dakika tehir eden hain-i vatandır" ibaresini eklediği telgrafta da Geyve Boğazı'nın işgali ile demiryolu köprüsünün tahrip edilmesini, Geyve Ankara, Pozantı mıntıkasındaki demiryolu hat ve malzemesine el koymak üzere hat boyundaki İtilaf kuvvetlerinin silahlarının alınarak tutuklanmalarını, Konya'da Anadolu hat komiser yardımcısının derhal demiryollarına el koymasını ve emrine uymayan memurları cezalandırmasını, İstanbul ile haberleşmenin sağlandığı tel hatlarının çoğu Geyve'den geçtiğinden, Geyve santralinin askerlerce derhal işgal edilmesini bildirmişti[112].

Mustafa Kemal Paşa İstanbul ile haberleşmenin kesildiği günlerde, mülki ve askeri memurların Heyet-i Temsiliye ile irtibat kurmalarını emretmiş, 16/17 Mart'ta Sivas'taki 3.Kolordu Kumandanı Selahattin Bey'e çektiği telde, İstanbul'un ve telgrafhanelerin işgali yüzünden İstanbul ile doğrudan haberleşmenin mümkün olmadığını, milletçe birlikte alınması gerekli tedbirlerin sağlanması için Osmanlı vilayetlerindeki mülki ve askeri memurların "Heyet-i Temsiliye ile muhafaza-i irtibat" kurmalarını, bunun Osmanlı kanunlarının yürürlüğüne hiçbir zarar getirmeyeceğini, yasadışı hiçbir işlem yapılmamasını bildirmişti[113]. Yine İstanbul ile resmi veya özel bütün telgraf haberleşmesinin ve telgraf memurlarının gizli haberleşmesi yasaklanmış, özellikle düşmanın tebliğlerini Anadolu'da yayanlar ve Anadolu'daki haberleşmeyi İstanbul'a gönderenlerin casus kabul edilip, şiddetle cezalandırılması istenmişti[114].

---

[109] Can Erdem, "İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u Resmen İşgali", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXI/62, Ankara 2005, s. 684.

[110] Zeki Sarıhan, a.g.e, s. 431; Kazım Karabekir'in Rawlinson için Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na verdiği emir şöyleydi: "İstanbul Hükümeti'ne İngilizlerin el koyması ve bazı kişileri tutuklaması gibi durumlardan Erzurum halkının galeyana gelerek buradaki İngiliz kaymakamı Rawlinson'a karşı arzu edilmeyen bir muamelede bulunmaları muhtemeldir. Bu yüzden evine bir subay komutasında kafi miktarda asker göndererek muhafaza altına alınması ve kendisinde ve yanındakilerde bulunan silah ve cephane alınarak geçici olarak bir yerde tutulması ve yapılan bu muamelenin kendi hayatı ve şerefi için olduğu konusuna dikkat çekilmesi lazımdır, efendim" 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir (Bkz. .Kazım Karabekir, a.g.e., s. 590).

[111] Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*,s. 178.

[112] Kazım Karabekir, a.g.e., s. 588.

[113] Yücel Özkaya, a.g.m., s. 262.

[114] Kazım Karabekir, a.g.e., s. 596.

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına "Bilumum Kumandanlara, Vali ve Mutasarrıflara ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne, Belediye Riyasetine ve Matbuat Cemiyetine" başlığıyla bir genelge gönderdi[115]. Genelgede, İtilaf Devletleri'nin bugüne kadar Kuva-yı Milliyeye karşı yaptığı faaliyetler sıralanıyor ve nihayet İstanbul'un işgali ile Osmanlı Devleti'nin yedi yüz yıllık hayat ve hakimiyetine son verildiği, Türk milletinin hayat hakkını, bağımsızlığını ve geleceğini müdafaaya davet edildiği belirtiliyordu[116]. "Bilumum Vali ve Kumandanlara" başlıklı genelgede ise İstanbul'un, resmi makamların ve özellikle Mebusan Meclisi'nin İtilaf Devletleri tarafından resmen işgalinin, ateşkes ile milleti silahsız hale getirdikten sonra yapılmasından bahsederek, İtilaf Devletleri mümessillerine, tarafsız devletlerin dışişleri bakanlıklarına, İtilaf Devletlerinin meclis başkanlıklarına protesto telgraflarının çekilmesini, bu telgraflarda, bu işgalin Osmanlı hakimiyetinden çok milliyet, hürriyet ve vatanperverlik esaslarına darbe teşkil edeceğinin, Osmanlı milletinin bağımsızlığını müdafaasına hiçbir tesir etmezken bu tecavüzü kabul eden medeni milletlere büyük bir tarihi mesuliyet yükleneceğinin belirtilmesini istiyordu[117].

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcileri ile Amerika siyasi temsilcilerine gönderdiği protestoda "Osmanlı miletinin siyasi egemenliğine ve hürriyetine indirilen bu son darbenin yirminci yüzyılda uygarlık ve insanlığın kutsal saydığı, hürriyet, vatan ve milliyet duygusu gibi, insan topluluklarının temeli olan tüm ilkelere ve bu ilkeleri ortaya koymuş olan insanlığın genel vicdanına indirilmiş demek olduğunu, ilgili milletlerin onurları ile bağdaşmayan bu davranış üzerinde yargıya varmayı bilim, kültür ve uygarlık Avrupa ve Amerika'sının vicdanına bıraktığını ve milletin şeref ve haysiyetini korumak için girişeceği mücadelede sorumluluğun işgalcilere ait olacağını" ifade etmişti[118]. Mustafa Kemal Paşa bu protestoları İtalyanların Antalya'daki telsiz-telgraf istasyonları aracılığıyla yapmıştı[119].

Mustafa Kemal Paşa ayrıca İslam dünyasına seslenen bir bildiri de yayınlamış, bu bildiride de, bu işgalin yalnız Türklere değil, her yanda Müslümanlara karşı bir saldırı ve halifeliğe karşı aşağılama olduğunu belirtmiş, İslam'n ve Halifeliğin

---

[115] Tülay Duran, a.g.m., s. 19.
[116] Tülay Duran, a.g.m., s. 19.
[117] Tülay Duran, a.g.m., s. 19.
[118] Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk I*, MEB basımevi, Ankara 1987, s. 417.
[119] Mevlüt Çelebi,a.g.e., s. 200.

bağımsızlığına karşı açılmış olan bu modern haçlı seferinde düşmana direnmede Müslümanların yardımına sığınmış ve şunları da eklemişti; "Mısır'da 100 bin şehidin anısına, Irak ve Suriye'nin emellerine, Azerbaycan, Kuzey Kafkasya, Afganistan ve İran'ın şuuruna, tek bir kelime ile dünya Müslümanlarına yapılmış olan bu aşağılamanın, düşmanlarımızın iddia ettiği gibi gücümüzü zayıflatmadığına, aksine harikalar yaratacak biçimde artırmış olduğuna kuşkumuz yoktur"[120]. Kazım Karabekir bu bildiriyi binlerce bastırarak Kars, Ardahan ve Batum'a, Kafkasya'ya ve İran'a göndermiş, 15. Kolordu bölgesine de dağıttırmıştı[121].

1.3.2. İstanbul'un Resmen İşgaline İstanbul Hükümeti'nin İlk Tepkisi

İstanbul'un resmi işgali sırasında Osmanlı Hükümeti'nin başında Sadrazam Salih Paşa bulunuyordu. Salih Paşa Hükümeti, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin 3 Mart 1920'de istifası üzerine 8 Mart 1920'de kurulmuştu. Fakat başa geldiği günden itibaren Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne benzer bir politika izlediğinden müttefiklerin baskısına maruz kalmaktaydı.

İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u resmen işgali ile ilgili kararının bir sureti, işgal sabahı İngiliz Yüksek Komiserliği siyasi danışmanlarından Andrew Ryan tarafından Sadrazam Salih Hulusi Paşa'ya bildirildi[122]. Sadrazam, bu hareketin İstanbul'daki hükümetin sonu olacağını, bu kadar ciddi bir eylemin gerekli olmadığı ve haklı gösterilemeyeceğini belirtmişti. Ryan ise, Yüksek Komiserlerin sivil yönetime karışmayacaklarını, hükümeti zayıflatmayı dilemediklerini, işgale barış konferansının kararlarına direnişi amaçlamış olan akımın neden olduğunu belirtmiş, müttefiklerin barış konferansının vereceği kararlara saygı gösterilmesini sağlamak için İstanbul'daki durumlarını güçlendirmenin gereğine inandıklarını söylemişti[123]. Salih Paşa 17 Mart'ta işgali protesto etti ve notaya verdiği cevapta özetle şunları söyledi:

"İstanbul'un vaziyetinde müttefik devletlerin emniyetlerinin tehdit edecek mahiyette büyük bir değişiklik yoktur, şimdiye kadar şehrimizde fitne ve fesat çıkabilmesi ihtimallerini akla getirebilecek hiçbir karışıklık olmamıştır. Bu yüzden böyle bir ağır tedbirin alınma sebebini hükümetimiz anlamamaktadır ve en esaslı

---

[120] Salahi Sonyel, a.g.e., s. 622, Zeki Sarıhan, a.g.e., s. 433.
[121] Zeki Sarıhan, a.g.e., s. 433.
[122] Notanın metni için bkz. s. 11.
[123] Salahi Sonyel, a.g.e., s. 619.

hukukumuza indirilen bu darbeden dolayı protestoya da mecburdur. Küçük Asya'da baş gösteren harekete gelince, bunun sebebi, haksız yere Aydın vilayetinin Yunanlılar tarafından işgali ve yerli Rumlarla işgal askerleri tarafından halka yapılan zulümdür. Sonra büyük Ermenistan kurulacağı ve Karadeniz sahilinde bir Rum Devleti kurulacağı hakkındaki haberler, kamuoyunu ürkütmüş ve galeyana getirmiştir. Mütareke devresi çok uzadığından ve hükümetimizin kudreti azaldığından bu harekete uzak kalmamız ve bir tesir veya kontrol yapamamamız normaldir. Mütarekeden beri Küçük Asya'nın hiçbir yerinde katliam meydana gelmediğini tekrar ederiz. Maraş olaylarına gelince, bu olaylara bizzat silahlı Ermeni kıtaları sebep olduğu tecavüzler üzerine Müslüman ve Hıristiyan halk arasında çıkan çatışmadan ibarettir. Bu çatışmaların Ermeni katliamı olarak gösterilmesine teessüf ediyor ve bu konuda tahkikat yapılması talebimizde ısrar ediyoruz. Notanızda bu gibi olayların tekrarı halinde barış şartlarının ağırlaşacağını ve yapılan müsaadelerin geri alınacağını belirtmişsiniz. Memlekette asayişi bozacak herhangi bir olayın çıkmamasını bütün kalbimle ümit ederim. Ancak birkaç kişinin düşünmeyerek söylediği sözlerden koca bir milleti mesul ve muatap tutarak kaderini bir takım geçici olaylara bağlamak hikmet düsturlarına uymaz. Türkiye'nin kaderi düşünüldüğü sırada Müttefik meclisinin daha yüksek his ve düşüncelerden ilham alacağında şüphe etmek istemem. Sadrazam Salih[124]".

Hükümetin gazetelerde yayınlanan resmi tebliğinde ise, işgalin geçici olduğu, İtilaf Devletleri'nin niyetinin saltanat makamının nüfuzunu kırmak değil, aksine o nüfuzu desteklemek ve sağlamlaştırmak olduğu, Türklerin İstanbul'dan mahrum edilmeyeceği fakat karışıklıklar ve öldürme gibi olaylar olursa bu kararın değişeceği bildiriliyor, bu nazik zamanda herkesin kendi işine gücüne bakarak Osmanlı Devleti'nin enkazından yeni bir Türkiye çıkarmak için son bir ümidi, cinnetleri ile mahvetmek isteyenlerin aldatmalarına kapılınmaması ve saltanat makamının emirlerine uyulması isteniyordu [125].

İşgal haberi, Fransa Yüksek Komiserliği yetkililerinden M.Ledoulx ve Mabeyn başkatibi Ali Fuat tarafından Padişaha bildirildi. Vahdettin müttefik temsilcileriyle her

---

[124] Galip Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler*, İstanbul 1939, s. 195-196; Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, II, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1983, s. 823-824.
[125] Can Erdem, a.g.m., s. 682.

zaman işbirliği yapmayı dilediğini, işgalden üzüntü duyduğunu, işgal bildirisinde kendi yetkisiyle ilgili güvenceyi takdir etiğini belirtti[126].

İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri işgal döneminde Osmanlı Hükümeti'ne sürekli olarak Anadolu hareketini reddetme konusunda baskı yapıyorlardı. Nitekim Yüksek Komiserler 29 Mart 1920'de Bâbıâli'ye gönderdikleri yeni bir notada hükümetin açıkça Milli Hareketi tekzip etmesini talep ettiler, bu baskılar üzerine 2 Nisan 1920'de Salih Paşa Hükümeti istifa etti ve 5 Nisan 1920'de milli harekete karşı olduğu herkes tarafından bilinen Damat Ferit Paşa yeni hükümeti kurdu. Damat Ferit Paşa yayınladığı hükümet bildirisinde, Osmanlı Devleti'nin benzeri görülmemiş bir tehlikede olduğunu, Birinci Dünya Harbi'nden yenik çıkılınca mütareke ile düşmanlara teslim olunduğunu, buna dikkat etmeyerek bazı kimselerin kendi hırs ve çıkarları için Milli Teşkilat adı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesat ile siyasi durumu son derece tehlikeli bir hale soktuklarını, kutsal vatanda yeni yeni yaralar açıp Avrupa ve Amerika kamuoyunu aleyhimize çevirip barış şartlarının ağırlaşmasına sebep olduklarını ve İtilaf devletlerini İstanbul'un işgaline sürüklediklerini belirtiyor, ayrıca asilerin İstanbul ile haberleşme ve bağlantıyı kesmelerinin en büyük vatan ihaneti olduğunu ve Kuva-yı Milliye denilen hareketin böylece hem Anadolu'yu korkunç bir istila tehdidine soktuğunu hem de devletin başını gövdesinden ayırmaya sebep olduğunu, hükümetin padişah iradesiyle şeriat hükümlerine dayanarak bunları tepelemekte tereddüt etmeyeceğini de ekliyordu[127] .

1.3.3. İstanbul'un Resmen İşgaline Anadolu'nun, Trakya'nın ve Müslüman Dünyanın Tepkileri

İstanbul'un, yani başkentin işgali Anadolu'da büyük üzüntülere sebep oldu ve birçok yerde işgali protesto için mitingler düzenlendi. 17 Mart 1920'de Erzurum'da, Çorum'da, Kastamonu'da ve Van'da, 18 Mart'ta Balıkesir'de, 19 Mart'ta Amasya'da, Yozgat'ta, Konya'da mitingler düzenlendi. Bunların yanı sıra, Kırşehir'de, Sinop'ta, Tokat'ta, Bitlis'te, Sivas'ta, Niksar'da, Malatya'da, Trabzon'da, Giresun'da,

[126] Salahi Sonyel, a.g.e., s. 619.
[127] Tülay Duran, a.g.m., s. 16.

Gümüşhane'de, Kayseri'de, Niğde'de, Diyarbakır'da ve Anadolu'nun birçok kazasında da protesto gösterileri yapıldı ve ilgili makamlara protesto telgrafları çekildi[128].

Trakya'daki 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, İstanbul'un işgali yüzünden Edirne'deki güçlerin komutasını ele aldığını, İstanbul'dan verilecek emirleri kabul etmeyeceğini 16 Mart'ta General Milne'ye bildirdi, Edirne'de sıkıyönetim ilân etti[129]. 19 Mart 1920'de de Edirne Eski Cami'de İstanbul'un işgalini protesto için büyük bir miting düzenlendi[130].

İşgal Müslüman dünyada da tepkilere yol açmıştı. Hindistan Müslümanları tarafından kurulmuş olan Hint Halifelik Delegasyonu, Londra'dan Başkan Wilson'a "Hilafet mahallinin Müttefikler tarafından zorla işgalini ve müminlerin komutanına karşı Müslüman askerlerin kullanılmış olmasını protesto eden bir telgraf göndermişti[131]. Tunus'ta 20 Mart 1920'de üç yüz üniversiteli genç, hükümet binası önünde toplanarak işgali protesto etmişler, 5 Haziran 1920'de de Kırım Türkleri işgali protesto için miting düzenlemişlerdi[132]

1.3.4. İstanbul'un Resmen İşgaline İstanbul Basınının Tepkisi

İstanbul basını, şehrin fiili işgalinden itibaren sıkı bir sansür altındaydı. İşgalden önceki dönemlerde de Osmanlı Hükümeti tarafından askeri veya siyasi sansüre maruz kalmışlardı, fakat İstanbul'a müttefiklerin gelmesiyle sansürün özelliği ve içeriği değişti[133]. İngilizler Osmanlı kamuoyu üzerindeki baskılarını artırmak için 22 Kasım 1918'de basına sansür koydular, bu karar Aralık 1918 başında bir Meclis-i Vükela kararıyla resmileştirildi[134]. Müttefiklerin kurduğu sansür komisyonu, gazetelerden makaleleri, makalelerden satırları çıkarttırıyordu. Gazetelerin provaları komisyon tarafından kontrol edilsin diye akşam saat yedide tamamlanıyordu ki bu durum olayların güncelliğinde on iki saatlik bir kayba sebep oluyordu[135].

---

[128] Nurcan Fidan, a.g.t., s. 103-104.
[129] Salahi sonyel, a.g.e., s. 623.
[130] Nurcan Fidan, a.g.t., s. 105.
[131] Bilge Criss, a.g.e., s. 105.
[132] Nurcan Fidan, a.g.t., s. 107.
[133] Bünyamin Ayhan, *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını,* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, 2005, s. 210.
[134] Mehmet Okur, a.g.m., s. 1141.
[135] Bilge Criss, a.g.e., s. 81.

İstanbul'un resmi işgaliyle birlikte basındaki sansür daha da şiddetlendi. Sansür kurulunda işgal komutanlıkları temsilcileri de yer almaya başladı. Burada İngiliz subayları etkin rol oynadıklarından, asıl adı "Karma Basın Sansür Kurulu" olan bu uygulamaya İngiliz sansürü de deniyordu[136]. Bu şiddetli sansür yüzünden resmi işgal döneminde İstanbul basınının tepkisini göstermesi mümkün değildi. Resmi işgalin ertesi günü 17 Mart 1920'de çıkan gazetelerin ilk sayfaları işgale tepki yağdıran yazılar yerine, İtilaf Devletleri'nin işgalin sebeplerini anlattıkları "Resmi Tebliğ" ile İstanbul halkına yaptıkları ilanlarla doldurulmuştu[137].

Aslında İstanbul basınının çizgisi belliydi. İleri, Vakit, Tasvir-i Efkar, Akşam, İkdam, Tercüman gazeteleri Milli Mücadeleyi destekliyor, Alemdar, Peyam-ı Sabah ve mizah dergisi Aydede, Mili Mücadele'nin karşısında yer alıyordu[138]. Fakat her iki tarafın da hemfikir olduğu konu barış antlaşmasının imzalanmasıydı. Mili Mücadele'yi destekleyen taraf bile yapılacak barıştan umutluydu. 18 Mart tarihli Vakit gazetesinde İtalyan bir gazetenin haberi alıntı yapılmıştı. Bu alıntıda; "İstanbul'un işgali padişahı İstanbul'dan çıkarmak maksadıyla yapılmamıştır. Belki Londra'da görüşülen barış şartlarını Osmanlı hükümetine ve milliyetperverlere kabul ettirmek içindir. İşgal keyfiyeti padişahın İstanbul'a malikiyetini temin edecektir" denilmekteydi[139].

İşgalden kısa bir süre sonra Ankara'ya kaçan Yenigün gazetesinin sahibi Yunus Nadi, 21 Mart 1920 tarihli yazısında, İstanbul'un işgalinin, resmi tebliğde geçici olduğu söylense bile pek büyük ve mühim bir olay olduğunu, fakat işgalin geçici olduğunu, Avrupa'da çıkan gazetelere göre bu işgalin barışın imzalanmasını sağlamak için yapıldığını ve Avrupa'nın da barış istediğinden emin olduğunu belirtir ve ekler, "İstanbul'un Osmanlı başkenti olarak bırakılması da delildir, bizim barış anlaşmamız, Avrupa Devletlerinin de göstereceği iyi niyetler ile er geç makul bir netice ile karar kılınacaktır. Bunun için hakkın ve hukukun tecellisine zaman ve imkân bulabilmek lazımdır".[140]

Fakat Sevr Antlaşması tüm ülkeyi olduğu gibi İstanbul basınını da rahatsız etti. Beklemedikleri bu ağır şartlar karşısında, barış anlaşmasının imza edildiği günü milli matem günü ilân ettiler. 12 Ağustos 1920 tarihli Vakit Gazetesi'nde barışın imzalanma

[136] Ceren Çıkın, *Yenigün Gazetesi* (1918-1923), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 118.
[137] Alemdar s. 1, sütun 3-4 17 Mart 1920, Vakit s. 1, sütun 3, 17 Mart 1920, İkdam s. 1, sütun 2, 17 Mart 1920.
[138] Bünyamin Ayhan, a.g.t., s. 172.
[139] Vakit, s. 1, sütun 3, 18 Mart 1920.
[140] Ceren Çıkın, a.g.t., s. 120-121.

haberi ilk sayfada duyurulurken, aynı haberin içindeki bir kutucuğa şunlar yazılmıştır: "Barış Anlaşmasının imzalanmasının haber alındığı günün milli matem günü ilân edilmesi evvelce kararlaştırılmıştı. Bu karar gereği bugün milli matem günü kabul edilecek, bütün Müslüman ve Türk müesseseleri kapatılacak ve saat birde her türlü nakliye vasıtası matem alameti olarak beş dakika durdurulacaktır"[141].

1.4. RESMİ İŞGAL DÖNEMİNDE İTİLAF DEVLETLERİNİN İSTANBUL'U YÖNETİMİ

İtilaf Devletleri, İstanbul'u fiilen işgal ettikleri zaman İstanbul'un yönetiminin başında hangi devlet temsilcisinin bulunacağı, devletler arasında sorun olmuştu. Müttefiklerin Kasım 1918'de İstanbul'daki temsilcileri; İngiltere'den Sir Somerset Arthur Gough Calthorpe, İtalya'dan Kont Carlo Sforza, Fransa'dan Amiral Amet idi. ABD'nin konsolosu ve komiseri G.Bie Ravndal'dı. 1919'da Paris'teki Yüksek Konsey askeri komutanların yanı sıra "Yüksek Komiserler" tayin edilmesine karar verdiğinde İngiltere adına Calthorpe, İtalya adına Sforza, Fransa adına Amiral Defrance ve ABD adına Amiral Bristol Yüksek Komiser oldular. Daha sonra bu isimler değişti; İngiltere Yüksek Komiseri Amiral de Robeck, Fransa Yüksek Komiseri yine Amiral Defrance, İtalya Yüksek Komiseri ise Maissa oldu[142].

Fransızlar, Müttefik Orduların Doğu Cephesi Başkomutanı olan Franchet d'Esperey'in İstanbul'da askeri komutayı üstlenmesi gerektiğini düşündüler, fakat İngilizler Fransız liderliğini kabul emek istemiyorlardı[143].

Resmi işgal gerçekleştikten sonra General d'Esperey işgalin subaylardan oluşmuş bir Müttefikler Komisyonu tarafından yönlendirilmesini önerdi, fakat Karadeniz Ordusu Komutanı General Milne, Türkiye'deki işgal kuvvetlerinin komutanlığının İngilizlere düşmesi gerektiğini ileri sürdü[144]. Yine General Milne İstanbul'un yönetimi için kurulan kontrol komisyonlarının hepsine İngiliz subaylarını başkan yapmak istedi, fakat Fransız ve İtalyanlar buna karşı çıktılar. Sonunda Yüksek Komiserler Osmanlı Harbiye ve Bahriye Nezaretleri ile Posta ve Telgraf İdaresi'nin kontrolünün müttefikler arası olmasına karar verdiler ama müttefikler arası kontrol

[141] Vakit, s. 1, sütun 2, 12 Ağustos 1920.
[142] Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk II, s. 16.
[143] Bilge Criss, a.g.e., s. 96.
[144] Bilge Criss, a.g.e., s. 100.

subayları grubunun liderliğini bir İngiliz subayı olan Albay Shuttleworth yapacaktı ve bu albay Osmanlı Harbiye Nezareti'nden sorumluydu[145].

7 Kasım 1920'de Müttefik Doğu Orduları Komutanlığı kaldırıldı ve yerini İstanbul İşgal Kuvvetleri Komutanlığı aldı. Fransa, Askeri Komisyon Başkanlığı'nın iki yıl süre ile dönüşümlü yapılmasını ve General d'Esperey'le, yakın tarihlerde görevden alınan General Milne'nin yerine atanan General Harington'un komutanlığı üstlenmesini, polisin de askeri komuta kimin elindeyse ona bağlanmasını kabul etti, bu arada İtalyanlar o anda görev başında bulunanların görev sürelerinin altı yıla çıkarılmasını önerdiler.

Sonunda 1920 yılı sonbaharında karmaşık bir kontrol ve örgütleme mekanizması kuruldu. Bu mekanizma şöyle oluşturuldu: "Müttefik Yüksek Komiserlerine bağlı olarak Müttefik İşgal Kuvvetleri Askeri Komutanlığı, Müttefikler arası Kontrol ve Örgütlenme Komisyonları (Mali Komisyon, Hapishane Komisyonu, Besin Komisyonu) ve Pasaport Büroları kuruldu. Müttefik İşgal Kuvvetleri Askeri Komutanlığı (başkanı İngiliz)'na bağlı olarak Generaller Yönetim Komitesi ve bu komiteye bağlı olan Kontrol ve Organizasyon Alt Komiteleri (Silahsızlanma, Bahriye ve Boğazlar, Jandarma, Polis, El Koyma, Sansür, Sağlık, Selamlama) kuruldu ve şehir bu şekilde yönetim altına alındı[146].

Polis Komisyonu'na bağlı olan müttefik polis kuvvetleri otuz komiser ve üç yüz elli bir görevliden oluşuyordu ve bunların üçte biri İngiliz, üçte biri Fransız ve üçte biri İtalya'ndı, başlarında Albay Ballard bulunuyordu[147]. Müttefik Kuvvetler polisinin İtalyan, İngiliz, Fransız bölümlerinden her biri kendi polis şeflerinin yönetimi altındaydılar[148].

Bu örgütün görevi çok özel nedenler dışında yerli polisin işine karışmadan, sadece yabancılara nezaret etmekti[149]. Hem askeri hem sivil işlevlere sahiptiler, kentteki bütün ulusların sıkıyönetim yasası hükümlerine uymalarını sağlamak göreviyle yükümlüydüler. Trafik kurallarının uygulanması ve sokaklarda nizamın korunması

---

[145] Bilge Criss, a.g.e., s. 109.
[146] Bilge Criss, a.g.e., s. 111, 112, 113 tablolar.
[147] William Wheelock Peet, "Kent Yönetimi", *İstanbul 1920*, Ed: Clarence Richard Johnson, çev. Sönmez Taner, İstanbul 1995, s. 103.
[148] Charles Trowbridge Riggs, "Yetişkinlerde Suç", *İstanbul 1920*, Ed: Clarence Richard Johnson, çev. Sönmez Taner, İstanbul 1995, s. 289.
[149] William Wheelock Peet, *İstanbul 1920*, s. 103.

konusunda Türk polisi ile işbirliği yapmaktaydılar[150]. Müttefik Kuvvetler Polisi'nin amacı bakımından, kent altı bölgeye ayrılmıştı; bunlar: Pera, Galata, Şişli, Suriçi I (Ayasofya), Suriçi II (Beyazıt) ve Üsküdar bölgeleridir. Merkez büro, Pera'da Kabristan Caddesi üzerinde, eski Kroecker Oteli'ndeydi, ayrıca Galata bölgesinde Arap Hanı'nda, Suriçi bölgesinde Duyun-ı Umumiye Binası karşısında ve Üsküdar bölgesinde olmak üzere üç tane şube karakolu vardı. 23 Nisan 1921 tarihi itibariyle Müttefik Polis Kuvvetlerinin İstanbul'da dağılımı şöyleydi:

Pera'da, 24 İngiliz, 27 Fransız, 17 İtalyan
Galata'da, 27 İngiliz, 12 Fransız
Şişli'de, 17 İtalyan
Suriçi I'de, 9 İngiliz, 46 Fransız, 8 İtalyan
Suriçi II'de, 14 Fransız, 10 İtalyan
Üsküdar'da, 7 İngiliz, 41 İtalyan
Toplam: 259 polis şefi ve polis memuru bulunmaktaydı[151].

Sağlık Komisyonu, müttefiklerden birer temsilci ile bir Rum temsilcinin katılımıyla oluşmuştu. Sokak temizliği, kanalizasyon ve fuhuşu denetlerdi. Gıda komisyonunun başında Albay Woods bulunuyordu ve zaruri ihtiyaç maddeleri için fiyat tespit ediyorlardı. Sansür Komisyonu ise İstanbul'da basılan bütün gazeteleri ilk önce denetleyen komisyondu[152].

İstanbul'un taksiminde İtalyanlar, İstanbul'un Anadolu'ya açılan kapısı durumunda olan, Üsküdar bölgesinden sorumlu idiler ve İngiliz Fransız bölgelerine göre daha gevşek olan bu bölgeden Anadolu'ya silah ve adam kaçırmak çok daha kolay oluyordu[153].

---

150 Charles Trowbridge Riggs, a.g.m., s. 288.
151 Charles Trowbridge Riggs, a.g.m., s. 289.
152 William Wheelock Peet, a.g.m., s. 104,105, 106.
153 Bilge Criss, a.g.e., s. 273.

İKİNCİ BÖLÜM

RESMİ İŞGAL DÖNEMİNDE İŞGAL KUVVETLERİNİN İSTANBUL'DAKİ FAALİYETLERİ

2.1. İŞGAL GÜÇLERİNİN HAPİSHANELERE MÜDAHALELERİ

İstanbul'daki Osmanlı hapishanelerinden en önemlisi, merkez hapishane olarak kullanılan ve "Hapishane-i Umumi" denilen Sultanahmet Hapishanesi idi. Sultanahmet Camii'nin tam karşısı'nda İbrahim Paşa Sarayı'nın arka cephesindeki hapishanede, mahkûmların büyük kısmı 250 ve 500 kişilik iki koğuşta toplanırdı. Her koğuşun ortak bir avlusu vardı ve mahkûmlar bu avluya açılan barakalarda barınmaktaydı[154]. Yine Sultanahmet'te Ayasofya civarında İshak Paşa adı verilen mahalde sonradan inşa edilen İshakpaşa Tevkifhanesi[155] vardı. Önceleri Sultanahmet Merkez Hapishanesi'ne bağlı bulunan tevkifhane, 1919'dan itibaren bağımsız bir idareye kavuşturulup, adı da Tevkifhane-i Umumi olarak değiştirilmişti[156]. Ayrıca Galatasaray Lisesi'nin yanında İstiklal Caddesi üzerinde de Beyoğlu Tevkifhanesi, Üsküdar'da Paşakapısı'nda Mekteb-i İdadi-i Mülki (Günümüzde Burhan Felek Lisesi) altında Üsküdar Tevkifhanesi bulunmaktaydı[157].

İstanbul'un fiili işgalinden sonra İtilaf Devletleri mevcut hapishanelere ilave olarak bazı binaları kendi hapishaneleri olarak da kullandılar. Ortak kullandıkları Düyun-ı Umumiye binası yakınındaki hapishane, Fransızların Kumkapı ve Pangaltı'daki hapishaneleri, İngilizlerin kullandıkları Galata Kulesi'nin yanındaki Arap

---

[154] Mümin Yıldıztaş, *Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri*, Y.Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s. 45.

[155] Hapishaneler Nizamnamesi'ne göre hükümleri kesinleşmemiş mahpusların diğer mahkûmlardan ayrı mahalde iskân ettirilmesi şartı gereği açılan Tevkifhane, önceleri Sultanahmet Merkez Hapishane'sinin mehterhane kısmındaki iki ahşap barakadan ibaret iken 1919 yılı ortalarında sayı çok fazla artınca inşaat halindeki İshakpaşa Tevkifhanesi devreye sokulmuştu. Mümin Yıldıztaş, a.g.t., s. 60

[156] Mümin Yıldıztaş, a.g.t., s. 60-62.

[157] Mümin Yıldıztaş, a.g.t. s. 50-54.

Hanı'nın belli yerleri, Pera'daki eski Otel Kroecker bunlardandı[158]. Ayrıca İngilizler, Sansaryan Hanı'nı ve Şahin Paşa Oteli'ni de hapishane olarak kullandılar[159].

Bu dönemde İtilaf Devletleri şehrin yönetimi için bazı komisyonlar kurmuşlardı ve bu komisyonlardan biri de Hapishaneler Komisyonu idi. Hapishaneler Komisyonu (Cezaevi Komisyonu)'nun görevi sadece cezaevlerinin iyi koşullarda olup olmadığının denetlenmesinden ibaret idi[160]. Ayrıca hapishanelerdeki muamelelere bakmak, fakat hiçbir hususa müdahale etmeden hapishaneleri teftiş etmekti[161]. Fakat İtilaf Devletleri İstanbul'un fiili işgalinden itibaren şehirdeki hapishanelere farklı zamanlarda çeşitli sebeplerle müdahalelerde bulunmuşlardı. Gerek hapishane binalarını kendi hizmetlerine alma konusunda, gerekse azınlıklardan olan mahkûmların çıkarılması konusunda İstanbul'daki hapishanelere müdahale etmişlerdi[162].

2.1.1. İşgal Güçlerinin Gayrimüslim Mahkûmları Hapishanelerden Tahliyeleri

İşgal kuvvetlerinin hapishanelerle ilgili faaliyetlerinin başında, tutuklu bulunan gayrimüslimlerin hapishanelerden veya tevkifhanelerden çıkarılıp götürülmesi gelir. Fiili işgal döneminin başlarında bu iş, önce mütareke kapsamında ele alınmış ve savaş zamanı İtilaf Devletleri hesabına çalıştığı anlaşılıp bu yüzden mahkûm olan Hıristiyan vatandaşların kurtarılması çerçevesinde yapılmışken, sonraki dönemlerde hırsızlık, cinayet v.s. suçlardan mahkûm Ermeni ve Rum Osmanlı vatandaşları da mütareke hükümlerine aykırı olarak ilk gruba dahil edilip, hapishanelerden çıkarıldı[163]. Resmi işgal döneminde de bu faaliyet devam etti. Hatta Mart 1920'de Hapishaneler İdaresi, Hariciye Nezareti'ne gönderdiği tezkerede, İtilaf Devletleri mensuplarının hapishanelere gelip zor kullanarak mahkûmları alıp götürmelerinin hem devletin hukuk ve haysiyetini rencide ettiğini, hem de kamu düzeninin bozulmasına yol açtığını belirtmiş ve hiç olmazsa çıkarılacak mahkûmların hükümetten talep edilmesi gerektiğini hatırlatmıştı[164].

---

[158] Charles Trowbridge Riggs, a.g.m., s. 303-304.
[159] Bilge Criss, a.g.e., s. 114 tablo.
[160] William Wheelock Peet, a.g.m., s. 105-106.
[161] Mümin Yıldıztaş, a.g.t. s. 73.
[162] *Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*, s. 22.
[163] Feridun Ata, "Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Hapishanelere Müdahaleleri ve Gayrimüslim Mahkumları Tahliye Etmeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XX/60 (Ankara 2004), s. 732-733.
[164] Feridun Ata, a.g.m., s. 740.

1920 yılında Nisan ayından Aralık ayına kadar çeşitli zamanlarda genel hapishaneden ve tevkifhaneden, katil veya hırsızlık suçlarından hükümlü bulunan Rum, Sırp, Rus gibi milletlerden mahkûmlar, daha çok Hapishaneler Müfettişi İngiliz Yüzbaşı Wilson'un gönderdiği Tercüman Karagözyan Efendi tarafından, bazen İstanbul Jandarma Kumandanı'nın gönderdiği Fransız jandarmalar tarafından hapishaneden çıkarılıp götürüldüler. Bu mahkûmlar hapishane yönetiminden talep edildiğinde, yönetim her defasında yetkili makamlardan bir emir olmadıkça istenilen mahkûmun verilemeyeceğini bildirmesine rağmen "hilaf-ı rıza", mahkûmları çıkarmışlardı[165]. Haziran 1921'de Fransız askerleri genel hapishaneden Osmanlı Sancağı'nı yırtmak ve küfretmek suçundan üç ve altı ay hapis cezasına çarptırılmış iki Rum'u, katil suçundan mahkûm bir Rus'u izin verilmediği halde zorla alıp götürmüşler ve bu durumun önlenmesi için hapishaneler idaresi müdürlüğü Hariciye Nezareti'nden teşebbüste bulunulmasını istemişti[166].

Ekim 1921'de bir Osmanlı'yı katletmek suçundan hükümlü İngiliz askeri[167], Mart 1922'de de cinayetten hükümlü olan Vasil Roko isimli mahkûm İtilaf Devletleri tarafından tahliye edildi[168]. Yine, İtilaf Devletleri tarafından Ekim 1922'de Beyoğlu Tevkifhanesi'nde tutuklu Kayserili Sefiyeb Yakof İngiliz tabiiyetinden kabul edilerek, İngiliz Zabıtası tarafından cebren tevkifhaneden alındı[169]. İngiliz görevlilerin tutuklu Rum suçluları salıvermesinin ilgili inzibat ve ıslah kurumlarını zor durumda bıraktığı, bu hale son verilmesi için Hariciye Nezareti'nin girişimde bulunması gerektiği, Osmanlı Jandarma Kumandanlığı tarafından Dahiliye Nezareti'ne bildirildi[170]. Bu hareketlere İstanbul Valiliği de karşı çıkarak, tutukluların alınıp götürülmesinin hükümetin nüfuzunu etkilediğini ve kanun kuvvetinin hiçe sayıldığını belirtti. Özellikle hapishanelerdeki gardiyanlar bu uygulamanın yanlışlığını ve engellenmesi gerektiğini sürekli üst makamlara başvurarak dile getirdiler. Gardiyanlardan bu uygulamaya karşı çıkanlar, İtilaf kuvvetleri tarafından şiddete ve hakarete maruz kalmışlardı[171].

1922 yılına gelindiğinde Tevkifhane-i Umumi Müdüriyeti artık bu uygulamalardan çok rahatsız olmuştu ki, daha önce tercümanı Karagözyan Efendi

---

[165] BOA, DH: MB,HPS.M, nr. 44/39.
[166] BOA, Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi Evrakı (DH.MB.HPS), nr. nr. 133/19.
[167] BOA, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO), nr. 217/16.
[168] BOA, HR.HMŞ.İŞO, nr. 217/37.
[169] BOA, Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi Müteferrik Evrakı (DH.MB.HPS.M), nr. 140/33.
[170] BOA, DH.MB.HPS.M, nr. 51/47.
[171] Feridun Ata, a.g.m., s. 741.

vasıtasıyla birçok gayrimüslim mahkûmu hapishanelerden kanunsuzca çıkaran Hapishaneler Müfettişi Wilson bile aranır olmuştu. Çünkü Tevkifhane Müdüriyeti tarafından genel müdüriyete yazılan yazıda, İngilizler'in, Osmanlı tebaası olduğu halde ecnebi olduklarını iddia ederek, araştırmaya zaman bırakmadan mahkûm almalarını önlemek üzere "Mösyö Wilson'un zamanında olduğu gibi", istenen şahısların bir cetvel halinde listesi gönderilerek gereken incelemeden sonra verilecek karar ve tebligata göre muamele yapılması istenmişti[172].

İtilaf Devletleri'nin bu uygulamasına tepki gösterenlerden biri de Jandarma Genel Kumandanı Mirliva Ali Kemal Paşa idi. Ali Kemal Paşa, Dahiliye Nazırı'na hitaben yazdığı tezkerede, adam öldürmek, hırsızlık yapmak gibi suçlardan mahkûm kişilerin, İtilaf Devletleri askerleri tarafından hapishanelerden çıkarılmalarının İstanbul'un asayişini bozduğunu, bu şekilde tahliye edilenlerin tekrar aynı suçu işlediklerini örnek vererek açıklamıştı[173].

İşgal güçleri hapishanelerden bu mahkûmları çıkarırken hapishane yönetimlerinin aciz kaldığı görülmektedir. Şöyle ki, İtilaf subayları mahkûm talebinde bulunduklarında, yetkili makamların izni olmadan mahkûmları teslim edemeyeceklerini uygun bir lisanla söylemelerine rağmen, bunun hiçbir etkisi olmamış, İtilaf subayları, mahkûmları, hapishane yönetiminin tabiriyle "hilaf-ı rıza ile", hatta zorla alıp götürmüşlerdi. Yönetimler bu konudaki şikâyetlerini sürekli Dahiliye Nezareti'ne bildiriyorlardı. Dahiliye Nezareti de Hariciye Nezareti'nden gerekenin yapılmasını istiyordu. Fakat bu tip olayların sıkça tekrar etmesi Osmanlı makamlarının da İtilaf Devletleri nezdinde etkili olamadığını göstermekteydi.

Bazen hapishanelere küçük rütbeli müttefik askerleri bile müdahalede bulunmaya çalışıyorlardı. Meselâ, Mayıs 1920'de, her akşam beşten sonra Galata Sarayı genel kapısında nöbet tutan İngiliz topçu bahriye askerlerinden kasaturalı üç dört asker, gece 11.00 sularında Beyoğlu Tevkifhanesi'ne girmek istemişler, istekleri kabul edilmeyince hapishanenin kapısını ve kilidini kırmaya çalışmışlar, sonra kadın dairesinin ve depoların kapılarını itmişlerdi. Neyse ki hapishane jandarmasına herhangi bir taarruzda bulunmadan çekip gitmişlerdi[174].

---

[172] BOA, DH.MB.HPS.M, nr. 48/8.
[173] Feridun Ata, a.g.m., s. 742.
[174] BOA, DH.MB.HPS.M, nr. 42/52.

2.1.2. İşgal Güçlerinin Hapishane Binalarını İşgal Etmeleri

İtilaf Devletleri'nin hapishanelerle ilgili diğer müdahalesi, Osmanlı hapishanelerini işgal ederek buraları kendi faaliyetleri için kullanmalarıydı. Meselâ, Üsküdar'da işgalden önce inşasına başlanan, fiili işgal döneminde İtilaf Devletleri Hapishaneler Komisyonu'nun da talimatlarıyla inşası hız kazanan ve 15 Mart 1920'de mahkûmların nakledilebildiği Üsküdar'daki yeni tevkifhane, resmi işgalden iki gün sonra İngilizler tarafından işgal edilmişti[175]. 17 Mart'ta Tevkifhane'ye gelen İngiliz subayları, binayı teftiş edip, bazı notlar almışlar, 18 Mart akşamı da binanın 15 dakika içinde tahliye edilmesinin istemişlerdi. Mahkûmlar yeniden eski tevkifhaneye nakledilmiş, tahliye edilmesi istenen eşyalar geçici olarak mutasarrıflık binasına konmuş, ardından buradan alınarak İmrahor'da kiralanan bir mekâna nakledilmişti[176]. Osmanlı yönetimi, Haziran 1920'de İzmit hapishanesindeki izdiham yüzünden bir kısım mahkûmları İngilizlerin işgal ettiği Üsküdar'daki yeni tevkifhaneye nakletmeyi düşününce, buranın İngilizler için lüzumlu olduğu, bu yüzden tahliye edilemeyeceği cevabını aldılar. Osmanlı yönetimi de bunun üzerine, çaresiz kalıp mahkûmların bir kısmını İstanbul'a nakledip, bir kısmını affetme konusunu görüşmüştü[177]. İtilaf kuvvetleri, Temmuz 1920'de daha önceden, tevkifhanenin muhafazasından sorumlu jandarma kuvvetinin İstanbul'a nakliyle onların yerine görev yapan 10 inzibat askerinin de silahlarını alarak tevkifhaneyi muhafazasız bıraktılar[178].

Aynı tarihlerde İtilaf Devletleri Hapishane Komisyonu Sultanahmet Hapishanesi'ndeki koğuşlarda değişiklikler yapıp, bazı mahkûmları diğer hapishanelerden buraya naklettiler. Hapishane müdüriyeti bu duruma son verilmesinin lüzumunu üst makamlara bildirdi[179]. Eski Zaptiye civarındaki Hapishane binası tahliye edilip, buradaki tutuklular da Sultanahmet Hapishanesi'nin mehterhane kısmına nakledilmişti. Bunun sonucunda 400 mahkûmun barınabileceği Sultanahmet Hapishanesi'nin mevcudu 900'e çıkmış ve hapishane doktoru salgın hastalık tehlikesi konusunda uyarıda bulunmuştu[180]. Bu olup bitenlere bir de İzmit, Edirne ve Çanakkale'den gönderilen mahkûmlar eklenince Sultanahmet Hapishanesi'nde izdiham

---

175 Yüksel Çelik, "Hapishane Tarihimizden Bir Kesit: Üsküdar Paşakapısı Tevkifhanesi ve Mütareke Döneminde İşgali", *Belleten,* Sayı: 264, Ankara 2008, s. 617-620.

176 Yüksel Çelik, a.g.m., s. 620-621.

177 BOA, DH.MB.HPS, nr. 82/11.

178 BOA, DH.MB.HPS, nr. 82/18.

179 BOA, DH.MB.HPS, nr. 82/19 (14 Temmuz 1920).

180 BOA, DH.MB.HPS, nr. 107/40 (14 Temmuz 1920).

meydana gelmiş, fakat bunları yerleştirecek başka bir hapishane bulunamadığından izdihamı önlemek için yaşlı mahkûmlara af çıkarılması talep edilmişti[181].

İtilaf Devletleri'nin hapishane binalarına yaptıkları bu tecavüzler resmi makamları bezdirmişti. Mayıs 1921'de Pangaltıdaki Fransız hapishanesi müdürü olduğunu söyleyerek Sultanahmet Hapishanesi'ne gelen subay rütbesindeki bir şahıs, beraberindekilerle binayı gezmek istemiş ve Pangaltı'daki hapishanelerini İstanbul'a nakletmeyi düşündüklerini, binada 100 mahpusluk yer ile ayrıca jandarma karakolu yapmak için ayrı bir yer istediklerini bildirmişti. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, daha önceden İtalyanların da bu gibi taleplerde bulunduklarını, binanın ancak kendi ihtiyacını karşılayabildiğini Hariciye Nezareti'ne bildirmiş ve gerekenin İtilaf Devletleri nezdinde yapılmasını istemişti[182].

İngilizler, Kasım 1920'de Üsküdar Tevkifhanesi'ni tahliye ettiler[183]. Fakat jandarma kuvveti orada kaldığından hapishanenin kapıları tam olarak kapatılamıyordu. Hatta bu sebeple bir mahkûm kaçmaya teşebbüs etmiş ve takip edilirken öldürülmüştü. Bu yüzden Ağustos 1922'de jandarma kuvvetinin buradan tahliye edilmesi Osmanlı makamlarınca talep edilmişti[184].

2.2. İŞGAL GÜÇLERİNİN İŞGAL ETTİKLERİ BİNALAR

İtilaf Devletleri, 13 Kasım 1918'de İstanbul'u fiilen işgal ettiklerinde, kuvvetlerini yerleştirmek için kışla, okul, hastane, hapishane gibi bazı resmi binaları ve halka ait olan özel mülkleri işgal etmeye başladılar. Hatta Müttefik Devletlerin İstanbul'un Yönetimi ile ilgili kurdukları alt komitelerden biri Müttefiklerarası Elkoyma Bürosu idi[185].

İşgal devam ettikçe İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edilen bina sayısı artmış, Osmanlı hükümetleri pek çok teşebbüste bulunmalarına rağmen, bunların hiçbir tesiri olmamış, hatta Ocak 1920'de Meclis-i Vükela'da işgal altında bulunan ve kira bedelleri

---

181 BOA, DH.MB.HPS.M, nr. 43/33. Bkz. Ekler, Belge II.
182 BOA, DH.MB.HPS, nr. 133/3.
183 Yüksel Çelik, a.g.m., s. 624.
184 BOA, DH.MB.HPS, nr. 138/23.
185 Bilge Criss, a.g.e., s. 113.

ödenmeyen resmi binalar ile özel binaların durumu ile ilgili sulh konferansına teklif yapılması kararı alınmıştı[186].

2.2.1. İşgal Edilen Resmi Binalar

İstanbul'un resmen işgalinden sonra, aradan iki yıl geçmesine rağmen İtilaf Devletleri resmi ve özel binalara el koymaya devam ettiler. Bu faaliyet hem İstanbul'daki resmi daireleri zor durumda bırakıyor, hem de eğitim-öğretimin aksamasına sebep oluyordu.

18 Mart 1920'de Üsküdar Tevkifhanesi ile beraber Üsküdar Sultanisi'nin ibtidaî kısmı ve Üsküdar Adliye binası, 20 Mart'ta Üsküdar jandarma taburu ve merkez bölüğünün ikamet ettiği daireler ile Üsküdar belediye dairesi işgal edilmiş, tevkifhane ve belediye dairesine İngilizlerin Hint kıtaları yerleştirilmişti[187]. 21 Mart'ta Darülfünun binasının işgalini Hakkı Sunata şöyle aktarır: "21 Mart günü, İngiliz zabitleri gelerek kendilerine layık ve uygun odaları ayırdılar. Üniversiteye Hintli askerler yerleştirilecekmiş. 22 Mart günü, söylentiye göre İngiliz işgal kuvvetleri kumandanı (General Milne) bir kısım maiyetiyle gelerek binayı gezmiş ve subaylara ayrılan odaları görmüş. Binanın yarısını işgal edeceklermiş. Yarısı bize kalacakmış. Rektörlük odası da İngilizler tarafında kalıyor, bizim odayla beraber. Boşaltılması gereken yerler, öğrencilerin de yardımıyla boşaltıldı. Hukuk ve fen kütüphaneleri ve dershaneleri başka yerlere nakledildi. Biz, yukarı katta bir yere çıktık. Hukuk fakültesi, konferans salonuna yerleştirildi… 24 Mart Çarşamba, İngilizler geldi, Darülfünun'un Vezneciler'e bakan yarı kısmını işgal etti. Burada en üst katta hukuk, orta katta coğrafya ve rektörlük, alt katta tarih ve fen fakültesinin kimya laboratuarı vardı"[188].

İtalya'dan gelecek kuvvetler için Nisan 1920'de Sanayi-i Nefise Mektebi ile Sıhhiye Müzesi'nin bir an evvel boşaltılması istendi. Milli Talim Terbiye Cemiyeti'ne ait binanın da polis tarafından sahibi bulunarak anahtarının alınması, aksi takdirde İtilaf Kuvvetleri tarafından Saraçhane Ambarı'nın işgal edileceği bildirildi. Sıhhiye Müzesi'ne ait eşyalar müdüriyet binasının bir odasına konuldu. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin de Eczacı ve Dişçi mekteplerine nakledilmesi kararlaştırıldı[189]. Fransız

---

[186] BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), nr. 218/5. Bkz. Ekler, Belge III
[187] Yüksel Çelik, a.g.m., s. 621.
[188] İ. H. Sunata, *İstanbul'da İşgal Yılları*, İstanbul, 2006, s. 82-83.
[189] Can Erdem, a.g.m., s. 688.

askerleri tarafından işgal edilen Çatalca Mekteb-i İdadi binası ise Eylül 1920'de tahliye edildi ve eğitim-öğretim ancak bu tarihten sonra başlayabildi[190].

Ocak 1921'de Şehremaneti'ne ait binaların müttefikler tarafından işgal edilmesi üzerine Belediye'nin bazı dairelerinin başka mahallere nakli gerekince, bu iş için gereken paranın bir an evvel gönderilmesi istendi[191]. Şehremaneti Beyoğlu İdare Şubesi'nin alt katındaki odalar İtilaf Devletleri Sansür Heyeti'ne tahsis edilmiş ve burası için kira alınması gerektiği Hariciye Nezareti'ne bildirilmişti[192]. Yine Ocak 1921'de Emniyet-i Umumiye binasının Fransızlar tarafından işgali kararlaştırılınca, müdüriyetin telefonlarının Çemberlitaş'taki yeni binaya nakli ve santralin kaldırılması[193] ve buradaki kasanın satılması talep edilmişti[194]. Üsküdar Adliye Dairesi evrak mahzenleri İngiliz Jandarmaları tarafından işgal edilince, evrakların korunması sorun olmuş ve yeni bir yer tahsis edilmesi istenmişti[195]. Ağustos 1921'de ise Çobançeşme'deki cephanelikler İngiliz askerleri tarafından işgal edilmişti[196].

İtilaf Kuvvetleri resmi daireleri ihtiyaçları olduğu müddet zarfında Osmanlı Hükümeti'nin çektiği sıkıntıları hiç düşünmeden işgal ediyor, ihtiyaçları bittiğinde bazılarını tahliye ediyorlardı. Fakat işgal edilmiş binaların tahliyesi de Osmanlı maliyesi için yeni bir yük demekti. Çünkü İtilaf Kuvvetleri işgal ettikleri binalar ya da mülkler için hiçbir bedel ödemedikleri gibi, kullandıkları süre zarfında harap olan binaların tamiri hususu ile de ilgilenmiyorlardı. Meselâ İngilizler Kasım 1920'de Üsküdar Paşakapısı'ndaki resmi daireleri tahliye edince, bu dairelerin tamir edilme işi yine Osmanlı makamlarına kalmıştı[197]. İngilizler sadece Üsküdar Tevkifhane binasında 40.000 liralık (32.000 dolar) zarar ve tahribat yaparak gitmişlerdi[198].

İngilizler ayrıca, 25. Kolordu Kışlası'nı, Süvari Binicilik Kışlası'nı, Gümüşsuyu Kışlası'nı, Silahhane'yi, Küçük İhtiyat Subay Numune Mektebi'ni, Maçka Silahhanesi'ni, Tophane Kışlası'nı, Askeri Hastane ve Teçhizat Deposu'nu, Taşkışla'yı, Sipahi Ocağı'nı (Harp Okulu), Pangaltı'daki Harp Okulu'na el koymuşlardı[199].

---

190 BOA, Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti (DH.UMVM), nr. 164/2.
191 BOA, DH.UMVM, nr. 97/15.
192 BOA, DH.UMVM, nr. 97/13.
193 BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemi (DH.EUM.MH), nr. 215/65.
194 BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Levazım Kalemi (DH.EUM.LVZ), nr. 56/66.
195 BOA, DH.MB.HPS, nr. 138/17.
196 BOA, DH. EUM.AYŞ, nr. 55/82.
197 BOA, DH.MB.HPS, nr. 21/98
198 Mümin Yıldıztaş, a.g.t., s. 57.
199 Nurcan Fidan, a.g.t., s. 87.

Fransızlar ise, Gülhane'deki depo ve ahırlar ile hastaneyi, Demirkapı'daki kışla ve depoyu, Maltepe'deki hastaneyi, Sarayburnu'ndaki mühimmat deposunu, Divan-ı Harp binasını, Rami Kışlası'nı, Bakırköy Baruthanesi'ni, Yeşilköy'de uçak meydanını, Saraçhane Ambarı'nı, Askeri Müze'yi, Darphane'yi, Otomobil Taburu Karargâhı'nı işgal etmişlerdi[200].

İtilaf Devletleri resmi binaları işgal etmekle kalmamışlar, binaların içindeki silah, cephane, malzeme v.s.ye de el koymuşlardı. Meselâ, Tophane'deki Muhafız Taburu Karargâhı'nı işgal eden İngilizler, İmalat-ı Harbiye Müdüriyeti'nden mavzer, golt (otomatik), Belçika (otomatik), Amerika (toplu), Bair tabancaları, İnzibat kıtasından, 7 mavzer, 159 filinta, 14 ştayer tabanca, 165 parabellum tabanca, 1 Rumeli tabanca, 1 bayer tabanca, 2 bruteniç tabanca, 204 bomba, 2 Fransız fişeği, 26.928 mavzer fişeği, 25113 parabellum tabanca fişeği, 25113 ştayer tabanca fişeği, 2 sandık bayer tabanca fişeği almışlardı[201].

2.2.2. İşgal Edilen Sivil Mekânlar

İtilaf kuvvetlerinin işgal ettikleri binalar arasında özel mülkler de vardı. Üst düzey İtilaf yetkilileri ve subaylar, beğendikleri bazı özel meskenleri zorla tahliye ettirerek kendileri oturuyorlardı[202]. Meselâ, Mayıs 1920'de, bir Fransız subayı ve bir Fransız askeri, Üsküdar Ticaret-i Bahriye Mektebi Müdürü Hamit Naci Bey'in Heybeli Ada'daki evine, Rus mülteci yerleştirmek için zorla girmişlerdi[203]. Eylül 1920'de Seresyabi Bey, Kadıköy'de Şifa Hastanesi karşısındaki evinin İngiliz subayına tahsis edilmesinden dolayı mağdur olmuştu[204]. Kasım 1920'de Eyalat-ı Mümtaze Kalemi Müdürü Kemal Bey ve kardeşlerinin Mercan'daki hanesi Fransız askerleri tarafından hasara uğratılmıştı[205]. Aralık 1920'de İtalyan tebaasından bir kişi, İtalyan polisleriyle birlikte Taksim'de Taşkışla karşısındaki Hürriyet Gazinosu'nu işgal etmiş ve haklarında tahkikat istenmişti[206].

---

200 Nurcan Fidan, a.g.t., s. 87.
201 Nurcan Fidan, a.g.t.,s. 88.
202 Can Erdem, a.g.m., s. 688.
203 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 39/62.
204 BOA, Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH.KMS), nr. 59-2/14.
205 BOA, MV, nr. 220/189.
206 BOA, DH.EUM.SSM, nr. 45/17.

İngilizler ayrıca, Soğanlı arazisini, Kâğıthane ve Maslak arazisini, Yıldız'da kışla ve saray arasındaki meydanlığın batısındaki bir binayı, Mekteb-i Tıbbiye karşısındaki binaları, Tophane'de bir binayı, Bayezıt'taki Türk Ocağı binasını işgal etmişlerdi[207].

Mayıs 1921'de Meclis-i Vükela'da bu husus görüşülmüş ve şu karar alınmıştı; "Hususi hanelerin bir ya da iki odası harp ve manevra zamanlarında askeriye tarafından işgal edilebilirse de, bu geçici bir süreye mahsustur. Hâlbuki mütarekeden beri iki buçuk sene geçtiği ve İstanbul çoktan seferberlik halinden çıktığı halde işgaller devam etmekte ve zaten meskensizlik yüzünden zor durumda olan halkı son derece sıkıntıya sokmaktadır. Böyle uzun müddet işgal hiçbir yerde geçerli olmadığından, şimdiye kadar işgal edilenler ile iktifa edilip, bundan sonra özel meskenlerin işgal edilmemesi, işgal edilmiş binaların da mümkün oldukça peyderpey tahliye ve iade olunması konusunda İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüste bulunulması"[208].

Fakat bu karar İtilaf Devletleri nezdinde etkili olmamıştı. Onlar bu şikâyetleri dikkate almak yerine, yeni mülklere el koyma konusunda kendi aralarında çıkan sorunları halledebilmek için bazı düzenlemeler yapmaya çalışıyorlardı. Çünkü bir müttefik birliğinin el koymayı düşündüğü mülke daha önce başka bir müttefik subay yerleşmiş olabiliyordu[209]. Müttefiklerarası El Koyma Bürosu'nun Kasım 1921'de aldığı karara göre, bütün el koymalar Osmanlı uyruklarının mülkleriyle sınırlı olacak, eğer mülkün sahibi müttefik uyruklu, kiracısı Osmanlı uyruklu ise, sahibinin rızası olmadan mülke el konulmayacak. Eğer sahibi Osmanlı, kiracısı müttefik uyruklu ise, bu mülke de el konmayacak, üç müttefik devletin işgal kuvvetlerinin barındığı mülkler ister sahip ister kiracı olsunlar, Müttefiklerarası El Koyma Bürosu'nun acil askeri ihtiyaç olarak gördüğü durumlar dışında el koymadan muaf tutulacaktı[210].

Sadece Fransızlar Nisan 1922'de kendi askerlerinin yaptığı işgal sırasında tahrip olmuş şahsa ait binaların zararını barış antlaşması imzalandıktan sonra tazmin edeceklerini söylediler[211].

1923 yılına gelindiğinde TBMM Hükümeti Hariciye Vekaleti İstanbul Murahhası Adnan Bey'e yazılan iki yazı, bu işin hâlâ bir çözüme ulaştırılamadığını

---

207 Nurcan Fidan, a.g.t., s. 87.
208 BOA, MV, nr. 221/160.
209 Mehmet Temel, a.g.e., s. 16.
210 Bilge Criss, a.g.e., s. 117.
211 BOA, DH.MB.HPS, nr. 83/101.

göstermektedir. Müracaatlardan biri İkdam Gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmed Cevdet Bey'e aittir. Ahmet Cevdet Bey, Beyoğlu'nda Firuz Ağa Mahallesi'nde Sıraserviler'deki apartmanın üçüncü katındaki dairesinin ve hemen bitişikteki müstakil evinin Kasım 1918'de Fransızlar tarafından işgal edildiğini fakat hiçbir şekilde kira bedeli ödenmediğini belirtip, hakkı olan paranın alınması için gerekenin yapılmasını istemektedir. Diğeri ise TBMM'nin Roma mümessiline başvuran Şehzade Burhaneddin Efendi'nin müracaatıdır. San Remo'da bulunan Burhaneddin Efendi Yeniköy'deki sahilhanelerinin ateşkesi müteakip İngilizler tarafından işgal edildiğini ve içindeki eşyanın da kullanılarak tahrip edildiğini belirtmekte ve talep ettiği tazminatı almak için kendisine yardım edilip edilemeyeceğini, yardım edilmezse kendisinin Londra'da teşebbüste bulunmasının uygun olup olmayacağını sormaktaydı[212].

2.3. İŞGAL GÜÇLERİNİN HALKA VERDİKLERİ ZARAR

İtilaf Devletleri'nin Kasım 1918'den itibaren İstanbul'u fiilen işgal altında bulundurmaları ve Mart 1920'de bunu resmi hale getirmeleri, Osmanlı resmi makamlarını olduğu kadar İstanbul halkını da derinden etkileyen bir durumdu. Zaten süregelen savaşlar yüzünden çok zor durumda olan başkent halkı, şimdi de beş yıl sürecek ve onlara yeni sıkıntılar getirecek düşman işgalini yaşıyordu. Üstelik işgalcilerin halka iyi davranmak bir yana, yaptıkları kanun dışı saldırılar, tecavüzler, katiller, milli ve dini hisleri rencide eden davranışlar şehir halkını bezdirecek boyutlardaydı. İtilaf kuvvetlerinin Osmanlı memur, asker ve sivil halkına emir-komuta zinciri içinde yaptıkları kötü muameleler yanında, bir de İtilaf asker ve polislerinin bireysel olarak işledikleri adi suçlar vardı ki, bütün bunlar İstanbul halkı için şehri yaşanması zor bir hale getirmişti.

2.3.1. İşgal Güçlerinin Halkın Can Güvenliğine Yönelik Saldırıları

İşgal güçlerinin İstanbul halkının can güvenliğini sağlama konusunda hassas davrandıklarını söylemek pek mümkün değildir. Zaten, işgal edilmiş bir şehre gelmiş çeşitli milletlerden olan askerlerin zapt edilmesi kolay bir iş değilken, bu konuda fazla titiz davranılmaması da İstanbul halkının can güvenliğini tehdit altında bırakmıştı.

---

212 BOA, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM), nr. 45/3.

17 Mart 1920'de Arabacı Osman oğlu İbrahim, Feriköy'de arabasına binen beş İngiliz askeri tarafından Zincirlikuyu'da arabadan aşağı atılarak üst dudağı ortasından kopup, sağ gözü şişip kapanmak suretiyle yaralandı[213]. Nisan 1920'de Galata Köprüsü muhafaza memurlarından Şuayib Efendi Fransız askerler tarafından, dur ihtarına uymadığı gerekçesiyle öldürüldü[214]. Nisan 1920'de Tophane'de iki Yunan askerinin önce havaya bir el ateş açıp, sonra ellerinde bulunan bombayı patlatmaları üzerine üç-dört kişi yaralanırken, onları yakalamaya çalışan Fransız polisinin attığı kurşunlardan da bir çocuk hafifçe yaralandı[215]. Yine Nisan 1920'de Yeşilköy'de uçaklara tahsis edilmiş alanı korumakla görevli Senegalli Fransız nöbetçi askerinin dur ihtarına, dilini anlamadığı için uymayan Mustafa adlı kişiyi öldürüldü[216].

Üç İngiliz askeri, Temmuz 1920'de Mecidiyeköy'de Şerbetçi Şevket'in evine zorla girip, dövdüler ve yanlarında götürmek isteyince, adamcağız korkudan oracıkta vefat etti. Askerler, bu defa başka evlere de girmeye çalışınca, halkın feryatları karşısında bir şey yapamadan bir kamyona binip bölgeden ayrıldılar[217]. İstanbul Polis Müdüriyeti odacısı Ahmed Ağa bir Fransız kamyonu tarafından çiğnenerek öldü[218]. Bakırköy kazası Büyükhalkalı Köyü'nde 14 yaşındaki Hüseyin isimli çocuk Fransız ordusuna ait bir otomobilin çarpması sonucu öldü[219]. Ağustos 1922'de İngiliz genel karargâhı erkân-ı harbiye yüzbaşılarından Mister Bas'ın bindiği araba Kartal ile Pendik arasında Hat çavuşlarından Hüseyin Ağa'nın 23 yaşlarındaki sağır ve dilsiz oğluna çarparak başından ağır şekilde yaralayıp, kısa süre sonra da ölmesine sebep oldu[220]. Kasım 1920'de Yalıköy'de bakkallık yapan Hüseyin Ağa bir Yunan askeri tarafından öldürüldü. Bu hadiseye sebep olan asker hakkında herhangi bir işlem yapılmaması[221] işgal kuvvetlerinin İstanbul halkının can güvenliğine ne derece dikkat ettiklerini gösteren hadiselerdir.

---

[213] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 35/42. Bkz. Ekler, Belge V

[214] Can Erdem, a.g.m., s. 685.

[215] BOA, DH.EUM.SSM, nr. 41/61-A.

[216] Can Erdem, a.g.m., s. 686. Fransız Fevkalade Komiserliği nezdinde yapılan girişimde,"nöbetçilerin uçaklara tahsis edilmiş bu alana kimseyi sokmamak için kesin emir aldıkları ve emirleri yerine getirmelerinin tabi olduğu, Osmanlı tebaası nöbetçilerin ihtarına uyar ve saklanmak veya yere yatmak suretiyle yasaklanmış bölgeden geçmeye çalışmazsa bu gibi durumların tekrarlanmayacağı" cevabı alınmıştı.

[217] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 44/102.

[218] BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemi (DH.EUM.MEM), nr. 114/26.

[219] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 34/11.

[220] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 62/69.

[221] Murat Aydoğdu, *Mütareke Döneminde (1918-1922) İstanbul'un Anadolu Yakasında Asayiş Problemleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 258.

Aralık 1922 tarihine ait İstanbul polis müdüriyeti raporlarına göre; Büyükdere'de iki sarhoş İngiliz askeri, Sarıyer İtfaiye askerlerinden Mehmed isimli askeri sopa ile dövüp başından yaralamışlar, daha sonra sayıları 15'e ulaşan İngiliz askerleri takip ettikleri iki Osmanlı memurunu, tırnaklarıyla yüzlerinden ve kulaklarından yaralamışlardı. Bu askerler olay yerine gelen İtilaf polisleri tarafından tutuklanmıştı, fakat bu tutuklamalar olaylara son vermekten çok uzaktı. Keza aynı gece Fındıklı Caddesi'nden geçen beş İngiliz askeri Arabacı Ahmetoğlu Veli'yi döverek, kasaturalar ile hücum etmişler, yardıma gelen polis Osman'ı da başından ağır şekilde yaralamışlardı[222].

Halikarnas Balıkçısı'nın, işgal İstanbul'undaki anılarını anlatırken tasvir ettiği şu manzara, İstanbul halkının bu dönemdeki can güvenliği hakkında çarpıcı bir örnektir: "Şehre adeta bir kâbus havası çöktü. Şehrin tenha yerlerinden geçmek tehlikeliydi. Gazhane yokuşundan Taksim'e çıkanlar ölümü göze almalıydı. Çünkü Taşkışla'yı işgal eden yabancı kuvvetler, yokuştan çıkanları vuruyor ve sonra koşup soyuyorlardı"[223].

2.3.2. İşgal Güçlerinin Halkın Mal Güvenliğine Yönelik Saldırıları

İşgal güçleri tarafından can güvenliği önemsenmeyen İstanbul halkının, mal güvenliği de aynı ölçüde önemsenmiyordu. Mart 1920'de Beşiktaş'ta Seccadecibaşı merhum Emin Bey'in evine İngiliz zabitleri tecavüz ettiler[224]. Mayıs 1920'de İçerenköy'de İngiliz Cephane muhafız askerlerinden iki Hintli asker, İsmail Ağazâde'nin evine saldırıp, 12 yaşlarındaki kızını dövüp, evdeki bir adet rovelveri aldılar[225]. Yine Mayıs 1920'de İçerenköy'de bir İngiliz polis memuru, kasaplık yapan bir Türk'ün kapısını kırıp evine girerek karısına saldırdı[226]. Temmuz 1920'de Halil Efendi'nin Merkez Efendi Mahallesi'ndeki evine Müslüman kılıklı bir Fransız tecavüz etti[227]. Yine Temmuz 1920'de Tuzla kasabası İngiliz Hintli askerlerce kuşatılarak Müslümanlara ait evler aranıp, silahların yanısıra kadınlara mahsus çevre, havlu, mendil

---

[222] BOA, HR.İM, nr. 64/27.

[223] Konur Ertop, "Edebiyatımızdan Çizgilerle İşgal İstanbul'unda Ramazan", *Milliyet Sanat Dergisi*, sayı: 144 (İstanbul 1986), s. 14–17.

[224] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 34/19.

[225] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 40/38.

[226] Can Erdem a.g.m., s. 686. Feryatlar üzerine yetişen komşular İçerenköy Jandarma Karakolu'na haber vermişler, karakol kumandanı beraberinde bir askerle gelerek, İngiliz polisin silahını almış ve tutuklayarak İngiliz Polis Kumandanlığı'na teslim etmişti.

[227] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 42/67.

gibi eşyalar ve birkaç parça çocuk ziynet eşyaları alındı[228]. Aynı tarihte Bulgurlu'da Hüseyin Ağa'ya ait ağıla gelen beş silahlı İngiliz askeri, tehditle yedi Osmanlı altın lirasını, yedi gümüş çeyreği, beş adet yüz kuruşluk kâğıt parayı, bir gümüş saati ve bir tabancayı gasp ettiler[229]. Ağustos 1920'de üç Fransız askeri Davutpaşa'da Türk evlerine tecavüz ettiler[230]. Bütün bu olanlar İstanbul halkının mal güvenliğinin işgal güçlerince ne derece önemsendiğine birkaç örnektir.

Ayrıca Şubat 1921'de Gebze'de Yunanlılar tarafından ahaliye, emlaka ve hükümet işlerine yapılan müdahale, İstanbul Valisi'nin kullandığı tabirle "artık tahammül sınırını aşmıştı"[231]. Fakat bu tür hareketler bitecek gibi değildi. Nisan 1921'de Yıldız'da Sırakoğuşlar'da Fransız askerleri tarafından bir bakkal dükkânı yakıldı ve kendilerinden tazminat talep edilen Fransız İşgal Kumandanı dükkânı yerli ahalinin yaktığını iddia ederek, tazminat vermeyeceklerini bildirdi[232]. Haziran 1921'de Büyükdere'de bir Yunan zabiti, bir sivil Rum ve beş İngiliz askeri, üç Laz'ı yakalayıp Kasap Hüsnü'nün bodrumunda hapsettikten sonra evde araştırma yaptılar[233]. Haziran 1921'de Alemdağ'da İngiliz ve Yunan müfrezeleri, halkı güpegündüz soyup, paralarını gasp ettiler[234]. Ocak 1922'de İngiliz torpidolarından gelen top ateşleri sonucu Orman vergi memuru Hüseyin Hilmi Efendi'nin evi ve eşyaları yandı[235]. Ekim 1922'de Büyükdere'de sarhoş İngiliz askerleri kunduracı Salih bin Hüseyin'in camını taşla kırıp, kapısını zorla açarak üstünü aradılar. Bir şey bulamayınca ayakkabılardan bazılarını çaldılar. Yemişçi Hacı Mehmed Ağa'nın da camekânını kırıp, yemişlerini sokağa döktüler[236]. Bu olaylar bu konuda belgelere yansıyan bazı örneklerdir.

2.3.3. İşgal Güçlerinin Halkın Dini ve Milli Hislerini Rencide Eden Davranışları

İtilaf kuvvetlerinin İstanbul halkının dini ve milli hislerini rencide eden davranışları ve kadınlara karşı sarkıntılık ve tecavüz olayları da, resmi işgal altındaki

---

[228] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 42/33.
[229] Can Erdem, a.g.m., s. 687.
[230] BOA DH.EUM.AYŞ, nr. 44/77.
[231] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 50/55.
[232] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 53/36.
[233] Daha sonra Lazlardan birini serbest bırakmışlar, diğerlerini de tahkikatları sonuçlanıncaya kadar polis merkezine teslim etmişlerdi (bkz. BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 54/36).
[234] Murat Aydoğdu, a.g.t., s. 291.
[235] BOA, MV, nr. 223/7.
[236] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 64/2.

İstanbul'da Müslüman Türk halkı bezdiren olaylardandı. Temmuz 1920'de Kartal Samandıra'da jandarma karakolundaki askerlerimiz, İngiliz askerleri tarafından silahlarıyla beraber rehin alınıp, Osmanlı bayrağı yırtılıp, hakaret edildi[237]. Temmuz 1920'de Kanlıca'da bir müezzin Yunan askerlerinin saldırısına uğradı[238]. Mart 1921'de bölüklerinden firar eden bir kaç Yunan askeri Müslüman halka saldırıp yaraladıktan sonra feslerini yere atarak çiğnediler[239]. Mayıs 1921'de Tuzla'da bir Yunan subayı ezan okumakta olan müezzine silah attı[240]. Ağustos 1921'de Yunan askerleri caddelerde yüksek sesle "Ayasofya'yı alacağız, Türkleri kovacağız" diye şarkılar söylediler[241].

Ekim 1922'de Tophane'de İngiliz askerleri, Perukâr Salih Efendi'nin dükkânı önünde bulunan Osmanlı bayrağını yırtmaya çalışırken Salih Efendi'nin müdahalesi sonucu çekilip gittiler[242]. Ümraniye'de ezan okuyan müezzine İngiliz müfrezesi tarafından ateş açıldı[243]. Taksim'de eski topçu kışlasındaki stadyumda yapılan spor müsabakaları dolayısıyla binaya asılan iki Osmanlı sancağı iki İngiliz askeri tarafından çekilip kopartıldı ve hakaretle yere atıldı[244]. İngiliz askerleri halktan bazılarının başlarındaki fesi alıp hakaret edip, dövdüler. Üsküdar'da bir evin penceresinde asılı duran Osmanlı sancağını parçaladılar[245]. Beykoz'da sarhoş bir İngiliz askeri kahvehanedeki Osmanlı sancağını indirdi[246]. Bütün bu olaylar işgal kuvvetlerinin dini ve milli hoşgörülerinin derecesini gösterir.

İstanbul halkının sabrını taşıran en ağır uygulamalardan biri de ırz ve namus güvenliğinin hiçe sayılmasıydı. Mayıs 1920'de Başıbüyük Köyü'nden Hikmet isimli bir kadın bahçede çalışırken yanına gelen bir İngiliz-Hint askeri, elindeki taşla kadının kafasına vurup, boğazını sıkıp, tecavüz etti. Asker yakalanarak Bostancı Karakolu'na götürüldüyse de bir süre sonra karakola gelen bir İngiliz müfrezesi tarafından karakoldan alındı[247]. Nisan 1921'de Kadıköy'de ailesi ile birlikte seyahat eden Rüsumat memuru Süleyman Efendi'nin elleri bağlandıktan sonra gözü önünde ailesine tecavüz edildi. Hatta "yalnız sana değil Kadıköy'deki memurlarınıza da aynı muameleyi

---

[237] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 43/47.
[238] BOA, DH.KMS, nr. 60-1/2.
[239] Can Erdem, a.g.m., s. 690.
[240] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 53/80.
[241] Can Erdem a.g.m.,s. 691.
[242] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 63/88.
[243] Can Erdem, a.g.m., s. 687.
[244] Can Erdem, a.g.m., s. 692.
[245] BOA, DH.KMS, nr. 62/65.
[246] Murat Aydoğdu, a.g.t.,s. 292.
[247] Murat Aydoğdu, a.g.t., s. 223.

yapacağız. Defolun buradan gidin. Biz sizi birden öldürmeyeceğiz, her gün birer parçanızı kesmek suretiyle öldüreceğiz" şeklinde tehditler de savurmuşlardı[248].

Mayıs 1921'de İstanbul'dan Posta ve Ekspres trenleriyle Edirne'ye veya yurt dışına çıkan yolcuların Çerkesköy'de Yunan memurları tarafından pasaport kontrolleri yapılırken, Müslüman yolcuların sebepsiz trenden indirilip, pasaport ve biletlerinin hatta bazı özel eşyalarının gasp edildiği, çeşitli zulüm ve işkence yapılıp bir kısmının Kırkkilise'ye sevk edildiği, bir kısmının Çerkesköy'de askeri hapishanelere konulduğu ve özellikle Yunan memurların Müslüman kadınlara da aynı muameleyi yaptıkları hatta bazı kadınları asker koğuşlarında tutuklayıp namuslarına tecavüz ettikleri Çatalca Mutasarrıflığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne haber verilmiş, Dahiliye Nezareti "pek ziyade şayan-ı dikkat" olan hadisenin "iktizasının acilen yapılmasını" Hariciye Nezareti'ne bildirmişti[249].

2.3.4. Azınlıkların Durumu

İşgal güçlerinin zulmüne uğrayanlar sadece İstanbul'un Türk-Müslüman halkı değildi. İstanbul'daki azınlıkların çoğu işgal güçleriyle birlikte Türk-Müslümanlara çeşitli sıkıntılar yaşatırken bazı gayrimüslim Osmanlı vatandaşları, belki de işgal güçleriyle işbirliği yapmadıkları için, çirkin muamelelere maruz kalmışlardı. Yunanlılar, Temmuz 1920'de Edirne'den İstanbul'a gelen bir Musevi ailenin Kuleli'de 1500 altın lirasını aldılar[250]. İki Fransız bahriye askeri, Haziran 1921'de Beyoğlu gazinolarında garsonluk yapan Marika isimli Rum kızını kendi vapurlarına götürüp, öldürerek denize attılar[251]. Aralık 1921'de Fenerbahçe'de oturan Yanioğlu Tanaş adlı balıkçı İngiliz ordusundan bir Hintli asker tarafından vurularak öldürüldü[252]. Ekim 1922'de Maltepe Ayazma Caddesi'nde oturan Kunduracı Yorgi Usta'nın evine hırsızlık için giren iki İngiliz askeri yakalandı[253]. İngiliz askerleri, Ekim 1922'de Büyükdere'de Yanioğlu Niko'nun üzerine hücum edip, parasını gasp ettikten sonra Manav Dimitri'nin

---

248 Can Erdem, a.g.m., s. 689.
249 BOA, DH.KMS, nr. 60-2/13.
250 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 44/31. Belgede Fransızların bu hususta ailenin ismi, vakanın oluş tarihi gibi bazı bilgiler istedikleri de belirtilmiştir.
251 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 54/40.
252 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 58/12.
253 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 63/76. Osmanlı jandarmaları tarafından yakalanan hırsızlar İngiliz devriyesine teslim edilmişti.

dükkânını zorla açtırıp, yemişlerini yağma ettiler[254]. Bu örnekler, işgalin bazı gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının hayatlarını da olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

2.3.5. İşgal Döneminde İstanbul'da Asayiş

İtilaf kuvvetlerine mensup askerler İstanbul'da huzuru, güveni ve asayişi sağlamaktan çok, asayişsizliğin birinci derece sorumluları durumunda idiler. Sarhoş olup çıkardıkları olaylar, kendi aralarındaki kavgalar, Müslüman halkı korkutmak, bazen bölgelerden kaçırmak için yaptıkları saldırılar, İstanbul halkını psikolojik olarak yıpratan aramalar, gereksiz yere açtıkları ateşler… Bunların hepsi İstanbul'un asayişini karmakarışık eden olaylardı.

Ocak 1921'de İstinye'de gece saat 10.00'da sarhoş dört Fransız askeri ötekine berikine saldırınca, müessif bir olaya meydan vermesinler diye İstinye polis merkezinin talebi üzerine Yeniköy Karakolu'ndan dört jandarma gönderilmiş, Fransız askerler devriyeye de iki el ateş açmışlardı. Devriye de havaya ateş açınca, silah sesleri üzerine gelen İngiliz polisleri Fransız askerlerini tutuklamışlardı[255]. Haziran 1921'de Hatt-ı fasıl üzerindeki Karfallı Köyü'ne gelip işret eden 10 Yunan askerinin havaya silah atmaları üzerine bu durumdan korkan İslam ahalisi köylerini terketmeye başlamıştı[256]. Eylül 1921'de Kadıköy'de son derece sarhoş üç İskoçya askeri Pazaryolu'nda nöbetçi itfaiyecilere kasatura gösterip saldırmışlar, sonra bir kurukahvecinin 70 lira kıymetindeki kavanozlarını kırmışlar, Erzincanlı bir manavın günlük hasılatından 16 lirayı gaspetmişler ve Kuşdili'ne doğru giderlerken karşılarına çıkan Yüzbaşı İsmail Bey'i de başından yaralamışlardı. İngiliz polisleri tarafından yakalanıp tutuklanmışlar fakat sadece üç sarhoş asker Kadıköy'de düzeni bir anda alt üst edebilmişlerdi[257]. Aynı günlerde Yunan bahriye subaylarından Malamatini Dimitri Maltepe'de cadde üzerinde havaya ateş açmış, kendisine müdahale etmek isteyen polislere saldırmıştı. Daha sonra götürüldüğü karakoldan, kendisine İngiliz polisi süsü veren biri tarafından çıkarılmak istenmişti[258]. Yine Eylül 1921'de Galata'da meydana gelen hadisede ise sarhoş iki İngiliz bahriye askeri ile iki İtalyan jandarması arasında çıkan kavgada İtalyan

---

[254] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 64/2.
[255] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 50/24.
[256] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 54/3.
[257] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 55/91.
[258] Can Erdem, a.g.m., s. 690.

jandarmalarından biri, silahını ateşlemiş, çıkan mermi İngiliz askerinin başına isabet ederek ölümüne sebep olmuş, İtalyan jandarmalar olay yerinden kaçıp gitmişler ve cesedi İngiliz polisler alıp götürmüşlerdi[259].

Ekim 1922'de Büyükdere'de İngiliz süvari askerlerinden yedi-sekiz sarhoş asker, caddede Garan Sineması elektrik motor dairesi önünde Niko veled-i Yani'nin parasını gasbedip, Yani veled-i Lefter'i rovelver ile tehdit etiller. Kunduracı dükkânının camlarını kırıp Hüseyin oğlu Salih'in üstünü aradılar, bir şey bulamayınca ayakkabılardan bazılarını alıp, manav Dimitri'nin yemişlerini yağma ettiler, sinema köşesinde durmakta olan yemişçi Hacı Mehmed Ağa'nın camekânını kırıp yemişleri sokağa döktüler, Büyükdere Posta Telgrafhanesi'nin camlarını kırıp, teraziyi sokağa attılar, telgraf memurunun üzerine hücum edip, onları durdurmaya çalışan devriyelere saldırdılar. Büyükdere polis merkezi bu durumun, olayları izleyen halkı korku ve heyecan içinde bıraktığını, polis ve zabıta memurlarının görevlerini yapamadıklarını, bu tip olayların tekrarı halinde polisin veya diğer memurların itidallerini muhafaza edemeyerek müessif olayların meydana gelebileceğini bildirmişti [260]. Yine buna benzer bir hadisede Bakırköy'de görülmüş, iki Fransız askeri sarhoş olup öteye beriye sarkıntılık etmişler, bölgedeki devriye memurları bölüklerine dönmelerini teklif edince, kızarak kasaturalarını göstermişlerdi. Bu yaptıkları hareketten dolayı sekiz sene hapis cezasına çarptırılmışlardı[261].

Maltepe İngiliz Karargâhındaki Kıbrıslı Rum askerleri de asayişi bozan davranışlar göstermişlerdi[262]. Galata'da içki içen İtalyan askerleri arasında çıkan kavgada meyhaneci yaralandı[263]. Beyoğlu'nda üç İngiliz askeri ile İngiliz polisleri arasına çıkan kavgada, bir asker öldü, bir polis yaralandı[264]. Sultanahmet'te üç Fransız askeri ötekine, berikine kasatura ile saldırarak, Mehmed ve arkadaşı Arabacı Hüseyin'i yaralarlarken[265], iki İngiliz askeri Kartal Soğanlık'ta, öldürme, yaralama ve hırsızlık suçlarına karışmışlar ve bu suçlar yüzünden kürek ve idam cezasına çarptırılmışlardı[266]. Anadolu Kavağı'nda Fransız askerleri bir Türk askerin silahını zorla almak istemişler,

---

[259] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 56/17.
[260] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 64/2. Bkz. Ekler Belge VI
[261] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 40/48. Bkz. Ekler Belge IV
[262] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 36/17.
[263] BOA, DH.EUM.AYŞ. nr. 56/16.
[264] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 38/27.
[265] BOA, DH.EUM.SSM., nr. 49/47.
[266] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 49/44 İngiliz Karadeniz orduları başkumandanı bu cezaları onaylamış, fakat birini müebbed hapse çevirmişti.

bu sırada oradan geçen bir balıkçıyı tutup para bulmak için üstünü arayıp ve bulamayınca balıkçıyı dövmüşlerdi[267]. Bu olaylar, işgal altındaki İstanbul'da asayişin ne durumda olduğunu gösteren bazı örneklerdir.

İşgal güçlerinin İstanbul'da yaptıkları aramalar ve suçlu oldukları iddiasıyla vatandaşları tutuklamaları, halkı sıkıntıya sokan faaliyetlerdendi. Haziran 1920'de Tuzla'nın Müslüman mahallesinde bayramın ilânı için silah atılınca İngilizler tarafından arama yapılıp, yapılan aramada silahlarla birlikte halkın bazı eşyaları ve ziynetleri de alındı[268]. Bir İngiliz subayı, Mayıs 1921'de 30 kişilik süvari müfrezesi ve yerli Rumların yardım ve teşvikiyle Rumeli Feneri'ndeki Demirciköyü'nde arama yapıp, halkı silahlarını getirmek için tehdit etti. Üstüne üstlük işkence edip, arama sırasında köyde büyük tahribat yaparak bazı kişileri tutukladı[269]. Eylül 1921'de Büyükdere'de İngiliz işgal komutanı, eşraftan bazılarını, Sarıyer'de eşkiyalık yapan çeteler arasında bulundukları gerekçesiyle yakalayıp götürdü[270]. Kasım 1921'de Rami'de Fransız polisler Türk polisiyle birlikte, kahvehanede arama yapıp, silah çıkanları alıp götürdüler[271]. Bir İngiliz müfrezesi Çatalca'nın İmrahor Köyü'nde bazı evlerde arama yapıp, buldukları silahlara el koydular[272]. İşgal güçlerinin bu davranışları İstanbul halkının psikolojisini bozan hareketlerdi.

İtilaf kuvvetlerine bağlı askerler asayişi bozmaya devam ederken, asayişi sağlamakla görevli Türk jandarması iş yapamaz duruma gelmişti. 16 Mart günü İngilizler, Kısıklı'da görev icabı karakol dışına çıkan iki jandarmanın kasaturalarını alıp, bir çavuşu dövmüşler ve durumu anlamak için yanlarına giden Jandarma Takım Kumandanı'na "hizmete sevk edilecek askerin silahsız gönderilmesi gerektiği" cevabını vermişlerdi[273]. Hatta Eylül 1922'de Müttefik işgal kuvvetleri kumandanı, İngiliz askerlerinin akşam saat altı ile sabah altı arasında kışlalarda alıkonulduğunu belirterek aynı uygulamanın Osmanlı askerleri için de yapılmasını istemiş, böylece İstanbul'un asayişinin ve emniyetinin sağlanacağını iddia etmişti[274].

---

267 BOA, DH.EUM. AYŞ, nr. 35/37.
268 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 42/16.
269 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 53/37.
270 BOA, DH.KMS, nr. 61-2/24.
271 BOA, DH.EUM.AYŞ., nr. 57/42.
272 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 46/32.
273 Murat Aydoğdu, a.g.t., s. 214.
274 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 62/44.

Bu suçlar işlenirken İtilaf Devletleri'ne bağlı asker ve polis birimleri veya kurdukları mahkemeler faaliyet göstermiyor muydu? Yukarıda verilen örneklerin bazılarında suç işleyen İtilaf Devletleri'ne mensup askerlerin çeşitli cezalara çarptırıldıklarını görmekteyiz. Fakat asayişin bu derece bozuk olması, verilen cezaların yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

2.4. MÜTTEFİKLERİN İSTANBUL'U KONTROL FAALİYETLERİ

İtilaf Devletleri İstanbul'u fiilen işgal ettikleri günden itibaren şehri kontrol altına alabilmek için faaliyetlere başlamışlardı. Resmi işgal gerçekleştikten sonra da bu faaliyetlere devam edildi. Resmi işgalden üç ay sonra 22 Haziran 1920'de İngilizler Çamlıca tepeleri, Dudullu, Kayışdağı etekleri, Kısıklı ve Alemdağ yolu üzerine makineli ve otomatik tüfekler ve yine aynı bölgeye bir bölük kuvvetinde asker yerleştirmişlerdi[275]. Kısıklı'dan itibaren Türk askerlerinin sevkine de izin vermiyorlardı[276]. Ayrıca İngilizler kontrolü tamamen ele almak için Türk jandarmalarını vesika taşımaya mecbur etmişlerdi ki bu uygulama Osmanlı makamlarının kullandığı tabirle "haysiyet kırıcı bir hareket" idi[277]. Fransızlar ise İstanbul'daki kontrolde pay sahibi olabilmek için şehirdeki asker sayılarını çoğaltmaya çalışıyorlardı[278].

İtilaf Devletleri İstanbul'da giriş-çıkışı da kontrol altına almaya çalışmışlardı. Nitekim Sirkeci İstasyonu'ndan Edirne tarafına gidecek yolculara İstanbul Polis Müdüriyeti'nden verilen seyahat belgelerini Galata'da Rıhtım Hanı'nda bulunan Fransız zabıtası vize etmekteydi. Haziran 1920'den itibaren ise, Fransızlar, bu yolcuların seyahat belgelerini Lüleburgaz tarafı Yunan işgalinde olduğu için Yunan Konsolosluğundan vize ettirmeleri gerektiğini bildirmişlerdi[279]. İstanbul'dan İzmir'e gidecek yolculara da memleket içinde seyahate mahsus seyahat belgeleri veriliyor ve bu belgeler yine Fransızlar tarafından vize ediliyordu[280]. Fakat Ağustos 1920'den itibaren İzmir ve Trakya tarafına gidecek yolcuların belgelerini Fransızlar vize etmemiş ve pasaport alınması gerektiğini bildirmişlerdi. İstanbul Polis Müdüriyeti'nin ne şekilde

---

[275] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 44/101.
[276] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 43/42.
[277] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 39/55.
[278] Temmuz 1920'de Hadımköy'deki Yunan müfrezesi yerlerini Fransızlara bırakmıştı (BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 42/57). Ayrıca Fransızlar Şubat 1921'de Bulgaristan'dan ücretle gönüllü toplayarak Osmanlı sınırlarına ve İstanbul'a sevk ediyorlardı ki bu gruptan 45 Bulgar askeri İstanbul'a getirilmişti (BOA, Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS), nr. 2465/66).
[279] BOA, DH.KMS, nr. 59-1/40. Bkz. Ekler Belge VII
[280] BOA, DH.EUM.SSM, nr. 44/5.

hareket edileceğini sorması üzerine Hariciye Nezareti bu konunun Müttefik Komiserlikler arasında görüşüldüğünü yeni durum tebliğ edilene dek eskisi gibi muamele edilmesini bildirmişti[281].

İngilizler İstanbul ve civarında çeşitli araştırmalar yaparak şehrin gelir durumunu da öğrenmeye çalışmışlardı[282]. Bazı köylere, köy halkını rahatsız eden süvari bölükleri yerleştirmişler[283], Küçükçekmece ile Kalitarya (Mimar Sinan) köyü arasına bir karargâh tesis etmişlerdi[284]. İngilizler Aralık 1922 bile Büyük Çamlıca tepelerindeki tel örgüleri ve siperleri çoğaltmışlar, Merdivenköy civarındaki sırtlarda ve Pınar deresi civarındaki arazide tahkimat yapmaya devam etmişlerdi ki bu tarihte Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandığından Osmanlı makamları bu durumun Mudanya Ateşkes Antlaşması'na aykırı olduğunu ve protesto edilmesini istemişlerdi[285].

2.5. İŞGAL GÜÇLERİNİN KUVA-YI MİLLİYE İLE MÜCADELELERİ

İstanbul'un Türklerden alınması konusunda en baştan itibaren ısrarlı olan İngilizler, işgalle birlikte diğer İtilaf devletlerine nazaran hem İstanbul'un yönetiminde, hem de kontrolün sağlanmasında daha etkin bir konuma gelmişlerdi. Bu yüzden herhangi bir şekilde İstanbul'u tekrar kaybetmemek için her türlü karşı faaliyeti, yardımcıları olan Yunanlılarla beraber durdurmaya ve yok etmeye çalışmışlardı. İşte İstanbul'un resmen işgalinden sonra, özellikle İstanbul'un Karadeniz sahil bölgesindeki köy ve kasabaları kontrol eden veya etmeye çalışan Kuva-yı Milliye birlikleri bunlardandı. İngilizler Şile Ömerli, Beykoz vesair bölgelerdeki Kuva-yı Milliye birliklerinin faaliyetlerini durdurabilmek için ayrı bir çaba sarfetmişlerdi. Resmi işgalden hemen sonra Kuva-yı Milliye'ye yardım edebilirler zannıyla veya önceden göz korkutmak maksadıyla Nisan 1920'de Şile'deki jandarma bölük dairesini kuşatarak askerlerin silah ve cephanelerini almışlar, daire önünde bir yere yığıp, başına bir nöbetçi koymuşlar ve takım komutanı ile eski bölük komutanını tutuklamışlardı. İki saat sonra takım komutanını serbest bırakıp, silahların çoğunu geri vermişler, fakat fazla olduğunu

---

281 Aynı belge.

282 "Bazı İngiliz askerlerinin Büyükçekmece, Karaburun, Terkos ve civarındaki köyleri teftiş ederek, ziraati tespit etmeye çalıştıkları Çatalca Mutasarrıflığı'ndan bildirilmişti". BOA, DH.EUM.AYŞ, 40/69.

283 BOA, DH.KMS, nr. 62/79.

284 BOA, DH.KMS, nr. 61-1/18.

285 BOA, HR.İM, nr. 13/142.

düşündükleri bazı silahları lüzum görüldüğü takdirde iade edeceklerini bildirmişlerdi[286]. Yine Haziran 1920'de İngilizler Maltepe'deki Tayyare Endaht Mektebi (Uçak Atış Mektebi)'ni kuşatmışlar ve bazı subayları tutuklamışlardı. Sonradan bu tutuklamaların, subayların Kuva-yı Milliye'ye katılmalarını önlemek için yapıldığı anlaşılmıştı[287]. Aynı tarihlerde Kandıra civarında büyük miktarda Kuva-yı Milliye askeri toplanmış ve İngilizler buna karşı tedbir olarak Şile'ye giriş ve çıkışları yasaklamışlardı[288]. Hatta Gebze ve Ömerli'de İngilizler Kuva-yı Milliye birlikleri ile çatışmaya girmişlerdi[289]. Dudullu'da ise Yunan birlikleriyle birleşen İngiliz askerleri Kuva-yı Milliye birlikleri üzerine top ve mitralyöz atarak saldırmışlardı[290]. Haziran 1920'de Kuva-yı Milliye'nin Beykoz'a kadar sokulabileceğini düşünen İngilizler, birkaç İngiliz ve Fransız torpido ve motorbotuyla Anadolu Kavağı'na gelmişler, bir İngiliz Amiral komutasında önce Macar Tabya'daki, sonra da Yüksek Batarya'daki topları ve mahzendeki mayın ve barutları dinamit ile tahrip etmişlerdi[291]

Temmuz 1920'de Kuva-yı Milliye kuvvetleri Beykoz'a girmişler, İngilizlerle çatışmışlar ve Beykoz'da bulunan İngiliz askerlerini esir almışlardı. Bunun üzerine bir Yunan taburu Paşabahçe sırtlarına yerleşerek Kuva-yı Milliye'ye karşı mevzi almış, bir İngiliz torpidosu da Beykoz sırtlarına bombardımana başlamıştı. Harbiye Nazırı vekili ve Üsküdar Mutasarrıfı bir miktar polis memuru ile birlikte hemen bölgeye gitmişlerdi[292].

Temmuz 1920'de Kuva-yı Milliye Üsküdar bölgesine hakim olmuştu. Bu gelişme üzerine İtilaf Devletleri, Üsküdar'da kontrolü sağlamak amacıyla sert önlemler almaya başladılar ve Müttefikin Komutanı Wilson sert bir beyanname ilan etti. Bu beyannamenin yayın tarihinden itibaren savaşta kullanılan veya kullanılabilecek ateşli silah, cephane, bomba veya patlayıcıları yanında veya evinde bulunduranlar ile İtilaf Devletlerinin askerlerine ateş edenler Divan-ı Harbe sevk edilecekti[293]. 8 Mart 1921'de Alemdağ'da oturan Baba Taci oğlu Hüseyin, Anadolu Kavağı'ndan İsmail ve Salih Ağalar ve emekli Doktor Binbaşı Mustafa Bey Kuva-yı Milliye'ye yardım ve yataklık

---

[286] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 39/39.
[287] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 42/71.
[288] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 41/81.
[289] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 42/40.
[290] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 43/10.
[291] Murat Aydoğdu, a.g.t., s. 237.
[292] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 43/21. Bkz. Ekler BelgeVIII
[293] Süleyman Beyoğlu, "I.Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele Yıllarında Üsküdar", *Üsküdar Sempozyumu II*, ed: Coşkun Yılmaz, (3-5 Kasım 2006), s.302

ettikleri için sorguları bile yapılmadan kurşuna dizilmişlerdi. Nisan 1921'de Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne yazılan yazıda bu konuda İngilizler nezdinde girişimde bulunulması istenmişti[294]. Mayıs 1921'de Kemerburgaz'da Muhtar Vasil'in ihbarı üzerine İngilizler Kuva-yı Milliye'ye gönderilmek üzere sevkedilmeye çalışılan 140 sandık cephaneyi ele geçirmişler ve ilgilileri tutuklamışlardı. El koydukları ve Çobançeşme cephane ambarından çıkarıldığı anlaşılan cephaneyi, Harbiye'deki karargâhlarına götürmüşlerdi[295].

İngilizler, Osmanlı makamlarına verdikleri direktiflerle de Kuva-yı Milliye'ye karşı destek istiyorlardı. Aralık 1921'de Kuva-yı Milliye'nin Yunanlılara hücum edeceği haber alınınca, İngilizler Gebze ve Şile 'de gerekli tedbirlerin alınmasını[296], Kuva-yı Milliye'ye yardım edenlerin tutuklanmasını istemişlerdi[297].

2.6. İŞGAL GÜÇLERİNİN DİĞER FAALİYETLERİ

İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal altında tuttukları süre zarfında, kendi rahat ve konforları için şehirde bazı değişiklikler yapmayı bile istemişler fakat her defasında olumlu cevaplarla karşılanmamışlardı. Meselâ, Haziran 1921'de Fransızlar, atlı askerlerin kullanması için Gülhane Parkı'nda yaya yolunun bir kısmını değiştirmek istemişler fakat Şehremaneti bu parkın halkın oturması için Saray tarafından halka tahsis edildiğini ve buradan araba, otomobil veya hayvanların geçmesinin parkın nizamnamesine uygun olmadığını, ayrıca bunun halkın sıhhatine de uygun olmadığını belirtip, bu isteği reddetmişti[298].

Yine Fransızlar Mart 1922'de İstanbul'da bir Eski Eserler Müzesi ve Tarih Mektebi açmak istemişler, Meclis-i Vükela bu tür mekteplerin nasıl kuruldukları, o anki durumları ve nizamnameleri konusunda tedkikat yapılması gerektiğine ve sonucun Hariciye Nezareti'ne bildirilmesine karar vermiş[299] ve Nisan 1922'de bu müesseseler için zaten Fransız işgalinde olan Emniyet-i Umumiye binası tahsis edilmişti[300].

---

[294] Ahmet Uçar, "İşgal En Büyük Acıyı Dudulu Köylerinde Yaşattı", *Hürriyet Tarih*, 23 Temmuz 2003, s. 9–11.
[295] BOA, DH.KMS, 60-2/26.
[296] BOA, DH.KMS, 61-2/52.
[297] BOA, DH.KMS, 60-3/40.
[298] BOA, DH.UMVM, nr.97/42.
[299] BOA, MV, nr. 223/83.
[300] BOA, MV, nr. 223/138.

Mart 1922'de Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti'ne ait olan Veli Efendi koşu yerini kiralayan İngiliz şirketi, yabancı memleketlerden getirilecek yarış atlarının vergisiz olarak ithal ve ihraç edilmesini, ayrıca yapılacak yarışların padişah tarafından himaye edilmesini istemişti. Konu mecliste görüşülmüş, vergisiz ithal ve ihraç konusu Maliye Nezareti'nin kararına bırakılmış, padişahın himayesi konusunun ise barış atlaşması imzalandıktan sonra istenebilecek bir husus olduğu Hariciye Nezareti'ne bildirilmişti[301].

Haziran 1922'de İşgal kuvvetleri komutanlığı Yedikule-Bakırköy, Topkapı-Maltepe-Rami, Topkapı-Ayastefanos yoluyla Davutpaşa'ya kadar, Çavuşoğlu-Bakırköy, Aksaray-Kasımpaşa, Demirkapı Caddesi, Ayasofya Camii'nin arkası, Şişli-Büyükdere, Maslak-İstinye-Tarabya, Tersane Arkası, Taksim'de Sıraserviler İtalya hastanesi arkasına kadar, Taksim-Gümüşsuyu-Dolmabahçe, Maçka-Dolmabahçe, Fenerbahçe-Bostancı Köprüsü (Köprüye kadar) yollarının yapımını teklif etmişti. Şehremaneti bu konuda kapalı zarf usulü münakaşa yapmış, tamirat işi İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'na verilmiş ve bu tamirat için gereken miktar için bir defalık uygulanacak vergi konması kararlaştırılmıştı[302].

İşgal kuvvetleri bir gün bırakıp gideceklerini tahmin edercesine İstanbul'dan ne koparabilirlerse koparıp götürmek için de bazı faaliyetlere girmişlerdi. Kasım 1921'de İtilaf devleti memurlarının posta paketleriyle yurtdışına sikke ve külçeler halinde altın kaçırdıkları tespit edilmişti[303]. Eylül 1922'de ise Fransız askerleri iki Fransız kamyonuna yükledikleri yıkık Topkapı surlarına ait taşları Şehremini taraflarında bilinmeyen bir yere götürmüşlerdi. Yapılan tahkikat sonunda taşların alınarak yerine konulabilmesi için taşları taşıyan askerlerin kıtasının tespit edilerek Harbiye Nezareti'ne bildirilmesi gerektiği belirtilmişti[304].

---

301 BOA, MV, nr. 223/94.
302 BOA, DH.UM.VM, 105/26.
303 Can Erdem, a.g.m., s. 692.
304 BOA, DH.UM.VM, 86/28.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RESMİ İŞGAL DÖNEMİNDE İSTANBUL HALKI

3.1. RESMİ İŞGAL DÖNEMİNDE İSTANBUL RUMLARININ ZARARLI FAALİYETLERİ

İstanbul'da yaşayan azınlıklardan en kalabalık nüfusa sahip olanlar Rumlardı. Rumlar Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde isyan faaliyetlerine girişmiş ve kurdukları cemiyetler ile Osmanlı Devleti'nin durumundan yararlanmak istemişlerdi. Özellikle Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkıp, Yunanlılar İzmir'den itibaren Batı Anadolu'yu işgale başlayınca, Osmanlı Rumlarının bir kısmı Yunanlılardan aldıkları desteğin de etkisiyle Osmanlı'ya ve Müslüman Türk vatandaşlara düşman kesilmişlerdi.

İstanbul'un fiilen işgalinden sonra İstanbul'a gelen Yunan askerleri Rumları sevince boğmuş ve çeşitli eşkiyalık faaliyetlerine girişmelerinde etkili olmuştu. Mavri Mira Cemiyeti, Rum Patrikhanesi, Venizelos taraftarı Yunan subayları, yerli Rumlar ve İngiltere'nin yardım ve desteğiyle çeşitli Rum ve Yunan çeteleri oluşturulmuştu. Resmi işgalin gerçekleşmesine yakın, Yunan Harbiye Nezareti, Rumlar arasında propaganda yapmak, para toplamak, asker yazdırmak, komiteler teşkil etmek amacıyla Yunan subaylarından Binbaşı Nikolavis, Dimitrakopulas, emekli Yarbay Pavlos Haralamidis ve sivillerden Yorkives ile Pavleneis'i İstanbul'a gönderdi. Bu kişilerin daha sonra patrikhane tarafından seçilecek bir memurla Trakya'ya ve Marmara sahiline gönderilmeleri planlanmıştı[305]. Yunanlıların planları tuttu ve Rumlar, Yunan subayları başkanlığında çeteler kurdular. İstanbul'daki Rum nüfusun Türklerden fazla olmasını sağlamak için, tedhiş hareketleriyle Türkleri bölgelerinden kaçırmayı hedefleyen bu çetelerden bazılarının isimleri şöyleydi; Hrisantos ve Zafiri Çetesi, Todori Çetesi, Çakır Yorgi, Karabacak, Anesti Kaptan Çetesi, Kommit Çetesi, Mito Çetesi, Milti Kaptan

---

[305] Hülya Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Ankara 2006, s. 59

Çetesi, İstelyanus Çetesi, Paşaköylü Karaoğlan ve Panayot Çetesi, Apostol Çetesi, Bahari Çetesi, Çakıcı Yorgi Çetesi[306].

Resmi işgal döneminde Yunanlıların desteklediği Rum çetelerinin faaliyetleri artarak devam etti. Haziran 1920'de Çatalca Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, görünürde Terkos fabrikasını korumakla görevli olan 100 kişilik Yunan bölüğünün asıl maksadının, civardaki Rum köylerini, bilhassa Terkos ve Yeniköy'ü silahlandırmak olduğu bildiriliyordu. Bölükteki Yunan askerlerinin geceleri Terkos dışına pusu tertibatı kurdukları, köylere silah ve cephane yığdıkları, sayıları 300'ü bulan çete teşkil ettikleri ve maksatlarının Hadımköy ile Terkos arasını keserek o taraftaki köylerin Çatalca ile bağlantısını tehdit etmek olduğu da ekleniyordu[307]. Yine Genel Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezareti'ne yazılan yazıda, Hadımköy ve Terkos'taki Yunan subayları tarafından Rum köylerinde çete teşkil edildiği, Hadımköy'den Boğaz taraflarına cephane sevkedildiği ve bir Yunan subayının Yeniköy'de gönüllü kaydettiği bildiriliyordu[308].

Kasım 1920'de Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda da, Yunanlıların İstanbul ve Kadıköy'de Rum izcilerine, üzerlerinde kime ait olduklarını gösteren etiketlerin bulunduğu silahlar dağıttıkları ve bu silahların kiliselere depo edilip orada muhafaza edildiği bildiriliyordu[309]. Nisan 1921'de Rum izci okulunda metropolit seçimi için toplanan Rum halka, bir Yunan subayı konuşma yapmış, bu konuşmada Rumların gayret göstermesi gerektiğini, Ayasofya'nın Türklerden alınacağını, Türklerin Anadolu'da öldürdükleri Hıristiyan kardeşlerin intikamının alınacağını, Rum halkının her zaman savaşa hazır bulunması gerektiğini söylemişti[310]. Temmuz 1921'de Apostolidi adlı bir Yunan subayı aracılığı ile Rumlardan oluşturulacak çete için Beşiktaş'taki Leşki Tiyatrosu'na silah ve cephane nakledileceği haber alınmış ve araştırılması istenmişti[311]. Eylül 1921'de Fransızlar tarafından Boğazköy'de yapılan aramada, buradaki Rumların bir ihtilal cemiyeti tarafından ve Venizeloscu Yunan subayları tarafından silahlandırıldıkları anlaşılmıştı[312]. Kasım 1921'de yine Çatalca Mutasarrıflığından gönderilen yazıda, Çatalca'da Yunan

---

[306] Mehmet Temel, a.g.e., s. 187-200.
[307] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 45/28.
[308] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 45/28.
[309] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 48/42.
[310] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 51/43. Bkz. Ekler Belge IX
[311] BOA, DH.KMS, 60-2/45.
[312] BOA, DH.KMS, 60-3/11.

subaylarının kendi komutaları altında Rum çeteleri teşkil ettikleri bildirilmiş ve bu hususta Yunan Fevkalade Komiserliği nezdinde teşebbüste bulunulması istenmişti[313]. Aralık 1921'de Gebze'de Yunan kıtaları ile birleşen Rumlar, Müslümanların mallarını gasp etmişler, karşı çıkanları kadınlara varıncaya kadar sopalarla döverek süngüyle tehdit etmişler ve halkı Yunan asker ve subaylarına selam durmaya zorlamışlardı[314]

Uzaktan görünen bir Yunan gemisi bile Rum halkın coşmasına ve Türklere karşı saldırılarda bulunmalarına sebep olabiliyordu. Ocak 1922'de iki Yunan torpidosu Darıca sahiline doğru yaklaşıp, düdük çalınca Darıca'nın Rum halkı ellerinde mendillerle evlerinden çıkmışlar, "Zito" diye bağırarak tezahüratta bulunmuşlardı, bu sırada sarhoş Dimitri oğlu Hristos hiçbir sebep yokken Osman oğlu Halil'i yaralamıştı[315]. Mayıs 1922'de İstanbul'daki Rumlar toplantılar düzenleyip, Yunan Konsolosluğu'nun üçüncü katında gönüllü kaydediyorlar ve Patrikhane ile Yunan Komiserliğinin nezareti ile General Yuvano'nun idaresi altında, bir askeri teşkilat oluşturuyorlardı. Hatta sayıları 12.000'i bulan bu gönüllüler Çorlu'da silahlandırılıp, teçhiz edileceklerdi. Meclis-i Vükela'da görüşülen bu konu sonunda meclis, bu duruma, hem İstanbul'daki temsilcilerin, hem de elçiler aracılığıyla yabancı devletlerin acilen dikkatlerinin çekilmesi kararını almıştı[316]. Yine Mayıs 1922'de Çatalca ve etrafında bulunan Yunan taburunun faaliyetlere devam ettiğini, bölgede çete oluşturarak, köylerde ihtilale yönelik tahriklerde bulunduğunu görüyoruz[317].

Rumlar, çete faaliyetlerine maddi kaynak bulmak için Rum halktan veya Müslüman halktan zorla para toplamaya çalışmışlar ve vermek istemeyenleri de ölümle tehdit etmişlerdi. Haziran 1920'de Genel Jandarma Komutanlığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda Rumların İstanbul'daki bazı Hıristiyan köylerinde taşkınlıklar yaptıkları, düşmanca davranışlarda bulunup, geceleri bazı Müslüman çiftlikler civarında silah atarak halkı korkuttukları anlatılıyor ve bazı gayrimüslim vatandaşlara, kurtarılamayan memleketlerini kurtarmak için ebedi düşmanları olan Türklerle mücadeleye başlayacaklarını ve bu amaçla tertip edilen çetenin faaliyetlerinin devamı için para gerektiğini söyleyip, belirledikleri miktarda para talep ettikleri belirtiliyordu. Ayrıca Müslüman halka karşı düşmanca davranışlar ve atılan silahlar

---

313 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 57/70.
314 Can Erdem, a.g.m., s. 691.
315 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 58/80.
316 BOA, MV, nr. 223/158.
317 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 61/11.

dolayısıyla Müslüman halkın sürekli şikâyetlerde bulunduğu, bölgelerine jandarma istedikleri fakat jandarmalara verilen para az olduğu için gönüllülerin bile istifa etmekte oldukları ve eldeki jandarma kuvvetlerinin Rumların bu faaliyetlerini durdurabilecek güçte olmadıkları bildiriliyordu[318]. Yine aynı tarihte gönderilen diğer bir yazıda da Silivri'ye bağlı Rum köylerinde yardım adıyla büyük meblağlarda para toplandığı, istenen miktarı vermek istemeyenlerin ölümle tehdit edildiği, köylerden birinde ahalinin kilisede toplanması istenip, toplananlardan zorla para tahsil edildiği bildiriliyordu[319].

Şubat 1921'de aralarında çocuk ve kadınlarında bulunduğu Müslüman köylüler, Ömerli ve Koçullu'dan odun çekerlerken silahlı beş Rum gelerek kadın ve çocukları alıkoymuşlar, iki yetişkin erkeği ise 1000 adet evrak-ı nakdiye ve 300 adet altın getirmelerini tembihleyerek serbest bırakmışlardı. Köylüler parayı denkleştirip teslim ederek kadın ve çocuklarını kurtarılabilmişlerdi[320]. Mart 1921'de Ömerli Bozhane köyüne gelen Yunan elbisesi giymiş bir Rum çetesi halkı camide toplayıp, üzerlerinde buldukları kıymetli şeyleri almışlar, Mehmet Ali Ağa'yı öldürüp, parçalamışlar, İbrahim Ağa'nın kulaklarını keserek işkence yapmışlar ve birçok evi de yakmışlardı[321]

Müslüman halkın düştüğü kötü durumlar da, Rumlar için fırsat olabiliyordu Meselâ, Temmuz 1920'de Beykoz Kuva-yı Milliye tarafından işgal edilip, İngiliz torpidosundan gelen bombardımana maruz kalınca, civardaki Müslüman halk, heyecan ve korkuya kapılıp evlerini terkettiler. Bu durumu fırsat bilen yerli Rumlar Yunan askerlerinin gözetiminde Müslümanların evlerine girip, mallarını ve eşyalarını aldılar. Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne "acil" ibaresiyle bildirilen olay için gereken yerlerde girişimlerde bulunulması istenmişti. Osmanlı Polis Müdürü de İtilaf Kuvvetleri komisyon reisine başvurarak, bölgede İngilizler tarafından tutuklanan polis memurlarının serbest bırakılmasını istemişti[322].

Yunanlılar tarafından alenen kışkırtılan ve faaliyetlerine destek verilen Rumlar, kendilerini tercümanlık ile görevlendiren diğer devletlerin işgal güçlerine de, özellikle İngilizlere çok güveniyor, onlardan aldıkları cesaretle Müslüman Türk halka çeşitli saldırılarda bulunuyorlardı. Ağustos 1920'de Rumeli Köyü ahalisinden Lefter ve İstirati adındaki iki Rum, köyün Müslüman ahalisinden para istemişler, vermedikleri takdirde

---

[318] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 45/28. Bkz. Ekler BelgeX
[319] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 45/28.
[320] *Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk*. S. 236.
[321] *Aynı eser*, s. 236.
[322] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 43/21.

Yunan askerleri tarafından tutuklanacaklarını söylemişler, ellerindeki İngilizce "İngiliz Memurudur" yazılı vesikayı göstererek Müslüman halkı tehdit etmişlerdi[323]. İzinli bir Osmanlı polis memuru, Beyoğlu'nda gezerken Rumlar tarafından dövülmüş daha sonra İngiliz polislere teslim edilmiş ve İngilizler tarafından önce hapishaneye, daha sonra bulaşıcı hastalığı olduğu ileri sürülerek hastaneye yatırılmış, sonradan taburcu edilmişti[324]. Aralık 1920'de Bakırköy'ün Emir-i Ahur köyüne giden bir İngiliz müfrezesinde tercümanlık görevi yapan Seri ve Bulgar Visol adlı iki kişi, köy muhtarına hakaret edip, din, millet ve padişaha küfretmişler, milli hislere dokunacak sözler söylemişlerdi[325]. Aralık 1920'de Osmanlı Devleti'ne hakaret ve Müslüman halktan tehditle para istemek suçlarından haklarında tutuklama kararı olan Rumeli Feneri köyü ahalisinden Lefter ve arkadaşları, kendilerini tutuklamaya teşebbüs eden jandarma ile çatışmaya girmişler, daha sonra kaçıp Büyükdere İngiliz karargâhına sığınıp, şikâyette bulunmuşlardı. İngilizler bu Rumların İngiliz memuru olduklarını ve tutuklanmalarına izin verilmeyeceğini söylemişler, köylerine rahatça gidip gelmelerine kesinlikle müdahale edilmemesini istemişlerdi. Hatta İngilizler, İngiliz Kumandanlığı'nın emri ve malumatı olmadan Rum veya İslam ahalisinden hiç kimse hakkında muamele yapılmamasını, İngiliz karargâhından vesika almadıkça kimsenin silah taşımamasını, jandarmanın silahlarının bile bir haftaya kadar vesikası alınmazsa İngilizler tarafından müsadere edileceğini bildirmişlerdi[326]. Ocak 1921'de aynı köye gelen İngiliz kıdemli Yüzbaşısı Kaptan Fobes halka, bir heyet teşkil edilerek, artık yaralama suçu vesair adi suç davalarının bu bölgede halledileceğini söylemişti[327] ki İngilizler bu yolla kendilerine hizmet eden Rum halkı korumaya çalışıyorlardı. Kaptan Fobes'in bu açıklaması Osmanlı makamlarını rahatsız etmiş, Hariciye Nezareti'nden gerekli girişimlerde bulunulması istenmiş, fakat mesele Zekeriya Karakolu'nda görevli ve Kaptan Fobes ile arkadaşlık kurmuş olan bir üsteğmen tarafından halledilmişti. Üsteğmenin girişimleri sonunda, İngiliz Yüzbaşısı Rumeli Feneri ahalisini toplayıp, Osmanlı jandarmasının cins ve mezhep ayırmadan, halka karşı şefkatle muamele ettiğini, Lefter ve arkadaşlarının da bir an evvel teslim olması gerektiğini söylemişti[328]. Şubat 1922'de Çatalca'da İngiliz askeri elbisesi giymiş silahlı altı kişi, bölgedeki

---

323 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 45/8.
324 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 47/26 (Kasım 1920).
325 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 48/49.
326 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 51/2.
327 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 51/2.
328 Aynı belge.

Osmanlı inzibat askerlerini durdurup, onlara ne için gezmekte olduklarını, silahlarının kim tarafından verildiğini ve 17 numaralı Karakol'un nerede olduğunu sormuşlardı. İnzibat askerlerinden biri, bu altı kişiden birini tanımış, onun çete reisi Fener köylü Rum Buji Kaptan olduğu söylemiş ve İngiliz elbisesi giyip Osmanlı askerlerine sorular soran altı kişinin Rum olduğu anlaşılmıştı[329].

İstanbul'daki Rumlar işgalden olabildiğince faydalanmaya çalışıyorlardı. Özellikle Osmanlı vatandaşı değil de İtilaf Devletleri'nden birinin vatandaşı olabilirlerse isteyip de yapamayacakları şey yok gibiydi. Meselâ Koca Mustafapaşa'da Asador ve arkadaşları, arsalarına İngiliz bayrağı çekerek kendilerini İngiliz vatandaşı gibi göstermişler ve arsaya izinsiz barakalar yapmışlardı. Yapılan incelemeden sonra bunların Osmanlı vatandaşı olduğu anlaşılınca gereğinin yapılması için Şehremaneti'ne bu konuda bilgi verilmişti[330].

İstanbul Rumlarının faaliyetlerinde din adamlarının da etkisi büyüktü. Temmuz 1920'de Kalamış'taki Rum kilisesinin Papazı, Rum halkı kiliseye davet etmiş, Büyükbakkalköy ve Küçükbakkalköy'de çete oluşturulduğunu, oradaki çetecilere dağıtılmak üzere tüfek yollandığını, fakat silahların sevki sırasında polis memurlarının çaldığı düdük sesinden korkulup, silahların denize döküldüğünü anlatmış ve Osmanlı olsun, Yunan olsun bütün Rum halkın silah altına alınmasının gerekli olduğunu söylemiş, bu konudaki davetlere Rumların icabet etmesi gerektiği hususunda nasihatlerde bulunmuştu[331]. Aralık 1920'de Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Mütarekenin imzalanmasından sonra İstanbul Rumlarının başlarında Patrikhane olduğu halde Osmanlı halkının milli hislerini rencide edici hareketlerde bulundukları ve Yunanlılığın yayılmasını temin için her fırsatta taşkınlıklarda bulundukları bildirilmişti. Ayrıca Yunanistan'da meydana gelen, Venizelos'un düşüşü ve Kral Konstantin'in dönüşü[332] olayından dolayı hayal kırıklığına uğrayan İstanbul Rumlarının son zamanlarda bazı kışkırtmaların da etkisiyle tekrar faaliyete geçtikleri, Venizelos'un isim günü olan 28 Aralık günü, Müslüman halkın dini ve milli hislerini rencide edici gösterilerde bulundukları belirtilmişti. Hatta eski Yunan komutanlardan General Mazarakis ve General Poano başkanlığında bir teşkilat

---

329 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 59/82.
330 BOA, DH. UMVM, 101/43 (Kasım 1921).
331 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 48/42.
332 1 Kasım 1920'de Yunanistan'da yapılan seçimlerde Venizelos Hükümeti düştü ve yeni Yunan Hükümeti ile İstanbul'daki Patrikhane arasında ilişiler bozuldu. Bu durum İstanbul Rumlarını sıkıntıya soktu. (H.Toker, a.g.e., s. 63).

oluşturdukları, bu teşkilata Yunanistan'dan gelen Venizeloscu bazı sivil ve asker şahısların da katıldığı, Patrikhane'nin de bu teşkilata destek olduğu bildirilmişti. Amacı İstanbul'da Rum nüfusun fazla olduğunu iddia ederek bazı sonuçlar elde etmek olan bu teşkilat ile ilgili, komiserlikler ve elçilerimizin bulunduğu diğer devletler nezdinde teşebbüste bulunulması, bu generallerin ve yanındakilerin İstanbul'dan uzaklaştırılması için gerekli girişimlerin yapılması istenmişti[333].

İstanbul Rumları Venizelos'un isim gününü bahane ederek İstanbul'da pek çok olay çıkarmışlardı. Meselâ, Galatasaray civarında tramvaya binen birkaç Rum Venizelos'un isim günü olduğunu ileri sürerek ücret vermek istememişler, bilet almalarını söyleyen kontrol memurunu dövmüşlerdi. Bunun üzerine olay yerine gelen polisler tarafından tutuklanıp Galatasaray Karakolu'na götürülen Rumları kurtarmak için civardaki Rumlar Karakol önünde toplanmış ve Karakola hücum etmeye kalkmışlardı. Olay ancak iki subay komutasında merkezden gönderilen jandarma müfrezesinin desteğiyle bastırılmıştı[334]. Nisan 1921'de Zografyon Mektebi'ndeki Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti üyeleri ile Rum Patrikhanesi üyeleri ve Venizelos taraftarları işbirliği içinde İstanbul'daki yerleşik Rumlarla Yunan askerlerini cemiyete kaydediyor, onları silah ve bombayla donatıyorlardı. Amaçları; Yunanlılar istila ettikleri mahallerden çıkarılacak veya kovulacak olurlarsa, burada sırf İngilizlerin müdahalesini sağlamak için İstanbul'da kanlı bir ihtilal çıkarmaktı. Hatta bu kişilerden bazıları Patrikhanenin verdiği 200 lira karşılığı Papaz Köprüsü ile Boğazkesen mevkilerinde Osmanlı ve Fransız polisine karşı silahla hücum edip, bomba atmışlardı[335].

Rumlar, yüzyıllarca idaresinde hoşgörü içinde yaşadıkları Osmanlı Devleti'ne de kin kusar gibiydiler. 4 Nisan 1921 tarihli istihbarat raporunda bahsedilen hareketler buna önemli bir delildir. Bu rapora göre; Beyoğlu'nda Trapsolos isminde bir Rum'un Osmanlı sancağını ayağı altında çiğnemek suretiyle Türkleri tahrik ettiği ve derdest edilerek İngiliz zabıtasına teslim edildiği, Yunan askeri elbisesi giymiş, Türk tebaasından olduğu sonradan anlaşılan bir Rum'un, Dolapdere merkezi önüne gelerek polislere karşı Müslümanları rencide edecek surette Osmanlı sancağını ayakları altında çiğneyip, ağzına geleni söyleyip gittiği, arkasını takip eden polislerden birini yaraladığı, sonradan yakalanıp İngiliz polisine teslim edildiği ve rıhtım üzerinde beş altı Rum'un,

---

[333] BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 51/43.
[334] BOA, DH.EUM, AYŞ, nr. 51/43.
[335] Hülya Toker, a.g.e., s. 64.

Osmanlı sancağını çiğnedikleri, birkaç Kürt hamal meseleye müdahale edince bir fenalık olmadan hepsinin polis müdüriyetine sevk edildiği bildirilmişti[336].

İstanbul Rumlarının diğer bir faaliyeti de Anadolu'da Türk ordusuna karşı savaşan Yunan ordusu için yardım toplama çalışmalarıydı. Bu amaçla Rum liderler Patrikhane'de olağanüstü toplanarak, Yunan ordusu için bütün Rumların mecburi yardım toplamaya tabi tutulmalarına karar vermişler ve her Rum'un serveti nispetinde yardım vereceğini, yardım vermeyen Rumlar için siyah listeler düzenleneceğini bildirmişlerdi[337]. Yunan Generali Karançis, Patrikhane'de yaptığı konuşmada, zafere ulaşmak için evvela paraya sonra da insana şiddetle ihtiyaçları olduğunu, bunlar temin edilirse dökülen kanların boşa gitmeyeceğini, aksi takdirde Panhelenizm gayesinin mahvolacağını söylemişti[338].

İstanbul Rumlarına bu faaliyetlerine, İstanbul'un diğer azınlığı olan Ermeniler de katılıyorlardı. Ermenilerle Rumlar İstanbul'un işgali sırasında Türklere karşı işbirliği yapmışlar, ortak toplantılar düzenleyerek, Türkler aleyhinde, gerek silahlanma, gerek gönüllü asker toplama, gerek para toplama ve gerekse propaganda yapma konularında bazı kararlar almışlardı. Meselâ Nisan 1922'de Beyoğlu'nda Rum Zografyon Mektebi'nde Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ile Ermeni Taşnak Komitesi tarafından seçilen encümen üyeleri toplanmışlar ve Ermeni ve Rum gençleri arasında propaganda yapmak, gönüllü asker yazmak, gerekli yardımlarda bulunmak, gönüllüleri bir an önce sevketmek gibi kararlar almışlardı[339].

İstanbul'daki azınlıkların yaptığı diğer zararlı bir faaliyet ise, Türk çocuklarının kaçırılıp, Hıristiyanlaştırılmaya çalışılmasıdır. Kasım 1921'de Selanik Romörkörü mürettebatından İsmail onbaşının şikâyeti bu duruma en uygun örnektir. İsmail onbaşı ölen kızkardeşinin bir kız çocuğu olduğunu ve bu kız çocuğunun Rumlar ve İngiliz polisler tarafından kandırılıp Büyükada'daki Rum yetimhanesine yerleştirildiğini belirtiyor ve çocuğun kendisine verilmesini talep ediyordu[340]. Benzer bir hadisede ise, Doktor Abdüsselam Paşa'nın hanesinden manevi kızı alınıp Ermeni yetimhanesine götürülmüş, kız buradan kaçıp geri gelmesine rağmen tekrar alınıp bu defa Bulgar yetimhanesine götürülmüştü. Abdüsselam Paşa bu olayı iç ve dış kamuoyuna anlatmak

---

336 Hülya Toker, a.g.e., s. 46.
337 Hülya Toker, a.g.e. s. 72.
338 Hülya Toker, a.g.e., s. 74.
339 Hülya Toker, a.g.e., s. 119.
340 BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 57/81 (Kasım 1921).

için İngilizce Almanca ve Fransızca mektuplar yazınca, İttihatçı olduğu iddiasıyla Malta'ya sürüldü[341]. Kuleli Askeri Lisesi'nde yaşanan bir olay da pek çok kimsesiz Türk çocuğunun Emeni veya Rum yetimhanelerine yerleştirilerek Hıristiyanlaştırıldıklarına önemli bir delildir. Lisenin bir kısmına Ermeni yetimhanesi olarak el konmasından sonra, Amerikalılar Ermeni yetimleri ayrı bir binada toplamak istemişler ve bu ayırma sırasında bir Türk çocuğunun kardeşini de Ermeni diye ayırmışlardı. Çocuk büyük uğraşlar sonunda kardeşini kurtarabilmişti[342]. Ocak 1921'de Polis Müdüriyeti'nden Dahiliye Nezareti'ne yazılan yazıda, Ermeni Muavenet-i Milliye Cemiyeti ve İngiliz zabıtası tarafından eski Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin evinden alınan Hacer isimli kızın yapılan inceleme sonunda Ermeni olmadığının anlaşıldığı bildirilmektedir[343]. 13 Ekim 1921 tarihine kadar, Hıristiyan olduğu iddia edilip Müslüman ailelerin yanından alınan 670 çocuk için inceleme ve işlem yapılmış ve 360 tanesinin Müslüman olduğu kesinleşmişti[344]. Aralık 1921'de son Osmanlı sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa tarafından Şeyhülislamlık makamına gönderilen bir yazıda da bu konuya değinilmiş, bir takım Türk kızlarının evlerinden alınarak Patrikhane'ye, Rum ve Ermeni yetimhanelerine nakledildiği, bir kısmının da Hıristiyan aileler yanına hizmetçi olarak verildiğine dair şikâyetlerin sıklaştığı bildirilmiş, meselenin araştırılarak, sonucunun en kısa sürede Sadarete bildirilmesi istenmişti[345]. Ocak 1922'de Şeyhülislam Mehmet Nuri Efendi'nin gönderdiği cevabi yazıda, bu durum doğrulanmış, çocukları kaçırılan veya zorla ellerinden alınan ailelerin Darü'l-Hikmet-i İslamiye'ye müracaatta bulunarak yardım talep ettiklerini ve ilgili makamlar tarafından yapılan araştırma sonunda bu durumun tespit edilerek şikâyetlerin doğrulandığı bildirilmiş, hatta Ermeni ve Rumlar tarafından kaçırılan dört Türk çocuğunun kimlik ve aile bilgileri belge halinde eklenmişti[346].

---

[341] Bülent Bakar, "Mondros Mütarekesi'nden Sonra Yaşanan Önemli Bir Problem: Türk ve Ermeni Yetimleri Sorunu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXI/62, (Temmuz 2005), s. 582.
[342] Bülent Bakar, a.g.m., s. 583.
[343] Bülent Bakar, a.g.m., s. 583.
[344] Bülent Bakar, a.g.m., s. 584.
[345] Zekeriya Türkmen, "İşgal Yıllarında İstanbul'daki Uygulamalar: Mütareke Dönemi'nde Türk Çocuklarının Kaçırılması ve Hristiyanlaştırılması", *KÖK Araştırmalar*, II/2 (Güz 2000), s. 274.
[346] Zekeriya Türkmen, a.g.m., s. 275.

3.2. RESMİ İŞGAL DÖNEMİNDE MÜSLÜMAN-TÜRK HALKIN DURUMU- EKONOMİK VE SOSYAL SORUNLAR

1920 yılında İstanbul'daki nüfusa bakıldığında, İstanbul'da 560.434 Müslüman, 384.689 Rum, 118.000 Ermeni ve 44.765 Yahudi bulunmaktaydı[347]. İstanbul'da yaşayan erkekler I. Dünya Savaşı'na kadar askere alınmazken, I. Dünya Savaşı'nda bu imtiyaza son verildi, hatta azınlıklar bile askere çağrıldı[348]. Savaş bittiğinde İstanbul'daki Müslüman nüfusun erkek sayısı azalmış, ihtiyarlar, çocuklar ve dullar artmıştı.

Savaşı bitiren ateşkesin ardından İstanbul'un fiilen işgal edilmesi ile Beyoğlu tarafı "Zito Venizelos" diye sevinç çığlıkları atan insanlarla doluyken, öbür yaka mahzun camileri ve üzgün insanları ile derin bir sessizliğe bürünmüştü[349]. Artık İstanbul halkı, sadece Müslüman-Türklerden ve gayrimüslimler ile az sayıda Levantenlerden oluşmuyordu. Altın çizgili mavi kepleri ve madalyalı göğüsleriyle Fransız subaylar, haki renkli ve kasklı İngilizler, yeşil-gri elbiseleri ile İtalyan askerler de İstanbul görüntüsünün bir parçasıydılar artık[350]. Bu ortamda İstanbul'un Müslüman halkı işgalden sonra ne yapılması hususunda üç gruba ayrılmıştı. Bir kısmı savaşa karşı çıkıyor ve Anadolu'da başlamakta olan Milli Mücadelenin durdurulmasını istiyor, diğer bir kısım, durumu olduğu gibi kabul edip, aceleye gerek görmeden kurtuluşu zamana bırakmayı savunuyor, üçüncüsü ise Anadolu'da başlamak üzere olan savaşın desteklenmesini istiyordu[351]. Nitekim üçüncü grup İstanbul'un fiili işgalinden itibaren kurulan ve Anadolu'ya silah, savaş malzemesi ve insan kaçırmak için çalışan gizli örgütlere katılmışlar veya destek vermişlerdi.

İstanbul'da İtilaf Devletleri'nin kontrolü altında bulunan depolardan, Anadolu'ya silah, malzeme veya insan kaçırılması işgal dönemi İstanbul'unda sık rastlanan bir olaydı. Bu işleri organize eden belli teşkilatlar vardı ve Müslüman halk da bu teşkilatların ya doğrudan içinde yer alıyor veya onlara sonuna kadar destek veriyordu. Fiili işgal döneminde en faal gruplardan biri "Karakol Cemiyeti" idi fakat bu cemiyet İstanbul'un resmi işgali ile birlikte önemli liderlerinin tutuklanması veya

---

347 Bilge Criss, a.g.e., s. 39.
348 Bilge Criss, a.g.e., s. 41.
349 Osman Özsoy, a.g.e., s. 61.
350 Tülin Aktuzlu, "Willy Sperco'nun Gözüyle İşgal Altındaki İstanbul", *Toplumsal Tarih*, s. 31.
351 Mehmet Temel, a.g.e., s. 9.

Malta'ya sürülmesi yüzünden etkinliğini kaybetmişti[352]. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin kurulmasıyla Ankara, İstanbul'daki yeraltı çalışmalarını devraldı ve resmi işgal döneminde de bu faaliyetler devam ettirildi. M.M. diye de tanımlanan Müdafaa-yı Milliye Grubu, Felah grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu, Muavenet-i Bahriye Grubu bu faaliyetleri devam ettiren gruplardı[353].

Şehirlerinin işgal güçleri tarafından tamamen ele geçirilmesi, işgal güçlerinin yaptıkları haksızlıklar hatta eziyetler, azınlıkların yaptığı aşağılamalar yanında, İstanbul'da yaşayan halkın en büyük sıkıntılarından biri de ekonomik durumdu. 1914-1920 yılları arasında İstanbul'da temel ihtiyaç maddelerinin fiyatları %1350 artmıştı, fakat aynı dönemde memur maaşlarında ancak %50 oranında artış sağlanabildiğinden, memurların satın alma gücü %60-80 oranında düşmüştü[354]. Yine de eğitimli genç erkekler için en ideal iş, devletin memurlarına iki ya da üç ayda bir ödeme yapabiliyor olmasına rağmen, bakanlıklardan birisinde kâtiplikti ki aylıklı çalışanlar, aylıkları karşılığı genellikle gayrimüslim tefecilerden %5 faizle borç para alabiliyorlardı[355]. İstanbul'daki diğer bir sorun gıda sorunuydu. İstanbul'un ihtiyacı olan önemli gıda maddeleri genellikle yurtdışından ithal ediliyordu fakat savaş durumu, dış ticaret yollarının kapanmasına sebep olmuş ve Anadolu'dan nakliyedeki sorunlar yüzünden yeterli miktarda malzeme getirilemeyince İstanbul'da gıda sıkıntısı baş göstermişti. Mütarekeden sonra bu sıkıntının geçmesi beklenmiş, fakat 1920/1921 yılı gıda maddesi, özellikle un ithalatı savaş yıllarının sekiz katına çıkmasına rağmen ekmek fiyatları bir türlü düşmemiş, 1921 ve 1922 yıllarında gıda ithalatı artarak devam etmesine rağmen İstanbul'un gıda stoku bir aylık ihtiyacı karşılamaktan öteye geçememişti[356]. Tamamına yakını Avusturya-Macaristan'dan ithal edilen şekerin ithalatı da savaş yıllarında durma noktasına gelince, et ve unda görülen aşırı fiyat artışı şekerde de görülmüş, 1913 yılında kıyyesi 2-2.5 kuruşken, 1919 Kasım'ında 54, 1920 yılı başlarında 76 kuruşa yükselmişti[357]. İstanbul'a gelen muhacirler ve mültecilerle şehrin nüfusunun artması da gıda sıkıntısının sebeplerindendi.

İstanbul halkının ekonomik ve sosyal durumunu zorlaştıran diğer bir etken de yangınlardı. Evler genellikle ahşap olduğundan bir yangın başladığında, rüzgârın

---

[352] Bilge Criss, a.g.e., s. 168.
[353] Bilge Criss, a.g.e., s. 173-207.
[354] Mehmet Temel, a.g.e., s. 28.
[355] Bilge Criss, a.g.e., s. 42.
[356] Mehmet Temel, a.g.e, s. 34, 60.
[357] Mehmet Temel, "Mütareke Döneminde İstanbul'un İaşe Sorunu", *Toplumsal Tarih*, sayı: 52 (İstanbul 1998) s. 41.

durumuna göre birçok mahalle ardı ardına tutuşabiliyordu. İstanbul'da 1920 yılında 747 ev, 1921 yılında 600 ev, 1922 yılında 100 ev yangınlarla tahrip olup yıkılmıştı[358]. Genellikle İstanbul'da büyük yangınlardan sonra bir komisyon kuruluyor ve bu komisyon yangınzedelerin iskân ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyordu. Yangınzedelerin yerleştirilmesi için üç yol izlenirdi; birincisi ve en başarısız olunan yöntem yangınzedelere geçici konutlar inşa etmek, ikincisi, yangında zarar görenleri şehir dışına göndermek, üçüncü ve en geçerli yöntem ise yangın mahallerine yakın yerlerdeki cami ve medreselere yangınzedeleri yerleştirmekti[359]. Yangınların sık yaşanmasında ve geniş mahallere yayılmasında evlerin ahşap, sokakların dar olması yanında itfaiye teşkilatının yetersiz olmasının da etkisi vardı. İstanbul yangınlarına ya gönüllü mahalle tulumbacıları ya da askeri itfaiye müdahale ediyordu, fakat bu iki grup arasında da çekişme vardı[360]. 1920'den itibaren yanan ev sayısındaki azalmada, işgal kuvvetlerinin şehre getirdiği modern yangın arabalarının ve söndürücülerin etkisi vardı[361].

İstanbul'da işgal yıllarında halkı sıkıntıya sokan diğer bir etken salgın hastalıklardı. Özellikle 1920- 1922 yılları arasında en etkili hastalıklar tifo, kolera ve veremdi. 1920 yazında Karadeniz limanlarında ilk kez başlayan kolera salgınının, İstanbul'a sıçramaması için devlet çeşitli tedbirler almışsa da 1921 ve 1922 yıllarında İstanbul'da tifo salgını başlamış, 1921 yılı Ekim ayında 15 gün içinde 72 kişi bu hastalığa yakalanmıştı[362]. 1920 Eylül ayında İstanbul Belediyesi tifo salgınına karşı halkı uyarmış, yiyecek ve içeceklerine dikkat etmelerini istemişti[363]. Diğerlerine göre daha çok ölüme neden olan hastalık ise veremdi. 1920'de İstanbul'da veremden ölenlerin sayısı yılda 2640 idi ve 1922 yılında bile 16.256 ölüm içinde, her altı ölümden biri veremdendi[364]. İşgal İstanbul'unda artan fuhuşla beraber yayılan diğer bir hastalık zührevi hastalıklardı. İstanbul'da I. Dünya Savaşı yıllarında yaygınlaşmaya başlayan fuhuş, mütareke döneminde en yüksek seviyeye çıkmıştı. Yoksulluk, kadınların dul kalması, İstanbul'a sığınan çeşitli milletlere mensup kadınlar, fuhuşun artmasındaki

---

358 Bilge Criss, a.g.e., s. 48.

359 Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 160-161

360 Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Soysa Durumu*, Ankara 1998, s. 158.

361 Bilge Criss, a.g.e, s. 48.

362 Mehmet Temel, a.g.e., s. 247.

363 Vakit, s. 1, sütun 3, 8 Eylül 1920.

364 Bilge Criss, a.g.e., s. 57.

etkenlerdi[365]. Falih Rıfkı Atay işgal İstanbul'unu tasvir ederken, kadınların bu durumunu da değinir ve şöyle der: "Şehirde bağıranlar satılık cesaretlerini, susanlar satılık namuslarını sokağa sermişlerdir. Fuhuş kadınların bağrında bir iri elmas gibi, alçaklık erkeklerin başında bir altınlı taç gibi yanıyor. Herkesin öyle bir vatanı var ki evine sığabilir, öyle şerefi var ki cebine sığabilir"[366].

3. 3. RESMİ İŞGAL DÖNEMİNDE İSTANBUL'DAKİ MUHACİRLER VE MÜLTECİLER

İstanbul'un ekonomik, sosyal sorunlarını, asayiş ve sağlık problemlerini artıran bir etken de Mütarekeden itibaren İstanbul'a gelen göçmenlerdi. İşgal döneminde İstanbul'a gelen göçmenler dört grupta toplanabilir:

1. Anadolu'da Yunan işgalindeki bölgelerden Yunan zulmü ve baskısı yüzünden İstanbul'a sığınan Müslüman mülteciler
2. Kuva-yı Milliye baskısından kaçıp İstanbul'a sığınan Müslüman mülteciler
3. Bolşevik rejiminden kaçıp İstanbul'a sığınan Rus mülteciler
4. İstanbul'a gelen Rum göçmenler[367].

İzmir'in işgali ile başlayan ve Batı Anadolu'ya yayılan Yunan işgalinden kaçıp İstanbul'a gelen Müslüman mülteciler, Yunan işgalinin Marmara sahilleri ve Trakya'ya yönelmesi üzerine genellikle vapurlarla şehre taşındılar. 1920 yılında İstanbul'da bulunan 65-70 bin muhacirin 20.480'ini Edirne, Bursa, İzmir ve Balıkesir'den gelenler oluşturuyordu[368]. Bunun yanında, Kuva-yı Milliye birlikleri içindeki bazı eşkiyaların yağma, talan ve gasp yöntemine başvurmaları sonucu bölgelerini terk eden Müslüman halkın da göç etmek için tercih ettiği şehir yine İstanbul'du. Bir de sayıları yaklaşık 5 bin olan ve işgal edilen bölgelerde memur olup, işgal sonrasında maaşları ödenmediği için devletin merkezine gelen muhacirler vardı[369]. Fransızların Maraş'ı işgali üzerine İstanbul'a gelen ve harcırah talep eden Nafia katibi Minas Efendi[370], Bağdat'ın

[365] Mehmet Temel a.g.e., s. 253.
[366] Konur Ertop, a.g.m., s. 15.
[367] Mehmet Temel, a.g.e.,s. 74.
[368] Safiye Kıranlar, a.g.t.,s. 145-146.
[369] Safiye Kıranlar, a.g.t., s. 147.
[370] BOA, DH.UMVM, 164/76 17 Mayıs 1921.

İngilizler tarafından işgali sırasında esir düşen, daha sonra İstanbul'a gelen Bağdat'taki Osmanlı memurları[371] bu gruba verilebilecek iki örnektir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nisan 1921 itibariyle İstanbul'da bulunan Müslüman mülteci sayısını 50.000 olarak vermiştir[372]. Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi ise İstanbul'a sığınan Müslüman mültecilerin sayısını 1920'de 40.000, 1921'de 60.000,1922'de ise 70.000 olarak açıklamıştır[373]. Muhacirlerin iaşe ve iskân sorunları ile Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Maliye ve Harbiye Nezaretleri ve bazı yabancı yardım kuruluşları ilgilenmişti. Muhacirler, Gülhane'de bulunan misafirhanelerde, Beyazıt'taki barakalarda, Eyüp'teki tekke ve medreselerde, Hasköy ve Cerrahpaşa aşhanelerinde, Beyoğlu'nda[374], Sirkeci Yeni Camii'nde, Emirler Camii'nde, Rami Kışlası'nda, Selimiye Kışlası'nda, Davutpaşa Kışlası'nda[375] ve İstanbul'un çeşitli bölgelerinde yerleştirilmişlerdi.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen Müslüman muhacir ve mültecilerin sığınma yeri olan İstanbul, Rusya'daki Bolşevik rejiminden kaçan Rus mülteciler için de sığınma kapısı olmuştu.1917'de Rusya'da meydana gelen Bolşevik devriminden sonra Çar'a bağlı Beyaz ordu Avrupa Devletlerinin de desteğiyle güney Rusya'da direniş hareketlerine girişmiş fakat 1920 yılında Kızılordu'ya yenilip dağılmıştı. Bu gelişmelerin etkisiyle 1920 yılı başlarından itibaren İstanbul'a yoğun bir Rus mülteci akını (Bu mülteciler içinde Rus vatandaşı olan Ermeniler, Yahudiler, Rumlar, Türkler, Gürcüler, Ukraynalılar, Tatarlar ve Kalmuklar da vardı[376]) başlamıştı. Rus mültecilerin İstanbul'da yığılmalarının bir nedeni, diğer ülkelere girmeleri konusunda getirilen katı kısıtlamalardı. Fakat İstanbul gibi Rus mültecilere kapısını açan yerler de vardı. Sırbistan'a 100.000, Bulgaristan'a 1000, Yunanistan'a 2000 ve ayrıca Limni adasına Fransız koruması altında 20.000 Rus mülteci kabul edildi. İkinci neden ise İstanbul'un yakınlığı ve onları İstanbul dışında bir yere göndermenin yüksek maliyetiydi[377]. Jurnal Gazetesi'nin İstanbul muhabiri, İstanbul'daki pahalılığın, Kızıl Ordu'nun Odessa'ya ikinci defa saldırması üzerine Karadeniz sahilinde yerleşik olan zengin Rus köylüleri ve tüccarlarının İstanbul'a göç etmesi nedeniyle, son aylarda yüzde yüz oranında arttığını

---

371 BOA, DH.EUM.MEM, 117/12, 29 Haziran 1920.

372 C. Claflin Davis, "İstanbul'da Mültecilerin Durumu", *İstanbul 1920*, Ed: Clarence Richard Johnson, çev. Sönmez Taner, İstanbul 1995, s. 178.

373 Mehmet Temel, a.g.e., s. 78.

374 Safiye Kıranlar, a.g.t.,s. 147.

375 Mehmet Temel, a.g.e., s. 83.

376 C. Claflin Davis, a.g.m., s. 178.

377 C. Claflin Davis, a.g.m., s. 178.

bildirmektedir. Bu pahalılık yüzünden de şehre "en pahalı payitaht" tanımlamasını yakıştırmıştır[378]. 45 Fransız ve Rus gemisi yaklaşık 70.000 Rusyalı asker ve sivili İstanbul'a getirmişti. Bir kısmı ise 40.000 kişiyi daha nakledilmek için Kırım'da bekliyordu. İngilizler ve İtalyanlar bu kararda tarafsızlıklarını ilân ettiler ve boşaltmaya katılmadılar. General Harrington hatıratında, hükümetinin sorumluluğun tümüyle Fransızlar'da olduğunu söylediğini, ama o manzaraya şahit olunca yardım etmemenin elde olmadığını, çünkü 2.500 kişi alan gemiye 10.000 kadar insanın dolduğunu anlatmıştır[379].

Osmanlı hükümeti Rus mültecilerin İstanbul'a getirilmesine karşı çıkmış, fakat İtilaf Devletleri nezdinde etkili olamamıştı ki 1920 yılı sonuna gelindiğinde İstanbul'daki Rus mülteci sayısı 150.000'e ulaşmıştı[380]. İzmir'de yayınlanan Fransızca La Reforme gazetesi'nde 1920 yılı İstanbul'unu anlatan altı günlük yazı dizisi hazırlayan Willy Sperco, 1 Eylül 1920 günkü yazısında İstanbul sokaklarını şu şekilde anlatır: "Güney Rusya nüfusunun büyük bir bölümü Bolşevik teröründen kaçarak buraya sığınmışlardı. Pera (Beyoğlu) caddesinin bugün yarın bir Moskova caddesine dönüşebileceğini düşünmekten kendimizi alamadık. Abartılı renkleriyle afişler, gelip geçenlere Kremlin'in ihtişamını ve Petrograd'ın köprülerini anımsatarak en iyi mutfağın "Rouski Agalop'ta (Rus Evi'nde) olduğunu söylüyordu. İki adım ötede bir başka afiş size Moskova Kulübü Lokantası'nın önünde olduğunuzu ve bir üçüncüsü kendine inanan herkese Petrograd'ın bilmem hangi fabrikasının reçellerinin dünyanın en iyi reçelleri olduğunu bildiriyordu. Tolstoy'un diliyle yazılmış gazeteler, sokaklarda çaresiz askerler ve mavi gözlü sarışın kızlar tarafından satılıyordu" [381].

Rus mültecilerin İstanbul'da iskân ve iaşesi için Amerikan, İngiliz, Fransız, Ermeni, Rum, Yahudi, Rus ve Türk birçok yardım kuruluşu çalışmıştı[382]. Rus mültecilerin barınma, beslenme şartları Anadolu mültecilerine göre çok daha iyiydi çünkü onlara yapılan yardımlar İstanbul'daki örgütlerle sınırlı kalmamış, Avrupa ülkelerindeki bazı yardım kuruluşları da doğrudan para, sağlık malzemesi ve araç-gereç

---

[378] Ceren Çıkın, a.g.t., s. 125.

[379] Devrim Vardar, *İstanbul'un 1928-1923 Yılları Arası İtilaf Kuvvetlerince İşgalinin Sosyal Açıdan Türkiye'nin Yakın Tarihindeki Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 150.

[380] Mehmet Temel, a.g.e., s. 118.

[381] Tülin Aktuzlu, a.g.m., s. 31.

[382] Bu kuruluşların isimleri için bkz. C. Claflin Davis, a.g.m., s. 181-182.

yardımında bulunmuşlardı[383]. Ayrıca İstanbul'daki işgal kuvvetleri, özellikle Fransızlar Rus mültecilerin birinci yardımcılarıydılar. Rus mültecileri sokakta bırakmayıp evlere yerleştirebilmek için bazı Müslüman-Türk evlerine zorla girmeye bile teşebbüs etmişlerdi[384]

Mütarekenin imzalanmasından sonra İstanbul'a Anadolu'dan ve dış ülkelerden, Rum göçü de vardı. Rumların İstanbul'a gelmesinin iki sebebi vardı; birincisi, Rumların ve Yunanlıların İstanbul'daki Rum nüfusu çoğaltarak Venizelos'un Paris Barış Konferansı'ndakileri etkilemesine yardımcı olmak istemeleriydi ki Yunanlılar bu düşünce ile İstanbul, İzmir ve Karadeniz'e düzenli olarak Rum ahali sevketmişlerdi. İkincisi ise, Türk birliklerinin İzmit ve Güney Marmara'da ilerlemesiyle, Rum halkın, onların önünden kaçıp İstanbul'a gelmeleriydi.

Müslüman'ıyla, gayrimüslimiyle, işgalcisiyle, sığınmacısıyla nüfusu 1.600.000'i bulan[385] işgal İstanbul'unda, 6 Ekim 1923'e, yani kurtuluşa kadar çekilecek daha çok çile vardı.

---

[383] Mehmet Temel, a.g.e., s. 139.

[384] "Rus mültecileri iskân maksadıyla Üsküdar Ticaret-i Bahriye Mektebi müdürü Hamit Naci Bey'in Heybeliada'daki evine zorla giren Fransız zabiti ve neferi hakkında……" BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 39/62 (1 Mayıs 1920).

[385] Mümin Yıldıztaş, a.g.t., s. 9.

SON SÖZ

Osmanlı Devleti'nin yaklaşık beş asırdır başkentliğini yapan İstanbul, I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgal edildi. 13 Kasım 1918'den itibaren İstanbul'a giren İtilaf Devletleri askerleri, sözde İstanbul'u işgale gelmemişlerdi. Fakat bütün hareketleri fiilen de olsa İstanbul'un artık işgal altında olduğunu gösteriyordu. Fiili işgalle birlikte şaşıran ve nasıl hareket edeceğini tayin etmeye çalışan İstanbul halkı ve bu durumun yapılacak barış antlaşmasıyla düzeleceğini umut eden Osmanlı Hükümetleri 16 Mart 1920'de yeni bir darbe ile sarsıldılar. Artık İtilaf Devletleri, padişaha, sadrazama, gazetelerdeki tebliğler, sokaklara asılan ilânlar ile halka, İstanbul'u işgal ettiklerini resmen ilân ediyorlardı. Bu dönem bir öncekine göre daha zorluydu. Müttefik Kuvvetlerin yetkileri genişlemişti ve onları bu yetkileri, hatta daha fazlasını kullanma konusunda sınırlayacak herhangi bir güç yoktu.

Resmi işgal döneminde, kendilerini medeni olarak gören İtilaf Devletleri ve onların gelişiyle Müslümanlara düşman kesilen İstanbul azınlıkları yüzünden İstanbul halkı zor günler geçirmişti. Müttefik Devletler, işgal ettikleri resmi binalar, hapishanelere yaptıkları müdahaleler, İstanbul'daki kontrol faaliyetleri ve azınlıklara verdikleri cesaret ile Osmanlı makamlarını hiçe sayan hareketlerde bulundular, işgal ettikleri sivil binalar, öldürme, yaralama, tecavüz, dine ve Türklüğe hakaret ve sebep oldukları asayişsizlik yüzünden İstanbul halkı için de şehri yaşanması zor bir hale soktular.

İşgal süresince, İstanbul'da en etkili olan İtilaf Devleti İngiltere'ydi. Zaten İstanbul'un resmen işgali için en ısrarcı olanlar da İngilizlerdi. Yunanlılar ise İstanbul Rumlarıyla birlikte en acımasız davrananlardı. Fransızlar ve İtalyanlar ise İstanbul'u İngiliz hakimiyetine terketmemek için, İngilizlere paralel olarak hareket etmişler, onlardan aşağı kalmamaya çalışmışlardı.

Müttefiklerin İstanbul'a gelişiyle sevince boğulan İstanbul azınlıkları, Müttefiklerden aldıkları desteğin de etkisiyle yüzlerce yıl bir arada yaşadıkları Müslüman komşularına karşı faaliyetlerde bulundular. Özellikle İtilaf Devletleri askerleri tarafından hapishanelerden kanunsuzca çıkarılan, İtilaf subayları için

tercümanlık yapan İstanbul Rumları, işgal kuvvetleri içinde yer alan Yunanlıların etkisiyle büyük hayaller kurmaya başladılar. Çeteler kurdular, Müslüman köyleri bastılar, halktan zorla para topladılar. Bu faaliyetlerle Müslüman halkı göçe zorlamaya çalışan İstanbul azınlıkları, nüfuslarını çoğaltmak için kimsesiz Türk çocuklarını bile Rum ve Ermeni yetimhanelerine yerleştirip, onları Hıristiyanlaştırmaya çalıştılar.

Bütün bunlar olurken hem Müttefik Kuvvetler, hem de azınlıklar yüzünden sıkıntılı günler geçiren Türk halkın bir kısmı, İstanbul'un bu durumdan kurtulması için Anadolu'daki Milli Mücadele'yi desteklemekten başka çare olmadığını fark ederek, çeşitli teşkilatlar altında, İstanbul'dan Anadolu'ya silah, malzeme ve adam kaçırma faaliyetlerine katıldılar. Böyle düşünenlerin sayısı gün geçtikçe arttı.

İstanbul halkı, aşırı pahalılık yüzünden bir de geçim sıkıntısı da çekti. Yiyecek maddelerinin azlığı yüzünden oluşan pahalılık, maaşların zamanında verilememesi ve işsizlik gibi sorunlarla da birleşince geçim sıkıntısı baş gösterdi. Ayrıca İstanbul'da sürekli çıkan ve pek çok insanın mağdur olmasına sebep olan yangınlar, İstanbul'a Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen muhacirler ve Rusya'dan gelen mülteciler sosyal hayatı alt üst eden gelişmelerdi.

KAYNAKÇA

A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

DH. EUM. AYŞ

35/60, 35/43, 55/82, 39/62, 35/42, 44/102, 34/11, 62/69, 34/19, 40/38, 42/67, 42/33, 44/77, 50/55, 53/36, 54/36, 64/2, 43/47, 53/80, 63/88, 44/31, 54/40, 58/12, 63/76, 64/2, 50/24, 54/3, 55/91, 56/17, 64/2, 40/48, 36/17, 56/16, 38/27, 49/44, 35/37, 42/16, 53/37, 57/42, 46/32, 62/44, 44/101, 43/42, 39/55, 42/57, 40/69, 39/39. 42/71, 41/81, 42/40, 43/21, 45/28, 45/28, 48/42, 43/10, 51/43, 57/70, 58/80, 61/11, 45/28, 45/28, 43/21, 45/8, 47/26, 48/49, 51/2, 59/82, 48/42, 51/43, 57/81, 39/62,

DH. EUM. LVZ

56/66,

DH. EUM. MEM

114/26, 117/12,

DH. EUM. MH

215/65,

DH. EUM. SSM

41/42, 45/17, 41/61-A, 49/47, 44/5,

DH. KMS

59-2/14, 60-1/2, 62/65, 60-2/13, 61-2/24, 59-1/40, 62/79, 61-1/18, 60-2/26, 61-2/52, 60-3/40, 60-2/45, 60-3/11,

DH. MB. HPS

133/19, 82/11, 82/18, 82/19, 107/40, 138/17, 21/98, 83/101,

DH. MB. HPS. M,

44/39, 140/33, 51/47, 48/8, 42/52, 43/33, 133/3, 138/23

DH. UMM

164/2,

DH. UMVM

97/15, 97/13, 97/42, 105/26, 86/28, 101/43, 164/76

HR. HMŞ. İŞO

217/16, 217/37,

HR.İM

45/3, 64/27, 13/142,

HR. SYS

2465/66,

MV

218/5, 220/189, 221/160, 223/7, 223/83, 223/138, 223/94, 223/158,

B-Gazeteler

İKDAM, VAKİT, ALEMDAR

C-Basılmış Eserler

AKŞİN*,* Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele,* II, İstanbul 1992.

AKTUZLU, Tülin, “Willy Sperco’nun Gözüyle İşgal Altındaki İstanbul”, *Toplumsal Tarih*, sayı: 30 (İstanbul 1996), s. 29–35.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919–1922),* Ankara 1975.

ARMAOĞLU, Fahir, “İngiliz Belgelerinde İstanbul’un İşgali (16 Mart 1920)”, *Belleten*, sayı: 234 (Ankara 1998), s. 467-494.

ATA, Feridun, “Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Hapishanelere Müdahaleleri ve Gayrimüslim Mahkumları Tahliye Etmeleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergis*i, XIX/60 (2004), s. 727-743.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, I, Ankara 1987.

AYBARS, Ergün, “Milli Mücadele’de İngiliz Basını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı: 12 (1988), s. 603-636.

BAKAR, Bülent, “Mondros Mütarekesi’nden Sonra Yaşanan Önemli Bir Problem: Türk ve Ermeni Yetimleri Sorunu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XX/60 (Kasım 2004), s.569-588.

BAL, Mehmet Akif, *Milli Mücadele Döneminde Bekirağa ve Malta Anıları*, İstanbul 2003.

BENNETT, John Godolphin, *Tanık: Bir Arayışın Hikayesi Otobiyografi*, çev. Çiçek Öztek, İstanbul 2006.

BEYOĞLU, Süleyman, “I.Dünya Savaşı’nda ve Milli Mücadele Yıllarında Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu II*, ed: Coşkun Yılmaz, (3-5 Kasım 2006), s.283-304.

BİNGÖL, Halil, “16 Mart 1920 İstanbul’un İkinci İşgali ve Eyüp Bahariye’ye Gömülen Şehitlerin Sayısı ve Künyeleri”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüp Sultan Sempozyumu*, İstanbul 2005, s.590-601.

CRİSS, Bilge, *İşgal Altında İstanbul 1918–1923*, İstanbul 1994.

ÇELEBİ, Mevlüt, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri,* Ankara 1999.

ÇELİK, Yüksel, “Hapishane Tarihimizden Bir Kesit: Üsküdar Paşakapısı Tevkifhanesi ve Mütareke Döneminde İşgali”, *Belleten,* Sayı: 264 (Ankara 2008), s. 616-627.

DANİŞMENT, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul 1972.

DAVİS, C. Claflin, “İstanbul’da Mültecilerin Durumu”, *İstanbul 1920*, ed. Clarence Richard Johnson, çev. Sönmez Taner, İstanbul 1995.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 1993.

DURAN, Tülay, “İstanbul’un İşgali”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, XI/66 (Ankara 1973), s. 11-20.

ERDEM, Can, “İtilaf Devletlerinin İstanbul’u Resmen İşgali ve Faaliyetleri” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXI/ 62 (Temmuz 2005), s.677-693.

ERTOP, Konur, “Edebiyatımızdan Çizgilerle İşgal İstanbul'unda Ramazan”, *Milliyet Sanat Dergisi*, sayı: 144 (İstanbul 1986), s. 14–17.

ERTUR, Esat K., *Tamu Yelleri: Emekli Yargıç Hüseyin Kamil Ertur’un Anıları*, Ankara 1994.

ERTÜRK, Hüsamettin, *İki Devrin Perde Arkası*, Yazan: Samih Nafiz Tansu, İstanbul, 1969.

GÜL, Mustafa, “Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütareke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* sayı: 38 (Ankara 1997), s. 427-432

KARABEKİR, Kazım, *İstiklal Harbimiz I*, İstanbul 2008.

OKUR, Mehmet, “İtilaf Devletlerinin İstanbul’daki Faaliyetleri, Osmanlı Hükümetleri Üzerindeki Baskıları ve Hükümetlerin Tutumu, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIX/ 57 (Kasım 2003), s. 1133-1156.

OKUR, Mehmet-KÜÇÜKUĞURLU, Murat, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele 1918–1920*, Trabzon 2006.

Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk, Ankara 2007.

ÖZKAYA, Yücel, “İstanbul’un İşgali ve İstanbul’dan Kaçış”, *Milli Mücadele Tarihi – Makaleler*, yay. haz. Berna Türkdoğan, Ankara 2002, s. 255-271.

ÖZSOY, Osman, *Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı (1918–1923)*, İstanbul 2007.

ÖZTOPRAK, İzzet, *Kurtuluş Savaşı’nda Türk Basını*, Ankara 1981.

PEET, William Wheelock, “Kent Yönetimi”, *İstanbul 1920*, ed. Clarence Richard Johnson, çev. Sönmez Taner, İstanbul 1995.

RİGGS, Charles Trowbridge, “Yetişkinlerde Suç”, *İstanbul 1920*, ed. Clarence Richard Johnson, çev. Sönmez Taner, İstanbul 1995.

SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I-II, Ankara 1982.

SHAW, J. Stanford- SHAW, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye,* II çev. Mehmet *Harmancı*, İstanbul 1983.

SONYEL, Salahi, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara 1995.

_____, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara 2007.

_____, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı,* I, Ankara 2008.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, *Başımıza Gelenler*, *(Mondros'tan Mudanya'ya Yakın Bir Mazinin Hatıraları)*, İstanbul 1939.

SUNATA, Hakkı, *İstanbul'da İşgal Yılları*, İstanbul 2006

ŞİMŞİR, Bilal N., *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, I, Ankara 1973.

____, *Malta Sürgünleri*, İstanbul 1985.

TEMEL, Mehmet, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu,* Ankara 1998.

____, "Mütareke Döneminde İstanbul'un İaşe Sorunu", *Toplumsal Tarih*, sayı: 52 (İstanbul 1998), s. 40-45.

TEPEYRAN, Ebubekir Hazım, *Belgelerle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 2009.

TOKER, Hülya, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Ankara 2006.

TÜRKGELDİ, Ali, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara 1948.

TÜRKMEN, Zekeriya, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII/ 53 (Temmuz 2002), s. 319-372.

____, "İşgal Yıllarında İstanbul'daki Uygulamalar: Mütareke döneminde Ermeniler Tarafından Türk Çocuklarının Kaçırılması ve Hıristiyanlaştırılması", *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* II/ 2 (Ankara 2000), 265-283.

UÇAR, Ahmet, "İşgal En Büyük Acıyı Dudulu Köylerinde Yaşattı", *Hürriyet Tarih*, 23 Temmuz 2003, s. 9–11.

ULUBELEN, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul 1967.

YAVUZ, Bige, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, (*Fransız Arşiv Belgeleri Açısından) 1919-1922*, Ankara 1994.

YAVUZ, Ünsal, "İngiliz ve Fransız Resmi Belgelerinde İstanbul'un İşgalini (16 Mart 1920) Hazırlayan Gelişmeler", *Belleten,* LVX/ 217 (Aralık 1992), s.963-983.

D-Basılmamış Eserler

AYHAN, Bünyamin, *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım A.B.D.Arş.Yön. Blm. Dalı., Konya 2005.

ÇIKIN, Ceren, *Yenigün Gazetesi* (1918–1923), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

FİDAN, Nurcan, *İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali (16 Mart 1920)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

KIRANLAR, Safiye, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2005.

VARDAR, Devrim, *İstanbul'un 1928-1923 Yılları Arası İtilaf Kuvvetlerince İşgalinin Sosyal Açıdan Türkiye'nin Yakın Tarihindeki Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

YILDIZTAŞ, Mümin, *Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

EKLER

BELGE I

Üsküdar Mutasarrıflığı'nın 17 Mart [1]336 târîhli mühim ve müsta'cel işâretli tahrirâtıdır.

Dün sabahleyin sınıf-ı muhtelifeden mürekkeb ve tahmînen bir bölük kadar İngiliz kıtaâtı tarafından Kısıklı, Bulgurlu ve Çamlıca civârı ihâta edilerek belli başlı yollar tutulmuş ve bu mıntıkaya girüp çıkanlar mu'ayene ile üzerlerinde bulunan rovelverler alınmış olduğu ve Büyük, Küçük Çamlıca sırtlarına mitralyöz ve top ta'bîh ve Kısıklı takımı civarına bir mitralyöz vaz' olunduğu ve tepelerden flamalar vâsıtasıyla gemilerle muhâbere ettikleri ve berâ-yı vazîfe-i karakolca dışarıya çıkan iki neferin kasaturalarını aldıkları ve Jandarma Ali Çavuş'a hâriçde ifâ-yı vazîfe ……….darb ile yanlarında alıkoydukları ve vaz'iyeti anlamak üzere mezkûr kıt'a kumandanı ile mülâkata giden takım kumandanına cevâb-ı red verildiği ve yalnız hizmete sevk edilecek efrâdın silahsız olarak gönderilmesi bildirildiği ve Bostancı'dan itibaren İngiliz müfrezelerinin zabitân ve efrâd-ı Osmâniye'yi toplayıp İstanbul veyâhud sa'ir bir mahalle sevk ettikleri görüldüğünden bu yolda bir hâle ma'rûz kalındığı takdirde yapılacak mu'amele İçerenköy Karakol Kumandanlığı'ndan istifsâr olunmasıyla zabitân ve efrâdın hârice çıkarılmayarak vazîfeleri ve kıt'aları başında bulundurulmaları lâzım geleceğini cevâben merkez bölüğü kumandanlığına teblîğ kılındığı Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanlığı'na verilen raporlarda bildirilmiştir.

Dün sabahleyin bir bölük kadar İngiliz askeri tarafından Üsküdar Merkez Posta ve Telgrafhânesi işgal olunmuş ve Üsküdar Jandarma Taburu Kumandanlığıyla Üsküdar Polis Merkezi'nde bulunan polis resmî telefon santrallerine asker ikame edilmek sûretiyle telefonla muhâbere men' ve Haydarpaşa cihetinde Tıp Fakültesi civârında vaki' Askerî Baytar Mektebi binâsı işgal edilmek üzere kapusuna asker vaz' olunmuşdur.

Bugün alınan ma‘lumâta nazâran mezkûr santrallere konulan askerler geri alınarak telefon muhâberâtı serbest bıragılmış ve memurinin postahâneye duhûlüne ve posta murâsalatına müsaade olunup yalnız telgraf muhâberâtının henüz îfâsına ruhsat verilmediği ve bir takım İngiliz askerinin elân orada bulunmakta olup Baytar Mektebi'nden dün akşam üzeri nöbetçilerin kaldırıldığı anlaşılmış ve Merkez Bölük Kumandanı Yüzbaşı Abdullah Bey merkez mıntıkasını tedkik etmek üzere hareket ettirilmekte taraf-ı çakerânemden de bazı taraflar gezilerek tedkikat icrâ ve istihsâl olunacak netâyicin arz ve enbası? tabî‘î bulunmuş olduğu ma‘rûzdur ol-bâbda

BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 35/43.

BELGE II

Bâb-ı âli

Dâhiliye Nezâreti

Hapishâneler ve Tevkifhâneler Müfettiş-i Umûmiliği

Pâyitaht-ı Osmâniye'deki mevcûd tevkifhâneler ve hapishânelerden bir kısmı işgal edilmiş bulunduğundan elyevm bilcümle mahkûmin yalnız Sultanahmed'deki binâda barındırılmak mecbûriyetinde kalınmaktadır. Ahvâl-i gayr-ı tabî'î hasebiyle İzmit, Çanakkale ve Edirne taraflarından gönderilen mahkûmin de sâlifü'z-zikr binâya ilka edilmiş bulunduğundan mevcûd izdihâm nâ-kabil-i tahammül bir hâle gelmiştir. Müessese-i mezkûrenin tabîb-i müdâvimleri tarafından da musirren iş'âr edilmiş olduğu vecihle sârî bir hastalığın zuhuru netâyic-i vahîme tevlîd edeceği müstefte-i îzâhtır. İşbu yekûn-i azîme gün be gün inzimâm edecek mahkûmin-i siyasiyeleri de ilâve edersek emr –i muhâfazanın gayr-i kâfî jandarma kuvveti ile ne kadar müşkil bulunacağı bariz bir sûrette tebârüz etmektedir.

Mahkûmin-i siyasiyyenin mahkûmin-i âdiyyeden tefrîk ve milel-i sa'irede cârî olunan usûl vechiyle bir nizamnâmeye tâbi olunmaları icâb ettiğinden bu husûsda ……… et-tatbik olmak üzere hapishâneler nizamnâmesine bir iki maddenin ilâvesi lâbüddür. Hâl-i hâzırdaki izdihâm-ı fevkaladeye çâre-sâz olmak üzere memâlik-i müttehanede(?) cârî bulunan usûle tevfikan –ki bu usûlün tehzîb-i ahlâk nokta-i nazârından fevkalaade muhassenâtı bâdî bulunduğu bilcümle cezaiyyun tarafından tasdik edilmektedir- te'cîl-i mücâzât kanûnunu tatbik etmek lüzûm-ı kat'iyyesinde bulunmaktayız. Binâenaleyh hapishânede mevcûd mahkûmin-i adiyyeden tehzîb-i ahlak etmiş nâ-kabil-i tedavi bir hastalıkla vusûl, sinîn-i pîriye vâsıl olmuş olanları kanûnî ve idârî kavâ'ide rabt etmek şartıyla aflarına tevessül etmek idâreten ve siyâseten fevkala'ade muhassenâtı mûcib olacaktır. Aksi takdirde mevcûd izdihâmla hâl-i hâzırda hapishânede icrâ edilecek ıslahat …… kabilinden olacaktır. Yüze karîb mahkûmîn sefîl bir hâlde bahçelerde yatmaktadır. Düvel-i mu'telife Hapishâneler Heyeti de mesele-yi mahbûse hakkında hükümet-i metbu'aları nezdinde teşebbüsâtta bulunmuşlardır.

Binâenaleyh ma‘rûzat-ı âcizânem müdüriyat-i aliyyesince tasvip olundukta hâlline tevessül olunmak üzere makamat-ı âliye nezdinde teşebbüsatta bulunulması bâbında emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fi 24 Temmuz sene 336.

Hapishâneler ve Tevkifhâneleri Teftiş Memuru.

BOA, DH.MB.HPSM, nr. 43/33.

BELGE III

Meclis-i Vükelâ Müzâkerâtına Mahsûs Zabıtnâme

Hülâsa-i Meali

Kuva-yı İtilafiye tarafından Dersaadet'te işgal edilmiş olan mebânî-i husûsiyenin mevki'leriyle mutasarrıflarının esâmisini kısm-ı tahririyyesini hâvî olarak polis müdüriyet-i umûmiyesince tanzîm edilmiş defterin irsal kılındığını mutazammın Dâhiliye Nezâreti'nden vârid olan 13 Kanun-ı Evvel 1335 târîhli iki yüz yetmiş altı numaralı tezkere melfufiyle berâber mütala'a olundu.

Kararı

Kuva-yı mezkûre tarafından işgal edilmekte olan ve bedel-i îcârları verilmemekte olan emlâk-ı emîriye hakkında istizan-ı mu'ameleyi mutazammın maliyede ve bedelat-ı icariyenin tesviyesi ve husûsî emâkinin işgaline nihâyet verilmesi hakkında fevkala'ade komiserliklere vuku' bulan müraca'atın müsemmer olmadığına dair Hariciye Nezâretlerinden evvelce vârid olan tezâkir üzerine bu ve buna mümâsil husûsat sulhün akdi esnasında ve bade's-sulh tarafımızdan nazar-ı i'tibâr ve teklîf alınacak mevâd cümlesinden bulunmasıyla ve bu kabil mevâdın Hariciye Nezâreti'nce bir defter-i mahsûsada kayd ve tespitle defter-i mezkûr muhteviyâtından istihzârât-ı sulhiye komisyonuna peyderpey ma'lûmât i'tâsı ve âtiyen sulh konferansına azîmet edecek murahhaslarımıza da birer hulâsasının tevdi'i meclisce karargir olarak nezâret-i müşarünileyhâya tebligat icrâ edilmiş olmasına binâ'en Dâhiliye Nezâreti'nden bu kere mürselî defter ile yine bu husûsa müteferriğ olarak Hariciye Nezâreti'nin üç yüz doksan iki numaralı tezkeresiyle vürûd etmiş olan defter muhteviyatı hakkında da karar-ı mezkûr dairesinde mu'amele îfâsı husûsunun Hariciye ve Maliye Nezâretlerine tebliği ve Dâhiliye Nezâreti'ne ma'lûmât i'tâsı tezekkür kılındı.

BOA, MV, nr. 218/5.

BELGE IV

Polis Müdüriyet-i Umûmiyesi

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Devletli Efendim Hazretleri

Bundan bir mâh mukaddem muhtelit devriye memuru …….efendi vazîfesinin hitâmında merkeze avdet ederken Muhasebeci Sokağı'nda Fransız beşinci bölüğü efrâdından Emandiyo Armond ile Rube ismindeki iki neferin sarhoş olup öteye berüye sarkıntılık etmekde olduğunu görmekle bölüğüne avdetlerini teklif etmesine karşı hiddetle mumaileyhe kasatura teşhîr ettiklerinden dolayı Divan-ı Harp'ce muhâkemeleri bi'l-icrâ sâbıkalı gürûhundan olmalarının esbâb-ı müşeddede addiyle sekizer sene hapis cezasına mahkûm oldukları Makriköy Komiserliği'nden bâ-rapor bildirilmiş olmağla arz malumat olunur. Ol-bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fi 13 Mayıs 336.

Polis Müdür-i Umûmisi

BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 40/48

BELGE V

İstanbul Vilayeti Mektupçuluğu

Hülâsa

Arabacı İbrahim'i darb eden İngiliz efrâd-ı askeriyesi hakkında

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Devletli Efendim Hazretleri

15-16/3/36 gecesi saat on ikide Feriköyü'nde Ayazma Caddesi'nde Hayranta Sokağı'nda beş numaralı hânede sâkin ve üçüncü daire-i belediyenin 321 numarasında mukayyed arabacı Osmânoğlu İbrahim'in Feriköyü'nde arabasına râkib olan beş İngiliz neferinin Maslak'taki İngiliz Karargâhı'na esnâ-yı azîmette ve Zincirlikuyu'ya hîn-i muvâsalatlarında arabacıyı aşağı atarak darb ve bu sırada Maslak cihetinden gelen bir oduncudan ihtirâz eden merkumunin arabacıyı alıp Maslak istikametine firâr ettikleri ve Zincirlikuyu'daki süvari bölüğü efrâdı tarafından Balmumcu jandarma karakoluna getirilen arabacının eser-i darbdan üst dudağının ortasından kopmuş ve sağ gözünün şişerek kapanmış ve vücûdunun daha sair mahallerinde darb alâmeti görülerek Yıldız Askeri hastahânesince müdâvât-ı evveliyesi icrâ kılındıktan sonra hânesine gönderildiği mütecâsirleri hakkında tahkikat-ı lâzımenin îfâ edilmekte olduğu Beyoğlu Tabur Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen Dersaadet Jandarma Alay Kumandanlığı'ndan izbâr kılınmış olmağla ma'rufdur. Ol-bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fi Cemaziyelâhir sene 38 ve fi 17 Mart sene 36.

İstanbul Valisi

BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 35/42

BELGE VI

Büyükdere Polis Merkezi

Müdüriyet-i Umûmiye-i aliyyeye

Şehr-i halin on beşinci gecesi zevali saat on iki sularında Büyükdere'de Niksar'da aramsâz İngiliz süvari efrâdından yedi-sekiz nefer meyhânelerde kafaları tuttuktan ve iyice sarhoş olduktan sonra Büyükdere'de caddede Garan sineması elektrik motor dairesi önünde mütehadiminden kırk yaşlarında tebaa-i Osmâniyye'den Niko veled-i Yani'nin üzerine hücûm ve merkumu bilâ-sebep darb ve üzerinde bulunan altmış lira evrâk-ı nakdiye ile bir İngiliz lirasını ve elektrik makbuz senetlerini ve husûsi iki defterini ahz ve gasb ve mezkûr sinemada makinist yirmi beş yaşlarında Yani veled-i Lefter'i darb ve rovelver ile tehdit ve mezkûr caddede kulübede kunduracılık eden ve kulübede beytûtet eyleyen otuz beş yaşlarında Salih bin Hüseyin'in kulübesinin camını taşla şikest ve kapısını tepük edip küşâd ederek içerüye bi'd-duhûl merkumun üzerini temerri ve bir şey bulamayınca dört çift müceddid fotin ve bir tek iskarpini ahz ve manav Dimitri'nin dükkânını cebren açtırıp yemişlerini yağma ve sinema köşesinde durmakta olan kırk beş yaşlarında yemişçi Hacı Mehmed Ağa'nın camekânını şikest ve yemişlerini sokağa döktükleri ve Büyükdere posta telgrafhânesinin camlarını şikest ve kıymet mukaddereli mektûbların veznine mahsûs teraziyi sokağa attıkları ve telgraf memuru Necmeddin Efendi'nin üzerine hücûm ve mûmâileyhin diğer kapıdan firâr etmesi üzerine çıkıp gittikleri ve maru'l-arz hareketlerini men' etmek isteyen devriye memûrlarına karşı ……..göstermek sûretiyle İngilizlerce seb ü şetm ettikleri ve Çayırbaşı polis memûrlarından mıntıka dâhilinde devriye vazîfesiyle mükellef 1734 numaralı Mazlum Efendi'nin de hod be hod üzerine hücûm ve darb ve yere düşürdükleri ve refîki 467 numaralı Bekir Sadık Efendi'nin mu'âvenetiyle ellerinden kurtulmaya ve keyfiyetin ihbârı üzerine bunları men' etmek ve toplayıp getirmek üzere Niksar'dan gönderilen mavzer ile müsellâh askerlerden birinin caddede bilâ-sebep silah endaht ettiği müracaat-ı vakı'adan ve muatti raporlar münderecâtından anlaşılmış ve bu bâbda Niksar kumandanına şifâhen îzâhat-ı lâzıme bi'l-îfâ bu hâlin men'-i tekrarı esbâbının temini talebi, aksi takdirde vuku' bulacak bir hâdiseden dolayı mes'uliyet kabul edilemeyeceği bildirilmiş ve bu bâbda tahkikatına devâm edilmekte bulunmuştur.

Zikr olunan efrâdın harekât-ı vakı‘asını uzaktan temâşa eden halk üzerinde müthiş bir korku ve heyecân bırakmakla berâber geceli gündüzlü memleketin asayiş-i umûmisiyle meşgul ve bundan mes'ul olan ve güya medeni memleketlerde şayân-ı ihtirâm bulunan polisin bu sûretle seb ü şetm ve darba ma‘rûz kalması azîm te'essür ve te'essüfü mûceb olmuştur ki, istirahât-i âmmenin temini vazîfesiyle mükellef bulunan zabıtanın halka karşı herhangi bir sûretle vuku‘ bulan ta‘aruzu def‘ etmek şöyle dursun îfâ-yı vazîfe hâlinde şahsa karşı vaki‘ olan ta‘arruzdan dolayı mütecâsirinin arkasından bakmaktan başka çâresi olmadığını gören halk asayiş-i umûmiyenin me'mun olduğuna kani‘ olamayacağı gibi polis de bu şerâit altında ne sûretle îfâ-yı vazîfe edeceğini şaşırmıştır. Binâenaleyh gerek halk gerek memûrin-i zabitanın şimdiye kadar göstermiş olduğu i‘tidâli ba‘demâ muhâfaza edemeyerek mü'essif bir vakı‘anın sudûru imkân dâhilinde görülmektedir. Gerek halkın …….vikayesi ve gerek asayiş-i umûmiyenin te'mîn ve muhâfazası zımnında bu gibi ahvâlin men‘-i tekerrürü esbâbının istikmâli husûsunda müsaade buyurulması arz olunur efendim.

Büyükdere Merkez Memurluğu**.**

BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 64/2

BELGE VII

Polis Müdüriyet-i Umûmiyesi

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Devletli Efendim Hazretleri

Sirkeci İstasyonu'ndan Edirne'ye azîmet eden bilumûm yolcuların müdüriyet-i aciziyede istihsâl eyledikleri seyahat varakaları Galata'da Rıhtım hanındaki Fransız zabıtasınca vize ettirildiği halde 29 Haziran [1]336 târîhinden beri mezkûr İstanbul'dan hareket edeceklere ait vesaikin Yunan Konsoloshânesinden vize ettirilmesi lâzım geleceğinin ve bu sûretle hareket etmeyen yolcuların mürûruna mümâna'at olacağının Fransız jandarma efrâdından olup mezkûr istasyona me'mûr bulunan Mösyö Rolpe tarafından tefhîm olunması üzerine mümâna'at-ı vakı'a Rıhtım Fransız Pasaport Kumandanlığı'ndan şifâhen istifsâr edilmiş ve alınan cevâbta Edirne yolcularının Yunan Konsoloshânesi'nce vize mu'âmelesine tâbi' tutulmaları Kuleli Burgas cihetinin Yunan kuvve-i işgaliyesince işgale alınmış olmasından ileri geldiği bildirilmiştir. Bir kıymet-i hukukiyesi olmayan mutâla'at-ı indiye ile ber-vech-i ma'rûz sebk eden mümâna'atın devâm ve icrâsı haddizâtında mütâreke ahkâmına ve kavâ'id-i esâsiye-i düveliyeye de bi'l-külliye mugayir bulunduğu gibi düvel-i mu'telife mümessilin-i siyasiyesi cânibinden de bu yolda bir tebliğ mevcûd bulunmadığı ve muhtelit zabıta komisyonunca da bu bâbda bir karar ittihaz kılınmadığı cihetle keyfiyetin arz ve îfâsı muktezasına müsa'ade-i celîle-i nezâret-penâhîleri istirhâm olunur. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fi 3 Temmuz sene [1]336.

Polis Müdür-i Umûmisi namına

BOA, DH.KMS, nr. 59-1/40

BELGE VIII

İstanbul Vilayeti Mektupçuluğu

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Hülâsa

Beykoz'un Kuva-yı Milliye tarafından işgal edildiğine dairdir

Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanlığı'ndan şimdi alınan raporda Temmuz'un beşinci günü kable'z-zevâl saat dört buçukta Kuva-yı Milliye tarafından Beykoz'un işgal olunduğu ve mahall-i mezkûr polis karakolundaki polislerle komiser mu'âvini Abdullah ve Şevket Efendilerin tevkif olundukları ve Beykoz dört saat Kuva-yı Milliye'nin taht-ı işgalinde kaldıktan sonra bilâhere tevkif ettikleri efrâdla birlikte Beykoz sırtlarına çekildikleri ve Beykoz'la henüz muhâberenin mümkün olamadığı ve mahall-i mezkûrla Paşabahçe arasında bulunan İngiliz askerleri tarafından mürûr u ubûrun men' edilmiş olduğu ve vaziyetin ……. hâlinde netice-i mutahassılanın ayrıca bildirileceğinin iş'âr kılındığı Dersaadet Jandarma Alay Kumandanlığı'ndan bildirilmiş olmağla ma'râzdur. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fi 18 Şevval sene 38 fi 5 Temmuz sene 1336

İstanbul Valisi

BOA, DH. EUM.AYŞ. 43/21.

BELGE IX

Polis Müdüriyet-i umûmiyesi

Dâhiliye Nezâreti Vekalet-i Celîlesine

Devletli Efendim Hazretleri

Bugün Büyüdere merkez memûrluğundan mevrûd raporda Rum izci mektebinde Metropolid intihâbâtı için zevâlî saat bir buçuk raddelerinde ictimâ‘ edecek ahali-i Hıristiyaninin berâberlerinde bir Yunan zabiti olduğu hâlde mektebe getirdikleri ve ictima‘yı müte‘akib zabitin ahali-yi cema‘ya karşı bir nutuk îrâd ederek, “Almanların propagandasına ehemmiyet verilmemek ve mütemadiyen sarf-ı gayret etmek lâzım geldiğinden” bahisle “Venizelos’un er geç mevki‘-i iktidâra geleceğini ve Ayasofya’nın Türkler elinden alınacağını ve Türklerin Anadolu’da kestikleri Hıristiyan kardeşlerin intikamı şiddetle ahz edileceğini ve Rum ahalinin her zamân için askerliğe hâzır bulunmaları lüzûmunu” söylediği ve nutk-ı mezkûrun alkışlarla telakki edilerek ba‘de “Zito Venizelos”, “Zito Papulas” nidâlarıyla mektepten çıkıldığı bildirilmiş olmağla berâ-yı ma‘lûmât arz-ı keyfiyet olunur. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü’l-emrindir. Fî 16 Şubat sene 337

Polis Müdürü Umûmisi

Hasan Tahsin

BOA, DH. EUM.AYŞ. 51/43.

BELGE X

Dâhiliye Nezâreti Umûm Jandarma Kumandanlığı

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Devletli Efendim Hazretleri

Bugünlerde Rumlar tarafından Hıristiyan köylerinde teşkilat yapılmakta olduğu ve ale'l-husûs Litros, Veydos, Suğraköy, Kalitarya, Çekmece gibi ahalisi kısmen Hıristiyan olan Rumların pek taşkınlıklarda bulunmakta ve pek ziyâde hasmâne vaziyet takınmakta ve geceleri tedhîş maksadıyla ba'zı Müslüman çiftlikleri civârında silah endaht eylemekte oldukları ve bu cümleden olmak üzere Çınarlıhan civârında Kadıyapılı merâsında hayvanatını ra'i etmekte olan Galata'da kapı içinde 38 numaralı dükkânda sütçü esnâfından Bulgar Naum Nikolof'a Boğazköyü'nden gönderilen bir mektûbta tahlîs edilemeyen memleketlerini bizzat tahlîs için düşman-ı ebedîleri bulunan Türklerle mücadeleye başlayacaklarını, bu husûsu te'minen tertîb ettikleri elli kişilik çetenin idâre-i fa'aliyetine muktezî mebaliğden Naum'un hissesine 500 lira isâbet ettiğinden meblağ-ı mezbûrun gönderilmesinin bildirildiği ve 22 Mayıs 36 târîhinde ikinci bir mektûbla da aynı talebin tekrar olunduğu ve yine aynı mahallde hayvanatını otlatan Fındıklı'da sütçü Rum Tanaş'tan da aynı şerait tahtında 250 lira istenildiği ve 20 Mayıs 36 Ayayorgili olup Boğaz ve Arnavud köylerinde yataklanan maktûl Kanbur Pandeli çetesinin bakıyyesinin Teyfos, Abyaç, Çiftboğaz, Pendenli civarında görülmekte olduğu ve papaz elbisesini lâbis yabancı bir şahsın da Abyaç ve Çiftboğaz'da dolaştığı ve bir Yunan küçük zabitinin Linros'ta görüldüğü ve teşkilat yapmakta olduğu ve Pendençe çiftliği civarında Haziran'ın dokuzuncu ve onuncu geceleri birçok silahlar atılmış olup, yapılan tahkikattan bir semere hâsıl olamadığı ve Suğraköyü'nde de ahali-i Hıristiyaninin pek mütecavizâne davranmakta ve geceleri birçok silahlar atmakta oldukları ve bu yüzden ahali-i İslâmiye tarafından mütemâdiyen şikâyet edilmekte ve jandarma ikamesi talep olunmakta ve jandarma efrâdına verilmekte olan mahsûsâtın kifayetsizliği hasebiyle mevcûd gönüllüler mütemâdiyen istifâ etmekte ve aynı esbâb dolayısıyla jandarmaya tâlib dahi bulunamadığından alay mevcûd-ı hâzırı Rumların bu gibi asâyiş-kenâz harekât ve habâsetlerine mâni' olmaya kat'ıyyen gayr-ı muktedir bulunmakta olduğu Dersaadet Jandarma Alay

Kumandanlığı’ndan iş‘âr kılınmaktadır. Ehemmiyeti pek âşikâr olan iş bu tertibât ve teşkilat hakkında şimdiden ittihazı îcâb eden tedâbir-i siyasetkâranenin îfâsına delâlet-i nezâret-penâhîleri ma‘rûz ve müsterhamdır. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü’l emrindir. Fi 6 Şevval sene 338 ve fi 23 Haziran sene 336.

Umum Jandarma Kumandanı

Mirliva Ali Kemal

BOA, DH. EUM.AYŞ.45/28.

BELGE I

BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 35/43

داخلیه نظارتی

BELGE II

BOA, DH.MB.HPSM, nr. 43/33

تبلیغ تاریخی	تبلیغ اولندیغی دوائر	مجلس وكلا مذاكراته مخصوص ضبطنامه	ضبطنامه تاریخی	صره نومروسی
١٠ كانون ثانی ١٣٣٥	خارجیه، داخلیه		١٦ ربیع الاول ١٣٣٧ ٨ كانون ثانی ١٣٣٥	٥

خلاصهٔ مآلی

قوای ائتلافیه طرفندن در سعادتده اشغال ایدلمش اولان مبانی مخصوصه‌نك موقعلریله مقدارلرینی اسمیسنی وقیم تحریرینی حاوی اولمق اوزره پولیس مدیریت عمومیه‌سنجه تنظیم ایدلن دفترك ارسال قلندیغی مشعر داخلیه نظارتندن وارد اولان ١٧ كانون اول ١٣٣٤ تاریخلی و ایكی یوز یتمش آلتی نومرولی تذكره ملفوفیله برابر مطالعه اولندی .

قراری

قوای مذكوره طرفندن اشغال ایدلمكده و بدل ایجارلری ویرلمامكده اولان املاك ایچون حقنده استیذانه معالجی مشعر مالیه و بدلات ایجاریه‌نك تسویه‌سی و خصوصی اماكنك اشغالنه رعایت ویرلمسی حقنده فوق‌العاده قومیسرلكلره وقوع بولان مراجعاتك مثمر اولمدیغی دائر خارجیه نظارتندن اولجه وارد اولان تذكرهٔ وزیری بو و بونك مماثل مسائل و خصوصات صلحك عقدی اثناسنده و بعد الصلح طرفمزدن قطع اعتبار و تكلیف آنجق مواد حقده سنده بولنمسیله بوقبیل موادك خارجیه نظارتنجه بر دفتر مخصوصه قید و ثبتیله دفتر مذكور محتویاتندن استحضارات صلحیه قومیسیونته بیلدیرلمسی معلومات اعطاسی و آتیاً صلح قونفرانسه عزیمت ایده‌جك مرخصلرزده ده برخصوص سوق تودیعی مجلسجه قرارگیر اولمش اولدیغندن مشارالیهم تبلیغات اجرا ایدلمش اولمسنه بناءً داخلیه نظارتندن بوكره مرسل دفتر ایله بو خصوصه متفرع اولارق خارجیه نظارتنك اوتوز بش طقسان ایكی نومرولی تذكره‌سیله ورودی تحمیل اولنان دفتر محتویاتی حقنده ده قرار مذكور دائره‌سنده معامله ایفاسی خصوصنك خارجیه و مالیه نظارتلرینه تبلیغی و داخلیه نظارتنه معلومات اعطاسی تذكر قلندی .

BELGE III

BOA, MV, nr. 218/5

BELGE IV

BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 40/48

استانبول ولايتی
مكتوبجيلغی

عدد ٤
نومرو ١٦٩

٩٠

داخليه نظارت جليله سنه

خلاصه
آرابجی [illegible] ضربه ايدن انكليز
افراد عسكريه‌سی حقنده

دولتلو افندم حضرتلری

[illegible] ٢٦/٢ گيجه ساعت اون ايكيده فريكوی [illegible] جاده‌سنده [illegible] سوقاغنده [illegible] خانه‌ده ساكن [illegible]
بلديه‌نك ٢٢١ نومروسنی [illegible] آرابجی عثمان اوغلی ابراهيمك فريكوی [illegible] انكليز [illegible] انكليز
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] جمادی الآخره ٣٨ [illegible] ٢٦

استانبول والیسی

BOA, DH.EUM.AYŞ, nr. 35/42

داخلیه نظارت جلیله سنه

پولیس مدیریت عمومیه سی

BELGE VII

BOA, DH.KMS, nr. 59-1/40

استانبول ولايتى

مكتوبجيلغى

عدد

عمومى ... ٢

خصوصى ... ٥٥٥

٩٠

٢٧ تشرین ثانی ...

شتمى

دولتلو افندم حضرتلری

... ساعت درت بچقده

... قبل الزوال ...

... پولیس ... قوماندانلغی ...

... ساعت ...

... توقیف ...

... ایشلری ...

... اجرا ...

... عرض ...

استانبول والیسی

٢٦ ... ٢٨

١٨

BELGE VIII

BOA, DH. EUM.AYŞ. 43/21

BELGE IX

BOA, DH. EUM.AYŞ. 51/43

داخلیه نظارتی

عموم امنیت مدیریتی

عدد خصوصی ٦٠٥٨

عدد عمومی

جواب

تاریخ :

نومرو :

استانبول

داخلیه نظارت جلیله سنه

دولتلو افندم حضرتلری

[illegible]

بازیلان محللر :

BELGE X

BOA, DH. EUM.AYŞ.45/28

وقت

حكومتك تبليغ رسميسی

تبليغ رسمی

بشنجی شعبه تحقيقاتی

لايبايەرك بروسالەسی

لهستان حركاتی

ارمنستان مسئلەسی

ازمير وتراكيا

توركيا ومتفقلر

17 Mart 1920 tarihli Vakit Gazetesi'nde İtilaf Devletlerinin Resmi Tebliği

... وعهدهٔ حکومته ترتب ایدن وظائف ایفا قلنقده بولنمش اولدیغندن
جمله‌نك کمال سکون ایله ایش و کوجلریله مشغول اولملری توصیه قلنور .

تبلیغ رسمی

بش بچوق سنه اول ممالك عثمانیه‌نك مقدراتی هر نصلسه اله ایچمش اولان اتحاد وترقی جمعیتنك رؤساسی آلمان تلقیناتنه قاپیله‌رق دولت وملت عثمانیه‌یی حرب عمومی‌یه اشتراك ایتدیردیلر .

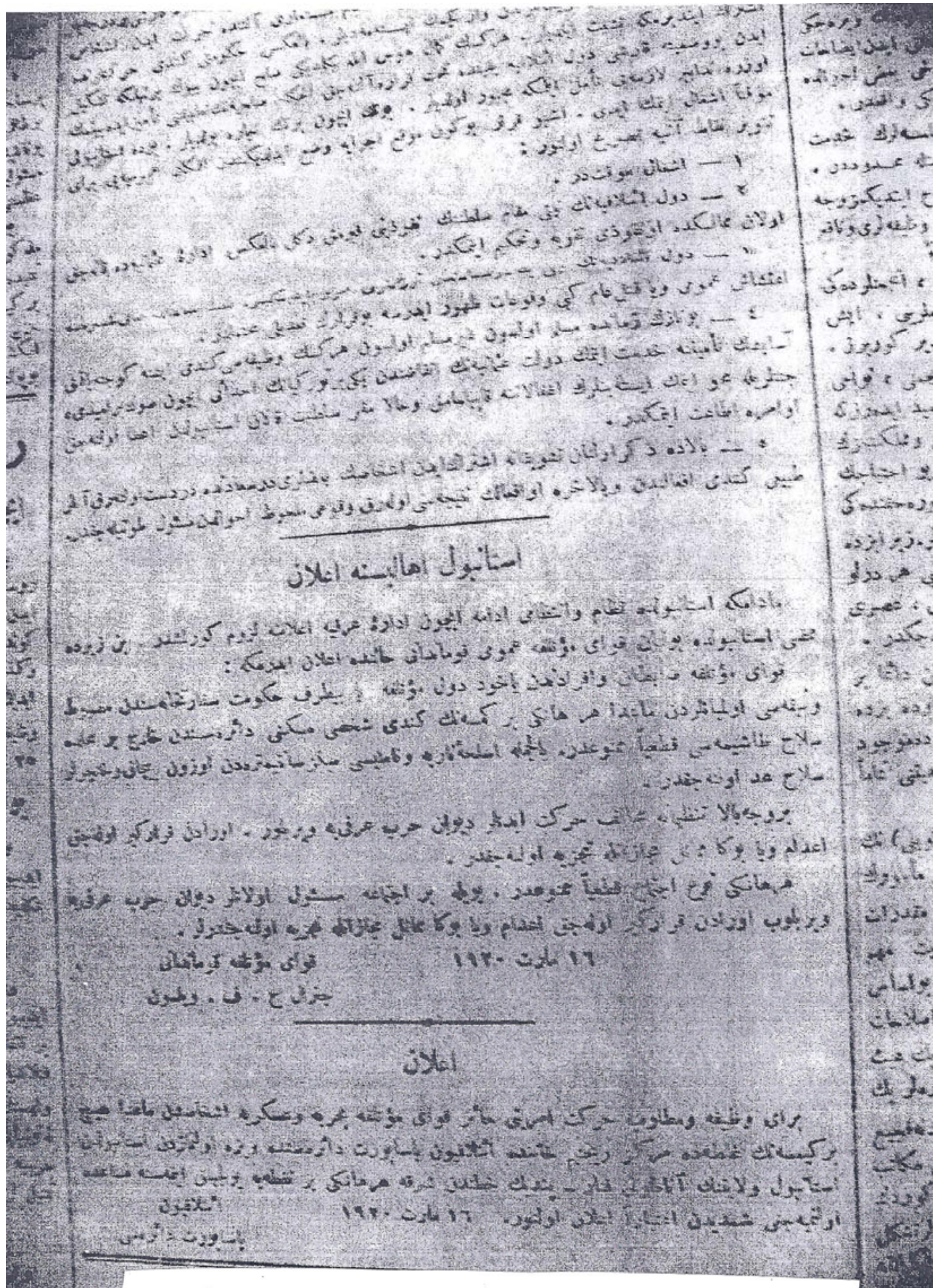
بو حفیف ومشئوم سیاستك نتیجه‌سی معلومدر . دولت وملت عثمانیه بیك دورلو فلاکت کچیردکدن صکره اویله برمغلوبیته دوچار اولدی که اتحاد وترقی جمعیتنك رؤساسی بیله بر متارکه‌نامه عقد ایده‌رك فرار ایتمکدن بشقه برچاره بولامادیلر . متارکه‌نامه‌نك عقدینی متعاقب دول ائتلافیه‌یه غایت آغیر بر وظیفه ترتب ایتدی . اشبو وظیفه اسکی ممالك عثمانیه‌نك بتون اهالیسنك بلاتفریق جنس ومذهب سعادت مستقبله‌لرینی انکشافلرینی حیات اجتماعیه واقتصادیه‌لرینی تأمین ایده‌جك برصلحك عقدینی آماده‌دن عبارت ایدی .

صلح قونفرانسی بووظیفه‌نك ایفاسیله مشغول ایکن فراری اتحاد وترقی ارکانك مروج افکارلری بولنان بعض اشخاص « تشکیلات ملیه » نام مستعاری آلتنده برترتیب تشکیل ایدرك وپادشاه ایله حکومت مرکزیه‌نك اوامرینی هیچ عد ایتمکله حربك نتائج الیمه‌سندن بسبتون توکنمش اولان اهالی‌یی عسکرلك ایچون طوپلامق عناصر مختلفه میاننده نفاق چیقارمق اعانهٔ ملیه بهانه‌سیله اهالی‌یی صویمق کبی افعاله جرأت ایتدیلر وبووجهله صلح دکل عادتا یکی برمحاربه دورینی آچمغه تشبث ایلدیلر . بوتشویقات وتحریکاته رغماً صلح قونفرانسی وظیفه‌سنه دوام ایتدی ونهایت استانبولك تورك اداره‌سنده قالماسنه قرار ویرمشدر . اشبو قرار قلوب عثمانیه‌یی مستریح ایده‌جکدر . آنجق بو قرارلرینی باب عالی‌یه تبلیغ ایتدکلری زمان اجرا اسنك نه کبی شرائطه تابع اولدیغنی ده اخطار ایلدیلر . اشبو شرائط ولایات عثمانیه‌ده بولنان خرستیانلرك حیاتلرینی تهلکه‌یه معروض بوراقمق والیوم دول ائتلافیه ایله متفقلرینك قوای عسکریه‌لری علیهنه متمادیاً وقوعبولمقده اولان هجوملره ختام ویرمکدن عبارت ایدی . حکومت مرکزیه بو اخطاره قارشی بر درجه‌یه قدر حسن نیت کوسترمش ایسه‌ده « تشکیلات ملیه » نام مستعاری آلتنده حرکت ایدن اشخاص مع التأسف تشویقات وتحریکاتلرندن واز کچمك ایسته‌مه‌دیلر . بالعکس حکومتی کندی حرکتلرنده اشتراك ایتدیرمکه تشبث ایلدیلر . هرکسك کمال هوس ایله بکلدیکی صلح ایچون بیوك برتهلکه تشکیل ایدن بووضعیته قارشی دول ائتلافیه یقینده تحت قراره آلنه‌جق احکام صلحیه‌نك تطبیقنی تأمین ایده‌بیلمك ایچون برتك چاره بولدیلر . بوده استانبولی اوزره تدابیر لازمه‌یی تأمل ایلمکه مجبور اولدیلر . بوتك ایچون افکار عمومیه‌یی برای موقتاً اشغال ایتمك ایدی . اشبو قرار بوکون موقع اجرایه وضع ایدلدیکندن بروجه آتیه نقاط آتیه تصریح اولنور :

۱ — اشغال موقتدر .

۲ — دول ائتلافیه‌نك نیتی مقام سلطنتك نفوذینی قیرمق دکل بالعکس ادارهٔ عثمانیه‌ده قاله‌جق اولان ممالکده اونفوذی تقویه وتحکیم ایتمکدر .

17 Mart 1920 tarihli İkdam Gazetesi'nde İtilaf Devletlerinin Resmi Tebliği

[illegible]

استانبول اهالیسنه اعلان

مادامکه استانبولده نظام و آسایشی ادامه ایچون اداره عرفیه اعلانی لزوم کورلمشدر ، بو کره استانبولده بولونان قوای مؤتلفه عمومی قوماندانی طرفندن اعلان اولنورکه :

قوای مؤتلفه ضابطان و افرادندن یاخود دول مؤتلفه و یا طرف حکومت سنیه‌دن مأذونیت مخصوصه‌سی اولمایانلردن ماعدا هر هانکی بر کیمسه‌نک کندی شخصی مسکنی دائره‌سندن خارج بر عدد سلاح طاشیمه‌سی قطعیاً ممنوعدر . بالجمله اسلحهٔ ناریه و قاطعه [illegible] سلاح عد اولنه‌جقدر .

بروجه بالا تنظیماته مخالف حرکت ایدنلر دیوان حرب عرفیه‌یه ویریلور . اورادن ویریله‌جک قرارلر [illegible] اعدام و یا بوکا مماثل جزالرله تجزیه اولنه‌جقدر .

هر هانکی نوع اجتماع قطعیاً ممنوعدر . بویله بر اجتماعه مسئول اولانلر دیوان حرب عرفیه‌یه ویریلوب اورادن ویریله‌جک اعدام و یا بوکا مماثل جزالرله تجزیه اولنه‌جقلردر .

۱۶ مارت ۱۹۲۰ — قوای مؤتلفه قوماندانی

جنرال ج . ف . ویلسون

اعلان

برای وظیفه و مطلوب حرکت امرینی حائز قوای مؤتلفه بحریه و عسکریه منتسبلری ماعدا هیچ بر کیمسه‌نک [illegible] پاسپورت دائره‌سنده [illegible] استانبول ولایتی [illegible] ارتیه‌سی شدیدن اخطاراً اعلان اولنور .

۱۶ مارت ۱۹۲۰ — انکلیز پاسپورت دائره‌سی

17 Mart 1920 tarihli İkdam Gazetesi'nde İtilaf Devletlerinin İstanbul Halkına İlanı

ÖZGEÇMİŞ

1973 İstanbul doğumluyum. İlk, orta ve lise eğitimimi İstanbul'da tamamladım. 1995 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan mezun oldum. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı'nda Tarih öğretmeni olarak çalışmaya başladım. Yüksek lisansımı "XVII. Yüzyıl Hassa Mimarları Ocağı (Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre) " isimli tez ile 1997 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı'nda tamamladım. Tezim Kültür Bakanlığı tarafından "XVII. Yüzyıl Hassa Mimarları Ocağı" adıyla 2001 yılında basıldı. İkinci yüksek lisansımı 2009'da Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı'nda "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul (16 Mart 1920-31 Aralık 1922)" isimli tez ile tamamladım. Halen Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Tarih öğretmeni olarak görev yapmaktayım.